

RATAJE NAD SÁZAVOU

1 ANALYTICKÁ ČÁST

OBNOVA PŘEDZÁMČÍ V RATAJÍCH NAD SÁZAVOU

ČÁST 1 - ANALÝZY

PŘEDDIPLOMNÍ SEMINÁŘ

Autorka: Josefína Jadrnáková
Vedoucí práce: prof. Ing. arch. Akad. arch. Václav Girsá
Semestr: ZS 2024/2025

Instituce: Fakulta architektury ČVUT v Praze
Ústav: 15114 Ústav památkové péče

A Seznámení s místem

B Analýzy

- 1 Historie místa
- 2 Morfologie
- 3 Krajina a kultura
- 4 Doprava
- 5 Územní plán
- 6 Funkce v sídle
- 7 SWOT analýza

C Analýza objektů

- 1 Struktura zámku
- 2 Struktura předzámčí
- 3 Veřejná prostranství

D Reference

E Zdroje

F Koncept návrhu

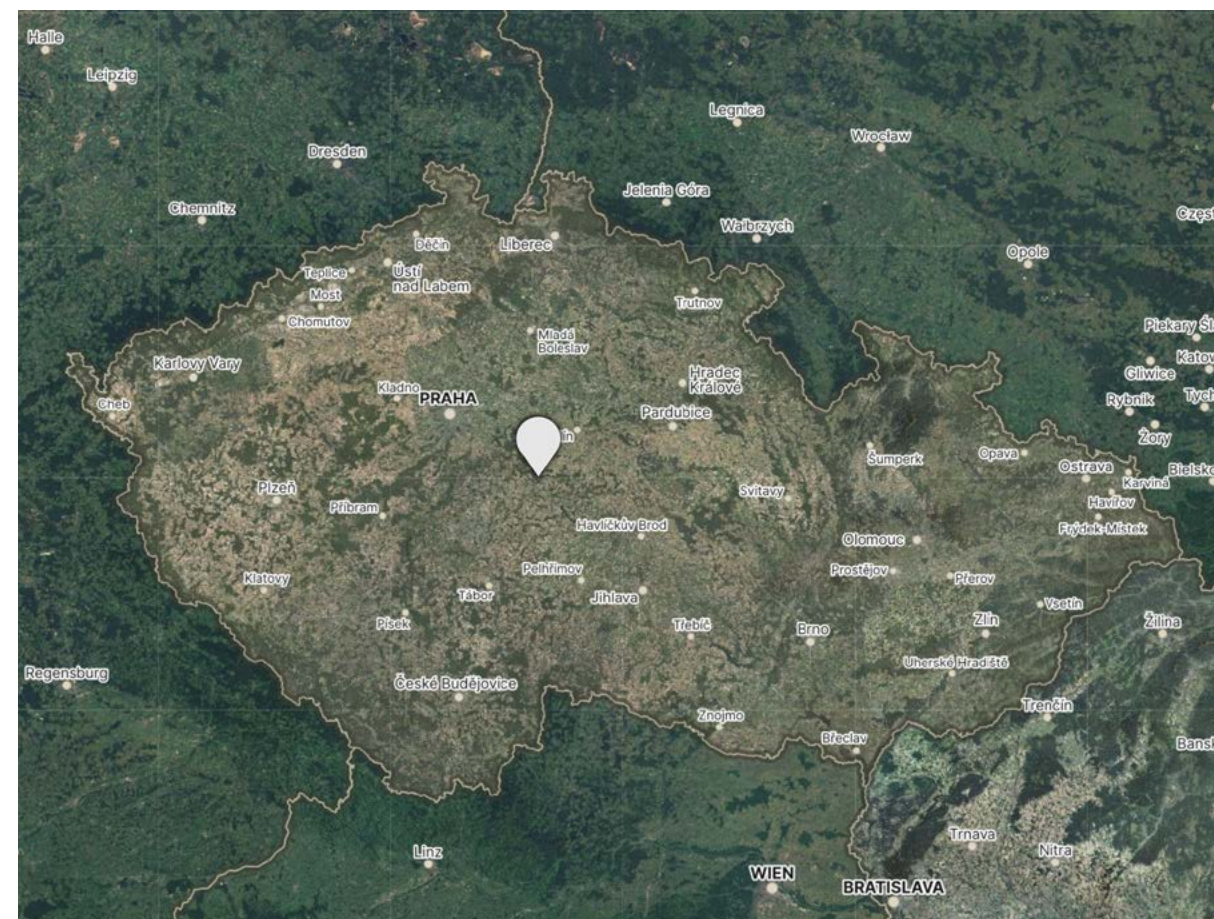
Městys Rataje nad Sázavou se nachází ve Středočeském kraji v okrese Kutná Hora, od níž je vzdálen cca 27 km jihozápadním směrem. Nejbližší města jsou Sázava cca 6 km jihovýchodně a Uhlířské Janovice cca 9 km jihozápadně.

Rataje se rozkládají na vysokém ostrohu v nadmořské výšce 460 m.n.m, ze severu ho obtéká řeka Sázava, od jihu a východu Živý potok. Městys je stranou od hlavních silničních komunikací, hlavní silniční tah vede ze západu. V blízkosti vedou dvě regionální železniční tratě ve směru Kolín - Ledečko a Čerčany - Zruč nad Sázavou.

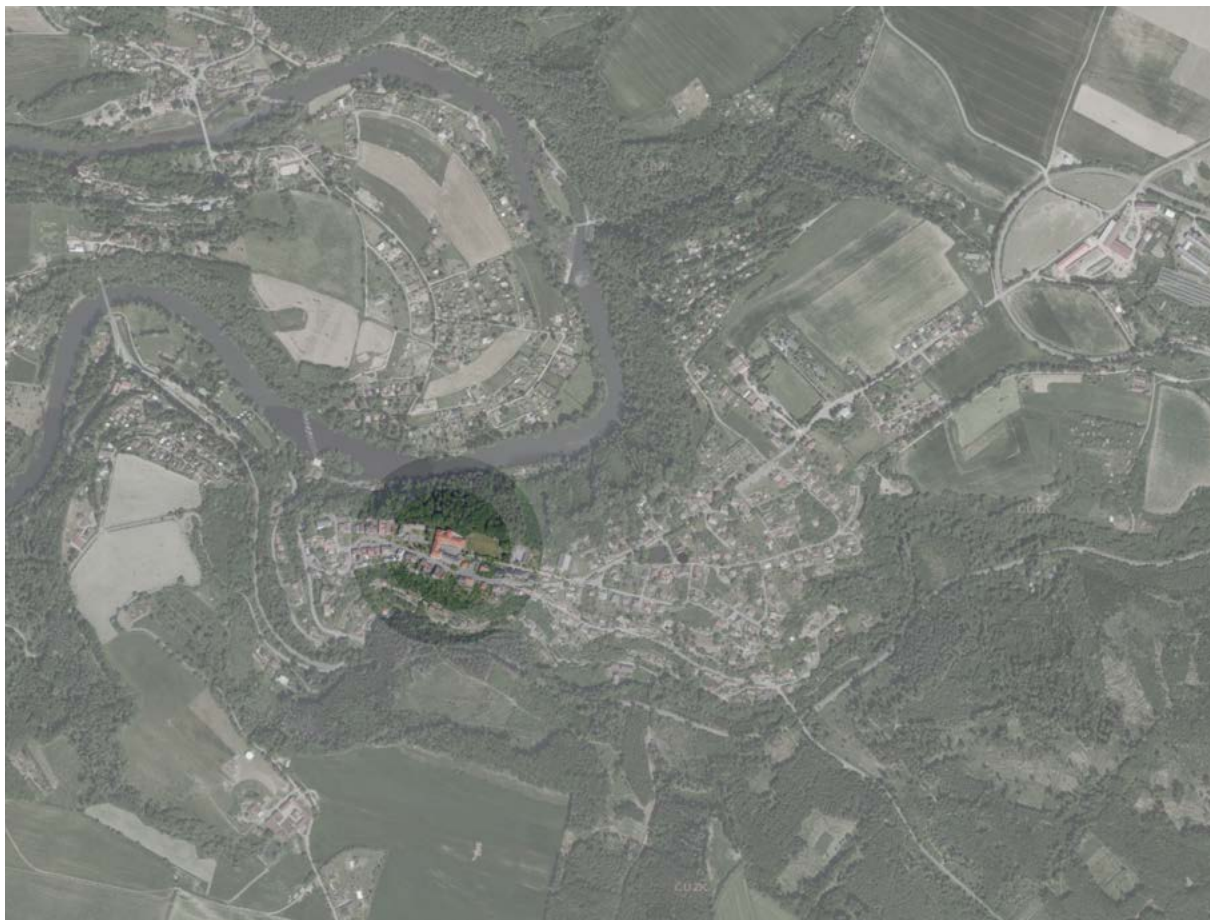
Katastrální výměra činí 350 ha a je rozdělen na 3 části. Celkový počet obyvatel je 534 (2024) a v obci se nachází základní vybavenost jako pošta a škola. Oblast je turisticky vyhledávána zejména pro pěší a cyklo turistiku, vodácký sport či díky české počítačové hře Kingdom Come Deliverance.

Historické jádro je od roku 2003 městskou památkovou zónou, mezi nejceněnější památky patří městské opevnění, areál zámku, areál hradu Pirkštejn, kostel sv. Matouše a několik měšťanských domů.

pohled z hradu Pirkštejn (zdroj: vlastní fotografie)

letecká mapa (zdroj: mapy.cz, 2024, vlastní úprava)

ortofotomapa (zdroj: ČUZK, 2024, vlastní úprava)

A	areál předzámčí - bývalý pivovar přestavěný na kino	4	jírovcová alej - dnešní Zámecká ulice
B	areál zámku	5	autobusová zastávka
C	bývalé zahrady - v ÚP sportovní a rekreační plocha	6	možné základy románského kostela
1	areál hradu Pirkštejn	7	nádvoří předzámčí s kašnou
2	bývalá budova školy - dnes mateřský školka	8	náměstí Míru s kašnou
3	kostel sv. Matouše		

letecký snímek zámku a přilehlého městečka
(zdroj: www.kudyznudy.cz, článek Rataje nad Sázavou, 2024, vlastní úprava)

1 Historie místa

- textová část a mapa památkové ochrany
- časová osa
- mapové podklady
- v obraze a fotografiích

2 Morfologie

- morfologická mapa
- schwarzplan
- Nolliho plán
- mapa urbanistického členění

3 Krajina a kultura

- mapa krajiny
- mapa přírodních a kulturních podmínek

4 Doprava

5 Územní plán

6 Funkce v sídle

- mapa turistických cílů
- mapa občanské vybavenosti

7 SWOT analýza

- souhrnná mapa

Závěry z této části vycházejí zejména z předmětu SHP II, jež probíhal v zimním semestru 2024 pod vedením doc. Ing. arch. Mileny Hauserové, CSc. a na kterých se podíleli studenti Katarína Tomášiková a Mario Barra.

Počátky a vznik hradů

Nejstarší archeologické důkazy přítomnosti člověka v oblasti ratajské ostrožny se datují do mladší až pozdní doby bronzové (Kovář, 2004).

Podmínky pro založení středověkého poddanského městečka byly vybudovány díky pozvolnému osidlování okolní posázavské středověké krajiny. Důležitým počinem bylo jistě založení benediktinského kláštera v blízké Sázavě ve 30. letech 11. století, jež aktivně fungoval až do svého vypálení husitským vojskem v roce 1421. Další důležitá aktivita začala ratajské okolí ovlivňovat v druhé polovině 12. století příchodem šlechty a zakládáním sídel jako je Divišov (1218), hrad Český Štenberk (1242), Skvrňov, Soběchov či Uhlířské Janovice (Kovář, 2004).

Geograficky je sídlo situováno na ostrožně táhnoucí se západo-východním směrem s malým výběžkem směrem k jihu, na němž byl v době kontinuálního osídlení vybudován „dolní“ hrad Pirkštejn. Na západě, při hlavním přístupu na ratajskou ostrožnu, byl vybudován druhý „horní“ hrad Rataje.

První zmínka v literatuře

V počátcích se v Ratajích jednalo zřejmě o dvorec s románským kostelem, je pravděpodobné, že existoval v místech horního hradu, avšak jak vypadal není s jistotou známo. V souvislosti s dvorcem vzniká západně od horního hradu kostel, jehož existence přetrvávala až do dob barokní úpravy zámku. Názory na první písemné zmínky o Ratajích se různí. Často se v literatuře uvádí, že první připomínka vsi Rataje se objevuje v roce 1289, kdy je v držení nejdříve Přibyslava z Ratají a následně pánů z Úžic (Durdík, 1995). „*Nejstarší psané dějiny místa jsou spjaty s rokem 1291 a se jménem Hroznata z Úžic, strážníka Závěše z Falkenštejna.*“ (Razím, 2022). „*První písemná zmínka o Ratajích pochází z roku 1291, kdy byly trhovým místem. Obvykle uváděný doklad z roku 1289, v němž vystu-*

puje Přibyslav z Ratají, se zřejmě týká jiné stejnojmenné lokality, neboť posázavské Rataje tehdy vlastnil Hroznata z Úžic.“ (Kuča, 2011). „*Takovým leníkem byl za dob Přemysla Otakara II. kupř. Přibyslav z Rataj a po něm as jeden z jeho synů - Hroznata, stal se purkrabím hradu pražského. V písemnostech vyskytuje se jméno „v Ratagich as od r. 1156.“*“ (Lutrýn, 1930). Hroznata z Úžic byl purkrabí Pražského hradu, měl čtyři syny a také byl příbuzensky spřízněn se Závěšem z Falkenštejna, jehož zájmy vojensky hájil proti králi Václavovi II. Majetek mu byl kvůli těmto sporům zkonfiskován a Rataje, jež náležely jako dědičný díl jeho synovi Heřmanovi z Úžic, se staly majetkem biskupským v roce 1291. (Sedláček, 1900).

Vztah hradů a přilehlého městečka

Zda Rataje byly v počátku nejdříve trhovou osadou, jež byla postupně osídlena či přilehlé městečko vzniklo jako provozně navázané na panské sídlo, nelze s jistotou určit. „*Městečko Hrazené Rataje postaveno jest na hřbetě skalního ostrohu, jak zde v dávnych historických dobách vzniklo jako podhradí hradu ratajského, který byl těžištěm osady a později doplněno bylo i druhým hradem Pirkesteinem. K hradům připojovalo se městečko tak, jak místo, omezené těsnými hradbami, z části dosud zachovalými, toho dovolovalo.*“ (Lutrýn, 1930). Horní hrad, dříve hospodářský dvůr, není situován na osu náměstí, což je zřejmě způsobeno tvarem ostrožny a nutností přístupu z východu, hrad je však navázán díky své orientaci na náměstí, a to i přes existenci dvou, dnes již zaniklých, staveb. Předhradí je situováno západní stranou od hradu a společně s hradem vymezuje prostor pro budoucí městečko. Dolní hrad je od náměstí odříznut a v sídelním celku spíše upozaděný a je otázkou, zda se s hradem původně vůbec počítalo. Jednou z variant je, že byl hrad vybudován až jako třetí prvek po vzniku horního hradu a přilehlého městečka na místě ostrožny, jež společně s městečkem jasně vymezily jeho umístění. Druhá varianta uvažuje se vznikem dolního hradu jako druhého prvku před samotným městečkem. V tomto případě vzniká otázka, zda se předhradí dolního hradu vůbec někdy nerozvinulo nebo zda došlo k postupnému zastavění jeho možného předhradí v souvislosti s rozvojem zázemí pro hrad horní. Existence západní brány u dolního hradu, může napovídat, že možná existoval přístup k hradu také z této strany, a to přes nedochované předhradí, ze kterého bylo zároveň přístupné i městečko.

Pokud situaci v Ratajích srovnáme s jinými městy s dvojhrady, jako je například Český Krumlov nebo Rožmberk nad Vltavou, můžeme dojít k závěru, že vztah městečka, obou hradů i jejich potencionálních předhradí poukazují na jedinečnost této situace. V Českém Krumlově můžeme datovat původní hrad, dnes nazývaný Hrádek, do doby okolo 13. století a jednalo se pravděpodobně o hrad fritového typu obdobně jako v Ratajích. Protože stísněná podoba hradu přestala být dostatečná, rozhodl se Petr z Rožmberka postavit v sousedství novou část zvanou Horní hrad (Durdík, 1996).

Hrad v Rožmberku nad Vltavou byl vybudován nejspíše okolo poloviny 13. století, středověká dispozice byla také dvojdílná, tvořená Dolním a Horním hradem. Dolní níže položený hrad je nepochybně starší, situování vstupu v patře Horního hradu napovídá, že šlo o samostatný, s Dolním hradem nesouvisející, objekt. Horní hrad mohl být nejspíše některou z variant bergfritového typu a vzniknout jako sídlo jednoho z více bratří z Rožmberka v době, kdy již stíněný dolní hrad nepostačoval jako rezidence více rodin (Durdík, 1996). V obou případech se tedy v otázce dvojhradů s velkou pravděpodobností jednalo o postupný vývoj závislý na nedostatečných prostorových podmínkách.

Gotika a páni z Lipé a Pirkštejna (14. - 15. století)

Z rukou pražských biskupů se Rataje dostaly nejdříve, jen pod ochranu, k velmoži Jindřichu z Lipé, ten však nakonec panství převedl zcela do svého vlastnictví (Kovář, 2004). K velkému rozvoji městečka dochází právě za pánů z Lipé, kteří získávají Rataje v první polovině 14. století, a kteří původní trhovou ves přebudují na opevněné městečko. „Na počátku 14. století ji vlastnil Hynek z Dubé a následně Jindřich z Lipé, který zřejmě vystavěl oba zdejší hrady i městské hradby... Oba hrady i hradby se výslovně zmiňují k roku 1346“. (Durdík, 1995). Existence obou hradů v Ratajích je uváděna v písemných pramenech z první poloviny 14. století, jaký z hradů vznikl dříve se však s určitostí neuvádí, pravděpodobně se jednalo nejdříve o horní hrad (dnešní zámek s barokní úpravou). „V roce 1346 se již Rataje uvádějí jako městečko (civitas) s oběma hrady.“ (Kuča, 2011). „Rataje tehdy byly hradem (arcem), s podhradím. Hrad stál tam, kde nyní je zámek, byl patrně zcela zděný (ve spodní části), zcela dřevěný“. (Lutrýn, 1930). Ve smlouvě z roku 1524 se opět vyjmenovávají: „v Ratajích hrad a druhý hrad řečený Pirkštejn a město tudíž při týchž hradích, domy, krčmy...“ (Razím, 2022). „ad 1528 (1543) w Ratagich zámek a druhý zámek řeč. Pirkstejn“ (Kuča, 2011). Je jisté, že před rokem 1346, kdy jsou zmiňovány v rámci dělení rodového majetku pánů z Lipé, existovaly oba hrady, ovšem je otázkou, v jaké fázi dostavěnosti byly.

Dva hrady, dva kostely

Ve stejné době stály v městečku také dva kostely. Pravděpodobně starší z nich byl zasvěcen svatému Mikuláši a stál v horní části města, západním směrem v prostoru před dnešním zámkem, písemně doložen od roku 1343 (Kovář, 2004). „U hradu as v místech domu č. p. 37 (p. Almera), spíše ještě k silnici, stával kostelík již v prvních dobách farní (plebánské), se hřbitovem a jak tehdy ani jinak být nemohlo, u kostela i škola. Cesta do osady patrně tehdy nevedla ještě v místech nynější silnice, nýbrž šla od severovýchodu přímo do hradu a hradním nádvořím do podhradí, nynějšího městečka. Když v letech devadesátých minulého století stavěna byla nynější silnice,

byl také prokopán a as o 1-1,5 m snížen terrain mezi zámkem a protějšími domy. A při této prokopávce nalezeny byly hroby původního hřbitova... dokazující původ hřbitova a tím i osady z doby prvního křesťanství... Část hřbitova v zámecké zahrádce směrem k náměstí jest ovšem dosud neodkryta...“ (Lutrýn, 1930). „Znovu je kostel doložen k roku 1349, a to jako farní a naposledy se ve středověku připomíná r. 1371... Následně jeho funkci převzal nově vystavěný kostel sv. Matouše“. (Záruba, 2015). Rozvíjející předhradí zřejmě nutilo vybudovat nový kostel, jež byl umístěn v prostorech dnešního barokního kostela svatého Matouše, písemně doložen poprvé v roce 1371 jako „dolejší kostel“ (Kovář, 2004). Komu byl kostel zasvěcen není známo. „Vejdouce na hřbitov, povšimněme si nejprve pískovcové hlavice, použité nyní za obrubní zídku před vchodem do sakristie. Při bližším prohlédnutí spatříme na kameni tom letopočet 1458, postavený ovšem na hlavu. Kámen ten tedy pochází ze stavby původního kostela na místě kostela nynějšího.“ (Lutrýn, 1930). „Na hřbitovně zdi do náměstí vidíme vzděné dva kamenné erby. Menší jest starší, erb pánů z Lipé (později z Pirksteina). Jsou to dvě ostrve (suché větve přes sebe položené). Erb ten nalezen byl při stavbě silnice v letech 90tých minul. stol. V dotčené části hřbitova. Pochází se vsí pravděpodobností ze začátku XV. stol. a byl asi někde umístěn v kostele, předchůdci nynějšího.“ (Lutrýn, 1930). Není známo, zda se jednalo od počátků o farní kostel, pro úvahu, že tak bylo, může svědčit fakt, že se v kostele nacházejí celkem čtyři hrobky z původního kostela, dvě pánů z Lipé a dvě pánů Malešických (Lutrýn, 1930). Je možné, že po vybudování nového kostela, jež sloužil primárně obyvatelům městečka, se kostel bližší původnímu hospodářskému dvoru a následně hradu stal výhradně pro užívání urozených pánů.

Erb pánů z Lipé, druhotně osazen do hřbitovné zdi.
(zdroj: vlastní fotografie)

Pečeť Jindřicha z Lipé (rok 1316).¹

Období pánů z Pirkštejna

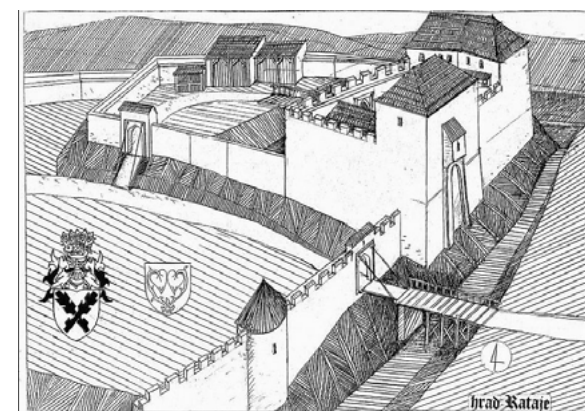
V dědickém řízení nakonec Rataje připadly Čeňkovi z Lipé, kvůli jeho dluhům byly však zastaveny a držiteli zástavy byli zřejmě Hynek mladší z Vlašimi a Janek ze Šelamberka. Po nějaké době přechází panství v držení strýců pánů z Lipé, pánům z Pirkš-

tejna, kteří sídlili na hradě Sloup u České Lípy. V roce 1366 se Jan (Ješek) Ptáček z Pirkštejna nazývá pánem na Ratajích a na památku rodu dá také zřejmě pojmenovat dolní hrad Pirkštejn. Po jeho smrti spravuje panství za nezletilého syna Jana, Jindřich z Lipé. Když Jindřich umírá, přechází poručnictví na jeho syny a ti s Janem uzavírají dědickou smlouvu, která jim zaručovala v případě jeho úmrtí právo na majetek. Pro Rataje nadchází bouřlivá éra, kdy se Hanuš z Lipé (syn Jindřicha z Lipé) dává do spolku s Rackem Kobylou, jež sídlil na nedalekém hradě ve Stříbrné Skalici a ve své době byl známým zemským škůdcem. Společně s dalšími loupeživými rytíři škodili králi, jemuž několikrát opakovaně slibovali ukončení své činnosti, které následně opět porušili. Nejen po rozbrojích s králem, ale také kvůli dědickým rozbrojům, musel Hanuš z Lipé postoupit Rataje v roce 1412 právoplatnému dědici Janu Ptáčkovi z Pirkštejna (Sedláček, 1900). Dostavbu hradu i městského opevnění dokončil nejspíš až jeho syn Hynek (Hynce) Ptáček z Lipé a Pirkštejna a na Polné. Ten byl zřejmě nejvýznamnější osobností rodu, proslavil se jako významný bojovník a politik v závěrečném období husitských válek, stal se členem královské rady a později také nejvyšším ministrem a zemským soudcem. V době bezvlády po smrti Zikmunda Lucemburského se stal vůdčí osobností utrakvistů a později vrchní hejtman východočeských krajů (Kovář, 2004). Po jeho smrti v roce 1444 Rataje několikrát měnily majitele bez významnějších zásahů do jeho podoby.

Fortifikační funkce a rozsah opevnění

Je pravděpodobné, že až do počátku 16. století se sídlo nachází v dolním Pirkštejně a horní hrad má fortifikační funkci (Louda, 1989), chrání tak východní plošinu s přístupem do městečka. Některé gotické obranné prvky můžeme číst i v dnešní době, jako například ochranné příkopy, jak ze západní strany horního hradu, tak ve skále vytesaný příkop, který v severo-j jižním směru přetíná ostroh z východní strany. „Hluboký příčný příkop pochopitelně odděloval také městskou ostrožnu od předpolí na východě. Příkop zde však zřejmě neprobíhal v jedné přímce, neboť hrad poněkud předstupoval oproti příkopu jižně od brány. Obě městské brány tak byly přímo kontrolovány posádkami hradů.“ (Razím, 2022). Přístup do městečka byl zajištěn dvěma branami u každého z hradů, dodnes jsou viditelně zachovány pozůstatky západní brány u dolního hradu Pirkštejna. Fakt, že městečko bylo opevněno, můžeme číst také ze samotného pojmenování: „Rataje hrazený, městečko s dávným zámekem“. (Schaller, 1785 - 1791). Je však otázkou, v jakém rozsahu opevnění existovalo. „S opevněním je spjata zásadní otázka, zda skutečně tvořilo souvislý celek na obvodu městečka, jak lze soudit z názvu „Rataje Hrazený“, který se však poprvé objevuje až roku 1604... Jiné prameny jednoznačný doklad o existenci obvodového „hrazení“ neposkytují, z průběhu 18. století lze zaznamenat zmínky o „valech“, ale bez bližšího určení.... Na základě terénního průzkumu můžeme potvrdit pouze úseky opevnění v sousedství obou bran,

kdežto na zbylých částech (na hraně skalních srázů za domovními parcelami i na obvodě kostela sv. Matouše) nacházíme nespojitě stavební konstrukce sledující převážně novodobé utilitární účely.“ (Razím, 2022). Další z názorů nabízí „městečko ohrazené silnou zdí, kterou zpevňovaly čtyři věže a mnohé bašty, dovnitř vedly 2 brány s padacími mosty“ (Sommer, 1844). Názor podporuje fakt, že zeď je ještě na několika místech zachována, zvláště v okolí fary (Razím, 2022). Je pravděpodobné, že k horní bráně vedoucí do městečka přiléhal právě padací most, kudy přesně vedl však není jisté. Stejně jako otázka, zda vstup do městečka vedl pouze přes městskou bránu, chráněný ze severu budovami hradu nebo existoval vstup také přímo do hradu, obdobně jako je řešen dnešní přístup do zámku. „Podobu horní brány neznáme, stejně jako způsob její návaznosti na hmotu hradu“. (Razím, 2022). „Jižně od brány se dochoval úsek silně upravené hradby... se zbytkem zaoblené věže či bašty... Detailní posouzení střílen, konstrukčních vztahů a vývoje této části opevnění dnes však kvůli nárůstu terénu není možné“. (Razím, 2022). Fortifikační funkce horního hradu je tak zcela zjevná, nabízí se ovšem otázka, zda horní hrad není příliš veliký na to, aby měl pouze funkci fortifikační. Také chronologie městského opevnění je nejasná. „Jsou-li střílny v hradbě nad... příkopem určeny pro ruční palné zbraně, je nejspíše pohusitské (připomíná parkánovou hradbu se střílnami hradu Pirkštejna). Nelze však vyloučit, že tato část městské hradby představuje mladší vývojovou fázi (dodatečné prodloužení hradby), vznik opevnění by tak přicházel v úvahu již v průběhu 14. století“. (Razím, 2022)

Možná podoba hradu Rataje - varianta vstupu do města jihovýchodní branou a vstupu do hradu z opevněné jižní strany, kresba Jana Heřmana.²

Možná podoba hradu Rataje - varianta průchozího hradu se vstupem severní branou a vstupem do města jižní branou, ze hry Kingdom Come: Deliverance. (zdroj: vlastní snímek)

Gotika ve stavbě

Vědomosti o podobě horního ratajského hradu jsou dodnes stále nedostatečné. Kromě faktu, že se jednalo o čtverhrannou dispozici nejméně s jedním obytným křídlem, nemáme bližší představu o podobě hradu. Gotickou fází horního hradu však můžeme dodnes číst v severním křídle zámku, kde jsou zachovány sklepy se vstupem do středověké lednice. Prostor si dokonce zachoval pozůstatky původních dřevěných konstrukcí

či odvodňovací a větrací štolu vycházející do svahu nad řekou (Kovář, 2004). Vidět můžeme také dochovanou mírně hrotitou valenou klenbu v přízemí. V nádvoří straně barokní arkády poté můžeme nalézt dvě úzká gotická okénka s trojlistou jeptiškou. „Východní část hradu snad uzavírala hradba s bránou vedoucí mimo město. Dnes je zaniklá, nicméně z výpovědi pamětníků je známo, že v těchto místech byly dříve odhaleny pozůstatky zdiva neznámého účelu, snad obvodové hradební zdi, ukryté pod mladším živichným násypem.“ (Kovář, 2004). Na jižním křídle, později renesančně upraveném, jsou také stále dobře patrné pozůstatky gotického hradu, jedná se zejména o průběh gotické hradby v jihovýchodním nároží. Její střední část směrem k západu byla zřejmě po požáru v roce 1447 nahrazena novou zdí s klíčovými střílnami a šterbinovými okénky s omítkovým orámováním. Západní část hradu není dochována (Kovář, 2004).

Jedno ze dvou gotických okének s trojlistou jeptiškou v přízemí severního křídla zámku Rataje. (zdroj: vlastní snímek)

Bergfritová obranná věž u dolního hradu Pirkštejn, pohled na jižní stranu věže s gotickým portálem. (zdroj: vlastní snímek)

Dolní hrad Pirkštejn je typický příklad klasického hradu bergfritového typu (Durdík, 1998). Sklep, obdobně jako v severním křídle horního hradu, ukazuje nejstarší gotickou fázi hradu dolního. Je zřejmé, že terén byl v té době nižší než dnes, proto není zcela jasná otázka komunikace v paláci, jež byla při jeho pozdějších úpravách změněna. Přihlédneme-li k důležitosti obranné funkce ve středověku, je pravděpodobné, že vysunutí křídlo paláce za hradbu, vzniklo až v pozdějších letech, kdy obrana již nebyla tou nejdůležitější, časové určení této fáze však není zcela známé. Bergfritová věž svou polohou také odkazuje na gotickou podobu sídla, avšak celkový vzhled věže není s určitostí známý. Nabízí se otázka, zda věž neměla zděnou helmici, jako můžeme vidět například na dochované věži hradu Kokořín, jež typově a časově odpovídá hradu Pirkštejn. Při pozdějším osazování zvonů do věže mohla být helmice stržena a shozena do vnitřku bergfritu. Zajímavá je také otázka přístupu do bergfritu. Je dochován gotický portál v jižní části věže, který svou polohou nasvědčuje domněnce, že přístup mohl být veden po ochozu na středověkém opevnění.

Renesance a páni Malešičtí z Černožic (16. století)

Roku 1528 kupuje do vlastnictví hrady Rataje a Pirkštejn Ladislav Malešický z Černožic a jako své sídlo si vybere horní Ratajský hrad (Sedláček, 1900). Jeho potomci do podoby města zasáhnou zejména přestavbou horního gotického hradu na renesanční zámek, jehož podobu můžeme vidět na jižním křídle zámku dodnes. Ve stejné době došlo také k vybudování nového hospodářského dvora a pivovaru před západním průčelím zámku, opět lze dodnes na fasádě bývalého pivovaru vidět zbytky renesanční výzdoby. Zřejmě až za vlády Malešických pánů byl městu Rataje udělen městský znak, jelikož je v něm štítek s jejich rodovým znamením. Další z potomků Jan Malešický nechal roku 1579 vystavět v místním kostele rodinou hrobku s erbem Malešických. Panství se postupně dostalo do zadlužení a Rataje přešly do rukou několika dalších šlechticů až skončily v rukou Begniny Kateřiny z Lobkovic.

Osudy kostela sv. Mikuláše

V rámci renesanční úpravy zámku existuje úvaha, že starší kostel mohl být v rámci stavebních úprav začleněn při rozšiřování sídla do nového křídla zámku. To rozporuje Ing. Lutrýn, jež tvrdí, že starý dřevěný kostel u hořejšího hradu bylo třeba společně s hřbitovem a školou uvolnit, a to již za dob Hynka Ptáčka z Pirkštejna, vzhledem k nutnosti zlepšení komunikace a zdokonalení opevnění (Lutrýn, 1930). K přenesení funkce fary mělo dojít v pozdějších dobách k jedinému kostelu v Ratajích, sv. Matouše, neboť: „V té době zanikla v Ratajích, jako mnohde jinde fara a kostel stal se filiálkou divišovského. Fara byla zde pak obnovena až za Talmberků po třicetileté válce.“ (Lutrýn, 1930). Rozpor lze nalézt i ve tvrzení, že za přestavby kostela sv. Matouše se konaly bohoslužby v provizorní kapli v zámku, kde je nyní bývalý pivovarský sklep (Lutrýn, 1930). Časový odhad o zániku kostela sv. Mikuláše zpochybňuje úvaha F. Záruby: „Znovu, již jako kaple sv. Mikuláše, je kostel připomínán až roku 1677 jako *sacellum unum in arce, quod est benedictum* a následně roku 1700 jako *sacellum unum s. Nicolai in arce oppidi Rattayensis*. Naposledy se s kostelem setkáváme v popisu zámku z roku 1710, a to v jeho přehradí: *Pivovar při zámku, při pivovaře vinopalna...*, za týmž bytem kaplička sv. Mikuláše. Kaple byla nejspíše zrušena za sekularizace, ale stála až do svého zboření na sklonku 1938. Ještě roku 1930 tuto část přehradí popisuje J. Lutrýn jako sklep, který jest klenut křížově a měl donedávna i zbytky býv. oltáře a maleb na stěnách.“ (Záruba, 2015). Ing. Lutrýn píše pouze o záměru uvolnit prostranství u zámku, nikoliv přímo provedení záměru, to se mohlo samotné kapli vyhnout a její likvidace tak mohla proběhnout až v pozdějších dobách. „Z kaple se dochovalo základové zdivo severní části, západní čelo a rovná závěrová stěna, a to do výšky až 50 cm, jižní část byla odtěžena... Celkově lze zhodnotit tyto relikt jako pozůstatek kostela středověkého původu, který prošel složitějším stavebním vývojem

s řadou mladších zásahů a oprav. K zodpovězení některých nejasných otázek by bylo nutné provést archeologický výzkum. Po typologické stránce jde o ukázkou integrace staršího kostela do nově stavěného hradu, resp. jeho předhradí.“ (Záruba, 2015).

Renesance ve stavbě

Při přestavbě došlo k výstavbě nového jižního křídla na substrukci starší gotické konstrukce v jihovýchodním nároží, zdivo je výrazně odsazeno a odděleno ustupující římsou. Jedná se o jednopatrovou budovu krytou výrazně přečnávající valbovou střechou do nádvoří. Dlouhá nádvorní zeď je opatřena psaníčkovými sgrafity, jež jsou dochovány v úrovni patra (jejich obnova probíhala v roce 1960). Prostory v přízemí jsou převážně zaklenuty valenou klenbou, pouze prostor v jihovýchodním nároží má trámový strop s nepravidelně kladenými stropnicemi. V patře se nachází otevřená chodba a převážně ploché stropy, dochovány jsou dále některé renesanční komíny. Vnější fasáda jižního křídla byla také opatřena psaníčkovým sgrafitem, to je však dnes dochováno pouze v torzu. Vznik výzdoby je datován do poslední čtvrtiny 16. století. Stavební podoba renesanční úpravy zbylých částí zámku bohužel není známá (Kovář, 2004).

Jako významná renesanční památka se považuje také zachovaná náhrobní deska v rodinné hrobce Malešických v kostele sv. Matouše. „Její přední kamenná deska s nápisem a erbem Malešických, dnes přizdřená k pravému pilíři nesoucím kůr, má nápis „Sobě a rodu svému k odpočívání tento pohřeb dal vystavěti já, Jan Malešický z Černožic“ s letopočtem 1579.“ (Kovář, 2004).

Zachovaná fasáda s psaníčkovým sgrafitem v patře jižního renesančního křídla (obnova z roku 1960).
(zdroj: vlastní snímek)

Vlevo: Rodový erb Malešických na náhrobku Jana Černožického z Malešic z roku 1579.
(zdroj: Kovář, 2003)

Předhradí s pivovarem

V rámci působení Malešických z Černožic byl vybudován také nový poplužní hospodářský dvůr a pivovar, ten se nachází v západní části před dnešním hlavním průčelím zámku. Dvůr byl uzavřen až do roku 1938 renesanční bránou, jež byla zbořena spolu s budovami na jižní straně dvora při novodobých úpravách prostranství před zám-

kem. Z této doby zřejmě pocházejí všechny dochované budovy kromě severního křídla, které bude nejspíše až klasicistního původu. Jižním směrem byl soubor hospodářských budov a stájí uzavřen při západní straně budovou pivovaru. Jeho fasády byly, obdobně jako na zámku, zdobeny renesančním psaníčkovým sgrafitem (proškrabaná jehlancová bosáž), část výzdoby lze dodneška na bývalé budově vidět. V interiérech se dochovaly valené klenby s ojediněle použitými trojbokými výsečemi. (Kovář, 2004). Z mapových podkladů je zřejmé, že dvůr přišel také minimálně o dvě hospodářské budovy, možná při požáru pivovaru v roce 1873. Budovy přestaly sloužit jako pivovar kolem roku 1890.

Baroko a páni z Talmberka (1636 - 1712)

Roku 1636 odkoupil Rataje Fridrich z Talmberka, jenž měl za manželku Maří Benignu Lobkovic a započali další éru panství pod pány z Talmberka. Zajímavostí je, že nejstarším dochovaným předkem Talmberků, je Hroznata z Úžic, jež působil na Ratajích ve 13. století (Babka, 2021). Vnuk Fridricha, František Maxmilián z Talmberka zdědil Rataje v roce 1663. Tento ratajský pán spolu se svou manželkou Evou Kustošovou ze Zubří a z Lipky roku 1675 zámek přestavěl v raně barokní úpravě. Společně s přestavbou dal roku 1691 vybudovat také nový barokní farní kostel (Sedláček, 1900). Roku 1689 přijela do Rataj navštívit rodiče dcera Polyxena, jež byla provdaná za hraběte Tyči ze Sedmihradska. Nevědomky touto návštěvou zavlekla do Rataj mor, který se zde hojně rozšířil. První obětí byla hraběnka Eva, rozená Kustošová ze Zubřího a Lipky a nedlouho poté ji následovala i dcera Polyxena (Babka, 2021). František Maximilián Leopold z Talmberka přežil svoji ženu o 11 let a zemřel 16. února 1701 (Sedláček, 1906). Panství přebral syn Jan František Ludvík, avšak mimo vysokou částku 70 000 zlatých na vyplacení svého bratra, brzy zjistil, že je povinován splatit dluh, jež nebyl menší než 50 000 zlatých. Z důvodu finanční tísně tedy musel Rataje v roce 1712 prodat knížeti Václavu Oktaviánu Kinskému z Vchynic a Tetova (Kovář, 2004).

Baroko ve stavbě

Období baroka bylo významné také pro vývoj samotného městečka. Kromě stavby nového barokního kostela, můžeme do této doby datovat například dům čp. 32 nebo dům čp. 30, bývalou radnici (Kovář, 2004).

Velkou investicí byla zejména raně barokní úprava horního zámku. Původní záměr velkolepé přestavby byla s největší pravděpodobností čtyřkřídla stavba s vnitřním dvorem. Stavba probíhala okolo roku 1675, na což nás upozorňuje údajová deska, umístěná nad hlavním vstupem, spolu s kamenným erb Františka Maxmiliána z Talmberka a jeho ženy Evy rozené Kustošové ze Zubří. Na mramorové desce je latinsky psáno: ANO 1675. ILUSTRIS D. D. FRANCISCUS MAXIMILIAN DE TALMBERG CU

SUA ILUSTRISSA CONIUGE EVA DE TALMBERG NATA CUSTOSSIANA, VOLENTES FAMILLE TALMBERGIANÆ SUIQUE POSTERIS MEMORIAM RELINQUERE HANC ARCEM RATTAGENSEM COLLAPSAM. TEMPORIB, DIFFICILIMIS, EXSTRUXERE. TU QUISQUIS POSESOR FUERIS. ORA PRO EIS DEUM, ET VALE. Ve volném překladu: „V roce 1675, nejjasnější pán František Maxmilián z Talmberka se svou nejjasnější manželkou Evou z Talmberka, rozenou Kustošovou, s přáním zanechat, jako památku na rod Talmberků a své potomky, tento hrad ratajský, sešlý přetěžkými časy a obtížně z trosek postavený. Ty, kdokoliv budeš držitelem budoucím, pros za ně Boha a Sbohem“.

Hlavní vstup do zámku v západním křídle s mohutným pilastrovým portálem. (zdroj: vlastní snímek)

Erbo Františka Maxmiliána z Talmberka a jeho ženy Evy, rozené Kustošové ze Zubří s údajovou deskou. (zdroj: mapy.cz, foto: Tomasz Winiarski, 11.3.2018)

Došlo ke stavbě severního a západního křídla v plném rozsahu a rozestavělo se také jižní křídlo zámku, z něhož se však stihlo upravit pouze jedno pole arkády (Kovář, 2004). To že měl být zámek uzavřen, je patrné z přípravy kapes ve zdivu severovýchodního a jihozápadního nároží zámku. Kapsy měly sloužit s velkou pravděpodobností pro napojení východního křídla. Pravděpodobně velké finanční náklady na přestavbu zámku a okolí, společně s celospolečenskou situací zapříčinily, že přestavba nebyla realizována v celém rozsahu původních plánů.

Přestavěná křídla mají ve dvoře vybudované patrové arkády na bosovaných pilířích, arkádové chodby jsou klenuty křížovou klenbou. Fasády jsou plasticky členěny (kromě jižního křídla částečně z uliční a vcelku z nádvoří strany). Hlavní zámecké průčelí má na střední ose raně barokní portál v přízemí a okno v patře, vedle jsou osově umístěny niky se štukovými mušlemi. Okna jsou opatřena architektonicky pojednanými nadokenními římsami a celkové pojetí fasádního řešení je očividně promyšlené a koncepční (Kovář, 2004). Díky minimálním zásahům k předělání či opravě fasády, můžeme rekonstruovat i původní barevnost fasády. „*Ostění oken a vstupního portálu byla ponechána v původní barvě červeného pískovce, zděné nástavce nad okny a nárožní bosy byly natřeny červeně, zbylé plochy byly bílé.*“ (Kovář, 2004).

V interiéru je většina prostorů zaklenuta neckovou klenbou, nejhonosnějším prostorem je reprezentační sál, jež má plochý strop s výrazným zdobným fabionem. Sál se nachází v patře severního křídla a kvůli němu došlo k půdorysnému vybočení z původního gotického křídla severním směrem. V sále se nachází také barokní krb ozdobený letopočtem 1677 a erby Františka Maxmiliána z Talmberka a jeho ženy Anny Kustošové ze Zubří. Dalším interiérovým zásahem bylo umístění hlavního dvojramenného schodiště v patře západního křídla. Střechy jsou řešeny jako barokní vaznicový krov s ležatou stolicí. Na střešní krajině lze zpozorovat osvětlovací otvory v podobě volských oken a barokní komínové halvice zdobené diamantovým motivem (Kovář, 2004). Stojí za úvahu, že v jižním renesančním křídle se jistě dalo stále slušně bydlet i během průběhu přestavby. V přestavované části se budovala hlavně reprezentace jako hlavní schodiště a velký sál.

Raně barokní krb v reprezentačním sále v severním křídle zámku, vlevo: erb Františka Maxmiliána z Talmberka, uprostřed: datování 1677, vpravo: erb manželky Evy, rozené Kustošové ze Zubří. (zdroj: vlastní snímek)

Ze sálu bylo možné, díky jeho atypické půdorysné stopě, vstoupit do dvou oddělených menších zahrádek situovaných severním směrem, ty byly založeny na zásypu mezi starší středověkou zdí a novou opěrnou zdí nad severním svahem. Nižší zahrada se nacházela západně a byla přístupna po pavlači, východní zahrada byla přístupna přímo z reprezentačního sálu (Kovář, 2004). Východní strana zámku je zakončena pouze ozdobnou mříží s vraty, jednalo se zřejmě o nouzové řešení, ke kterému se přistoupilo z důvodu nedokončení barokní přestavby. Došlo také ke zrušení východního příkopu a při východní přístupové cestě byla vysázena jírovcová alej (v dnešní Zámecké ulici), jež tvořila důležitou přístupovou osu k zámku a napojovala se na hlavní silnici do města.

Terénní situace

Ostrožna, na které se zámek nachází velice komplikuje výstavbu nové barokní vrstvy, jelikož v takto složité terénní situaci je těžké založit nové stěny. Při výstavbě je nutné myslet na vytvoření vhodného podloží, v ratajském případě barokního platu. K takovému řešení lze dospět například pomocí zasypání či využitím předsunutého opevnění, jež je nově zaklenuto a na němž je vytvořen prostor pro založení nové

stavby. Jelikož morfologická situace ostrožny v Ratajích, kdy skála padá na obě strany, neumožňuje rozšiřovat stavbu o nové prostory, barokní přestavba byla založena způsobem substrukce na gotické části hradu, díky překlenutí byla gotická část hradu změněna na sklepy, a také došlo k zasypání původních vodních příkopů.

Nedokončenost zámku a obdobné příklady

Srovnání ratajského zámku s příklady obdobných situací nám může pomoci nahlédnout na možnou podobu barokní úpravy v jejím celém rozsahu.

Zámek v Roudnici nad Labem vychází z původního románského hradu, na jehož substrukci vznikla barokní přestavba z let 1652-1684. Přestavbu zahájil Václav Eusebius Popel z Lobkovic, první ministr habsburské říše. Jedná se o technické řešení, které využívá původní stavební konstrukce tak, aby bylo dosaženo potřebné plochy k založení nové barokní vrstvy. V Roudnici došlo k zachování starých románských věží, které byly obestavěny novou barokní zdí a zastropeny, tak aby vznikla velká eskarpa. Založení stavby tak fakticky vzniklo na románských stěnách, dobře viditelné je to například na severozápadním nároží, které obsahuje část románského hradu. Na stavbě se postupně vystřídalo několik architektů Francesco Caratti (1653), Carlo Orsolini, Antonio della Porta a Carlo Lurago. Dispozice zámku je nápadně podobná situaci v Ratajích, jedná se o tři klasická křídla a čtvrté křídlo, jež je nižší a otevírá výhled do okolí. Z původního projektu od A. Porty a F. Carattiho lze vidět dokonce záměr čtvrté křídlo pojmout jako pochozí úroveň se sochami, ten ovšem nebyl realizovaný a pochozí úroveň byla nahrazena pultovou stříškou. Zbytky šmorců (kapes) na ratajském zámku naznačují, že východní křídlo mělo být nižší a užší. Lze se tedy domnívat, že Rataje měly vypadat obdobně, jako to můžeme vidět na zámku v Roudnici.

J. Wolf, Roudnice nad Labem, pohled na vstupní průčelí, rytina podle projektu A. Porty a F. Carattiho, 1701-125 (Moravská zemská knihovna) ³

Letecký snímek současného stavu zámku - pohled na nedokončené východní křídlo. (zdroj: mapy.cz, foto: Miroslav H., 7.4.2019)

Zámek Libochovice je postaven na místě bývalé gotické tvrze, po požáru v roce 1676 si kníže Gundakar z Ditrichštejna najal stavitele Antonia della Portu, aby v letech 1682 - 1690 vystavěl nový barokní zámek. Příprava pro novou přestavbu, avšak v menším měřítku jako v Roudnici, zahrnovala vytvoření barokního platu, se zázemím v ba-

rokním městečku. Barevné pojetí fasády v Libochovicích je velmi podobné se zámek v Ratajích. Plastické členění fasády nad Libochovicemi možná i vyniká, jelikož v Libochovicích je členění místy pouze malované a ne plastické.

Ratajský zámek patří mezi nejzajímavější raně barokní zámecké stavby... Nádvorní fasády (jejich raně barokní části) jsou proti jiným, soudobým stavbám méně progresivní, jak dokazují otevřené arkády i v patře. Také typ kamenicky zpracovaných ostění oken ukazuje na práci umělce méně významného. Přesto tato architektonicky náročná stavba... Nebyla v následujících desetiletích nikdy vážněji porušena novými úpravami. (Vlček, 2001). Zámek v Ratajích snese s výše uvedenými příklady plné srovnání, dá se říci, že je to stejně kvalitní architektura. Jejím problémem je ovšem nedokončenost, a proto je mnohdy opomíjená a její kvalitu si odborná veřejnost tolik nepřipouští.

Severní křídlo s plastickým členěním fasády. (zdroj: vlastní fotografie)

Dalším důvodem, který zřejmě přispěl k neúspěchu dokončení přestavby zámku se týkal celospolečenských událostí. Rataje rozhodně nejsou jediným příkladem na našem území, který se potýká s problémem nedokončenosti, tuto skutečnost lze pozorovat jako částečný jev při stavbách reprezentačních sídel pobělohorské šlechty. Rodiče Maxmiliána z Talmberka patřili ke šlechtě, která se díky třicetileté válce dostala do služeb komory královniny a po majetkové stránce si v období pobělohorské konfiskace výrazně polepšila. Dá se spekulovat o jisté univerzální zbožnosti, kdy se některé rody dokázaly vhodně přizpůsobit situaci, jež nastala v roce 1620 po Bitvě na Bílé hoře. V rámci vybudování rodového sídla došlo k pořízení jednak nového barokního kostela, druhak k přestavbě zámku. Rodovou pokladnici postupně vyprázdnily nejen velmi nákladné stavební aktivity, ale také edikt císařské komise z roku 1668. Komisaři požadovali po bratřech Františku Maximiliánu Leopoldovi, Janu Františku Kryštofovi a Rudolfovi Františku Ferdinandovi z Talmberka doplacení částky 23 428 kop míšenských, které údajně neuhradil jejich děda Fridrich z Talmberka za koupi zkonfiskovaného panství Vlašim roku 1622. Talmberkové se proti tomu ohradili s tím, že Fridrich zaplatil za statky plnou sumu, a ještě navíc poskytl královské komoře 2 331 zlatých coby půjčku. V odpovědi na jejich stížnost jim však císař oznámil, že přestože částka byla vyrovnána Fridrichovými dlužními úpisy, které měl na zkonfiskovaných statcích rebelů, neměl na takový postup císařské schválení, a proto měla být pokuta uhrazena znovu (Slavík, 2016). Nerealistická očekávání společně s postupným úpadkem rodu, zapříčinily nedokončenost velkých záměrů.

Pokračování osudů kostelů a nové kaple

Během druhé poloviny 17. století zanikl původní městský kostel a zřejmě v jeho místech vznikl kostel nový, vystavěný v barokním slohu mezi roky 1675 - 1691. Kostel byl zasvěcen sv. Matoušovi a jeho podobu můžeme vidět dodnes. Uvnitř kostela se nacházejí hrobky rodu Malešických z Černožic i pánů z Lipé a Talmberka (Kovář, 2004). K vysvěcení kostela došlo 21. května 1691 za přítomnosti bratra ratajského pána, biskupa Jana Františka Kryštofa z Talmberka. Talmberkové nijak na zařízení kostela nešetřili. Oltáře i kazatelna byly pozlacené. Kostelu darovali nesčetně obrazů a velký zlatený kalich se stříbrnými obrazy a emailovanými obrázky evangelistů (Lutrýn, 1948).

V barokní etapě je také důležité, že se pomýšlí na likvidaci starého, možná románského kostelíka, u hospodářského dvora, který pravděpodobně sloužil i potřebám hradu. V severozápadním rohu přízemí barokní novostavby zámku se jako náhrada zřizuje kaple. Není známo, zda se s kaplí počítá od počátku barokní stavby či se pro ní prostor dodatečně adaptuje. Při zasvěcení zámecké kaple na ní mohlo být přeneseno patrocinium od zaniklého kostela sv. Mikuláše.

Možné pozůstatky zaniklého románského kostelíka.
(zdroj: vlastní snímek)

Bývalá zámecká kaple, dnes obřadní místnost.
(zdroj: vlastní snímek)

Stavebník a stavitel

Významným dokumentem, jež popisuje rodové osudy je tzv. Talmberský kodex. Podle jedné hypotézy byl rukopis sepsán na počátku 16. století pro nejvyššího purkrabího Jindřicha IV. z Hradce. Další verzí je, že nechal rukopis zhotovit přímo František

šek Maxmilián z Talmberka, každopádně kodex se nakonec ocitl v rukou Talmberků, po nichž nese jméno (Babka, 2021). V psaní kodexu pokračoval syn Jan František Ludvík, který nakonec rukopis daroval svému strýci a biskupovi Janu Františku Kryštofovi. Po smrti posledního mužského člena rodu se kodex neznámou cestou ocitl v ambrosiánské knihovně v Miláně, později doputoval do sbírek cisterciáckého kláštera v Oseku a odtud jako dar do sbírek Knihovny Národního muzea, kde je uložen dodnes (Sedláček, 1906).

Biskup Jan František Kryštof z Talmberka, obraz z Královéhradeckého biskupství.
(zdroj: bihk.cz, Přehled Královéhradeckých biskupů, 2024)

Poslední generace Talmberků přivedly svým nepříliš podařeným hospodařením rod do obdobné situace, ve které se před stoletím nacházeli například Rožmberkové, Pernštejnové, Páni z Hradce nebo Smiřičtí ze Smiřic. Rod velmi zchudl a o slovo se hlásila také genetická zátěž rodu. Janův starší bratr František Antonín měl dvě dcery a syna Josefa Václava, jež ztělesňovaly poslední generaci rodu. Josef Václav z Talmberka působil jako poručík u vojska a 8. června 1735 skonal ve věku 23 let. Jeho smrtí došlo k vymření po meči kdysi slavného a mocného rodu Talmberků. Poslední žijící členkou rodu se stala Anna Františka z Talmberka, která byla dvorní dámou v Drážďanech, a kde také zemřela roku 1750 (Sedláček, 1906).

Hlavní stavitel Ratajského zámku byl pražský stavitel Andrea de Quadri, vlastním jménem Ondřej Červenka (1634-1692). Byl venkovský stavitel, avšak podílel se i na několika dalších významných stavbách mimo výstavby kostela sv. Matouše a přestavby zámku v Ratajích nad Sázavou. Pracoval například pro pro řád jezuitů v Chlumku u Luže (1682) či v Jičíně (1684). V Luži nejspíš vystavěl i dům pro donátorku poutního areálu hraběnku Hieserlovou. Stavitel Giovanni Battista Maderna Quadriho za-

městnával na realizaci Černínského paláce a od roku 1685 pracoval také na stavbě malostranského opevnění. Dále vedl od roku 1691 stavbu františkánského kláštera v Zásmukách.

Jan František Kryštof z Talmberka, bratr Františka Maxmiliána Leopolda z Talmberka, se narodil roku 1644 v Ratajích nad Sázavou a byl významným členem rodu, v roce 1676 se stal třetím královéhradeckým biskupem. Kvůli špatným vztahům se však sídelnímu městu, Hradci Králové, spíše vyhýbal a svou diecézi spravoval ze 40 km vzdálené Chrásti. Naopak čilé kontakty navázal s královéhradeckými jezuiti, konkrétně s koleji v Luži pod Košumberkem (Babka, 2021).

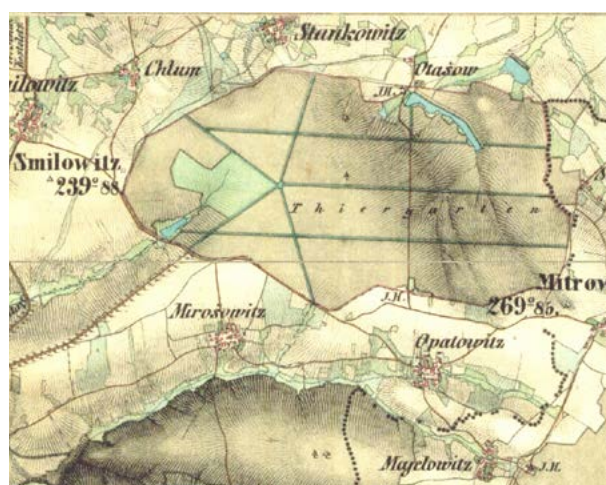
Biskup v roce 1691 vysvětil nový barokní kostel v Ratajích a zřejmě se angažoval i při přestavbě samotného zámku. Za povšimnutí stojí vazba mezi ním a ratajským stavitelem. Stavitel Andrea de Quadri započal v roce 1678 stavbu jezuitské rezidence v Chlumku u Luže, která se nachází necelých 7 km od sídla Jana Kryštofa z Talmberka, zámku v Chrásti. Je možné, že biskup znal Qudriho díky barokní přestavbě na zámku jeho bratra v Ratajích a doporučil ho pro stavbu jezuitské rezidence v Chlumku.

Hospodářské zázemí a zahrady

Zámecké předhradí bylo i v barokních dobách využíváno jako pivovar, jeho činnosti zanikla až kolem roku 1890.

V nejbližším okolí zámku nalezneme dva hospodářské dvory, které jsou zaznačeny v Müllerově mapování z roku 1720. Jižně od Ratají se nachází hospodářský dvůr Ko-zojedy, hlavní komunikace vedla skrze střed dvora a okolo se nacházela panská půda. Dodnes je dvůr dochovaný a slouží hospodářským účelům. Severovýchodně od Ratají, směrem k Uhlířským Janovicím, se nachází Neuhoř (Nový dvůr), okolo dvora se opět nacházela panská pole. Také v Neuhořu se dodnes provozuje zemědělství, budovy starého dvora však již neexistují. Podle názvu Neuhoř (Nový dvůr), se můžeme domnívat, že dříve existoval také Althof (Starý dvůr) a možná mohl být v místech hospodářského předhradí, před vybudováním renesančního pivovaru.

Kousek od Neuhořu, východním směrem, lze na mapách I. vojenského mapování dohledat oboru Thier Garden („zahrada pro zvěř“), jednalo se o zámeckou oboru vytvořenou s kompozicí průseků, tak aby zámečtí páni mohli dobře střílet na zvěř. Její větší vzdálenost od zámku je dána složitou terénní situací Ratají, kde se nevejdou všechny zámecké aktivity v blízkosti u sebe.

Thiergarden SV od zámku, na II. vojenském mapování.
(zdroj: oldmaps.geolab.cz, 2024)

K zámku také neodmyslitelně patřila barokní zahrada. Z mapových podkladů I. vojenského mapování z let 1780 - 1783, lze vidět zákres zahrad táhnoucích se od východního nedokončeného křídla dále východním směrem. Zahrady jsou rozsáhlé a zhruba v polovině rozetnuté na dvě části přístupovou cestou směrem ze dvora Neuhoř. V pozdějším mapovém zobrazení, jak u císařských povinných otisků stabilního katastru z roku 1848, tak z II. vojenského mapování z let 1850 - 1851, lze již číst zahrady, s jakýmsi náznakem komponovaného členění, pouze ve východněji položené polovině. Přímou u zámku je zakreslena dodnes dochovaná alej s přístupovou cestou a nad ní několik parcel zahrad, s tím, že nejbližší parcela k zámku byla zřejmě využívána pro nějaké funkční, možná hospodářské, účely a není zakreslována jako zahrada. Zda se jedná o vývoj zahrady v čase nebo jen nepřesný zákres v mapování, nelze z mapových podkladů s jistotou určit. Jisté je, že k zámku v nějaké podobě zahrady náležely, v jakém rozsahu a podobě, již tak dobře známé bohužel není. Dnes se v místech bývalých zahrad nachází rodinná zástavba, pouze přilehlá partie na východní straně zámku není zastavěna a z historických snímků i územního plánu lze vyčíst, že v minulosti tato část sloužila jako sportovní plocha.

Nahoře: zahrada na I. vojenském mapování (1780-83).
Dole: zahrada na II. vojenském mapování (1850-51).
(zdroj: oldmaps.geolab.cz, 2024)

Nahoře: zahrada na mapě stabilního katastru (1841).
Dole: zahrada na II. vojenském mapování (1877-78).
(zdroj: ČUZK, 2024; oldmaps.geolab.cz, 2024)

Kinských a přestavba na faru (1712 - 1764)

Rataje v roce 1712 koupil hrabě Václav Oktavián Kinský z Vchynic a Tetova, po jeho smrti v roce 1719 připadlo panství jeho synovi Štěpánu Vilémovi, který se jal okolo roku 1724 přestavět starý dolní hrad Pirkštejn na faru. V roce 1749 přecházejí Rataje na jeho bratra Josefa Jana Maxmiliána, jenž byl majitelem panství Sloup u České Lípy. (Kovář, 2004). Za Kinských horní zámek přestává sloužit jako panské sídlo a slouží již pouze pro nerezidenční účely (Vlček, 2001).

Přestavba Pirkštejna na faru a voda ve městě

Významnou proměnou prošel také dolní hrad Pirkštejn, který byl zhruba od první poloviny 16. století opuštěný, zanedbaný a bez rezidenční funkce. Podle farní kroniky, poté co koupil Rataje Václav Oktavián Kinský, nechal postavit faru „ze zříceniny v Ratajích“. Počátek myšlenky přestavby se dá určit díky nové duchovní příznávací tabele s datováním 30.7.1713, která byla připravena v rámci příprav nového tereziánského katastru (Načeradská, 2003).

Samotná přestavba probíhala do roku 1724 a v rámci ní došlo především na úpravu hlavního paláce, přilehlé bergfritové věže a také k razantní úpravě terénu v nejbližším okolí hradu. Došlo k vybudování přilehlých teras na strmém východním a jižním svahu, v jižní stěně paláce byl proražen nový vstup na tyto terasy. Terén u brány byl snížen, u paláce naopak zvýšen a došlo tak k vyrovnání původně svažitého nádvoří do roviny. Z nádvoří strany došlo k zasypání původního gotického přízemí, to se změnilo na arokní sklepy. Při pohledu z nádvoří se pak palác jeví jako jednopatrová obdélníková budova s rizalitem na východní straně.

Barokní úpravy se dotkly zejména interiérů paláce, změnila se dispozice vložením nové chodby a všechny původně plochostropé místnosti byly zaklenuty valenou klenbou. Byla zvětšena některá štěrbínová větrací okénka nebo byla proražena zcela nová okna, tak aby byly prostory fary dostatečně osvětleny, v severní místnosti bylo nově zřízeno přístupové schodiště. Palác byl také nově zastřešen a omítnut. Mimo hlavní palác došlo k opravě hospodářských budov pro nové potřeby fary a původní obranná bergfritová věž se změnila na zvonici. Horní patra věže byly ubourány a zbytek druhého patra byl zvýšen novou nadezdívkou do které byla zakotvena dřevěná nadstavba zvonice se dvěma zvony. Zvony byly do věže přeneseny zřejmě z původního gotického kostela ve městě (Kovář, 2004).

Pohled na Pirkštejn a jeho přilehlé terasy z dnešní ulice Malovidská, vedoucí pod sklanatým ostrohem. (zdroj: kudyznudy.cz, čl. Rataje nad Sázavou, 2024)

Zvon v horní dřevěné nadstavbě na bergfritové věži u hradu Pirkštejn. (zdroj: vlastní fotografie)

V roce 1736 se z pokladny ratajského kostela platilo za nový vodovod do fary, vodovodní potrubí bylo vedené z obecní kašny. Tento vodovod byl několikrát opravován

a vyměňován. V roce 1848 popisuje Heber stav hradního areálu a píše, že se, jak v areálu hradu, tak v celém městečku, nenachází studna, a tak se pro vodu muselo chodit pod hrad do Živého potoka. Přesnější časové určení však neuvádí, ale stopy po vodní chodbě byly zmapované a zakreslené (Načeradská, 2003). Ve městě se dnes nacházejí dvě kašny, jedna na Mírovém náměstí, druhá na nádvoří předzámčí u východního křídla horního zámku. Mimo vodní chodbu a čerpání vody z potoka, existuje domněnka postupného sbírání vody ze severovýchodního směru, tedy jediného terénně schůdného přístupu na ostrožnu.

Kašna na Mírovém náměstí. (zdroj: vlastní fotografie)

Kašna na nádvoří předzámčí. (zdroj: vlastní fotografie)

Období Lichtenštejnů (1764 - 1922)

V roce 1764 koupila Rataje Marie Terezie Savojská z Lichtenštejna, jež pocházela z bohatého knížecího rodu. Marie Terezie zde nežila, po ovdovění bylo její sídlo ve Vídni a Rataje se staly pouze sídlem správy panství. Celé panství řídila na dálku a pro správu a úředníky nechala v Ratajích vyprojektovat domy a byty. V roce 1772 odkázala panství svému bratrovi Františku Josefovi z Lichtenštejna. Ačkoliv se staly Rataje součástí rozsáhlého lichtenštejnského majetku, nepatřily k významným statkům a ocitly se na okraji zájmu jejich majitelů. Na zámku již nikdo z majitelů nepobýval a statek ani povětšinu času vůbec nenavštěvovali. V roce 1923 Jan II. z Lichtenštejna postoupil většinu pozemků v rámci pozemkové reformy, pouze dolní hrad, horní zámek a zřícenina hradu Talmberk mu byly ponechány. V roce 1933 horní zámek koupila ratajská obec, která má zámek ve vlastnictví až dodnes (Kovář, 2004).

V roce 1825 byla zbořena jižní městská brána pod horním zámkem. V roce 1835 byla v městečku vybudována městská škola v domě čp. 11, na stejném místě dnes však stojí budova z roku 1914, která aktuálně slouží jako zázemí pro mateřskou školu. Kolem roku 1890 také zanikl ruční pivovarský provoz pivovaru v předhradí, jež sice patřil k majetku Lichtenštejnů, ale v průběhu let byl pronajímán různým nájemcům.

Období socialismu a současnost

Předzámčí

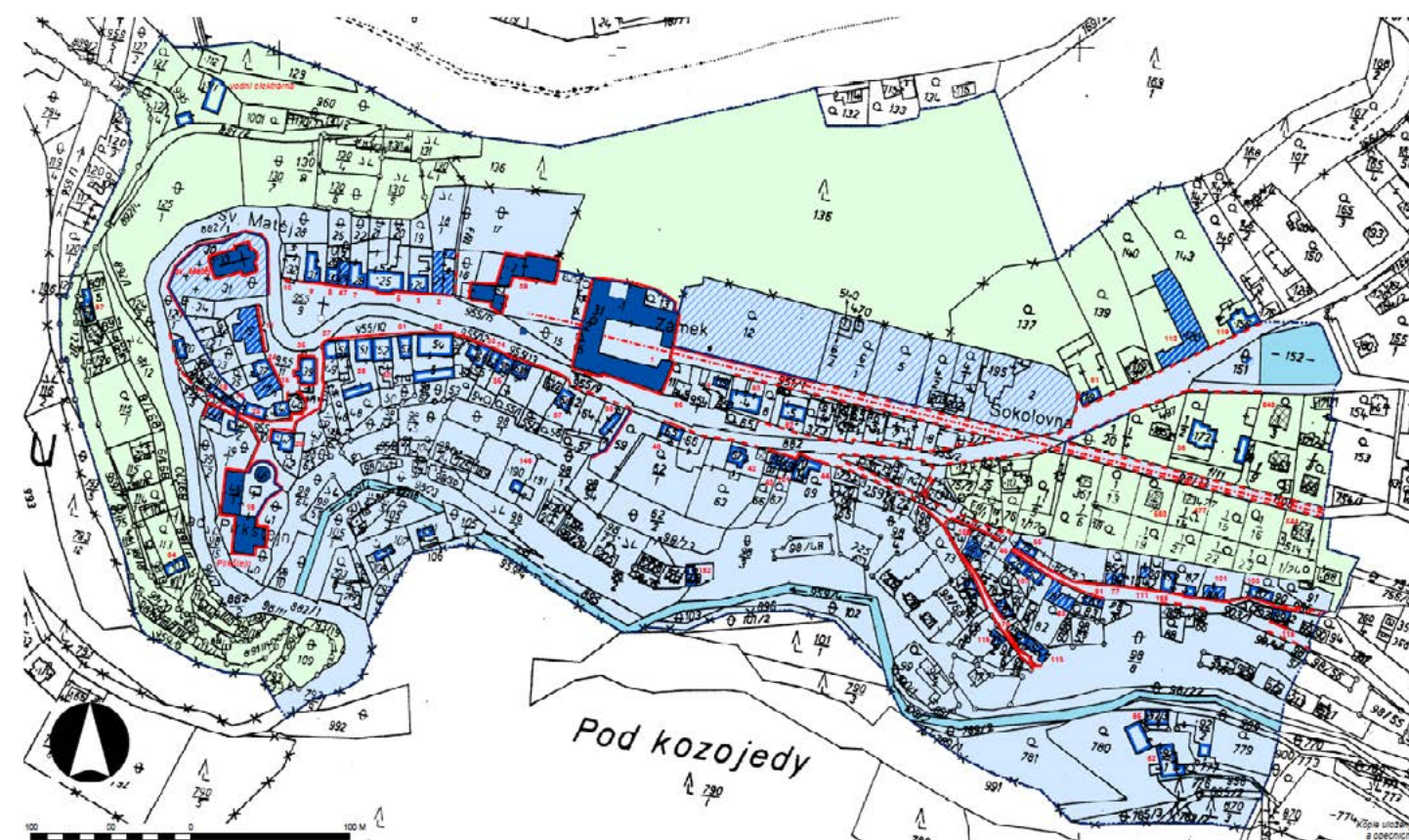
Do budov předzámčí došlo v dobách socialismu k velkému stavebnímu zásahu. V roce 1960 vznikl projekt na rekonstrukci bývalých hospodářských objektů, který měl ve svém stavebním programu rozdělit objekty na dva samostatné celky. Kulturní a osvětová část v západní části měla zahrnovat kino, klubovnu pro mládež, knihovnu, čítárnu a byt správce. Druhá část v severní části předzámčí měla skýtat prostory pro turistickou noclehárnu. Práce se však nakonec zastavily a záměr nebyl nikdy zcela dokončen. Do budov se znovu zasahovalo v 80. letech 20. století a v části nedokončené turistické noclehárny vznikl návrh na drobné sklady, prodejny a kanceláře. Dnes je tato část předzámčí zcela zchátralá a mnohými viditelnými stavebními zásahy značně poškozená.

V roce 2008 vznikla také snaha využít atmosféry pivovarských sklepů pro pořádání kulturních akcí místním klubem Pivovárek. Byla vytvořena studie na obnovu předzámčí od ateliéru Petr Franta architekti. Ze studie byla uskutečněna částečná rekonstrukce původního kinosálu s přilehlým barem a byl zde provozován hudební klub po dobu cca 10 let. V roce 2020 byla činnost klubu Pivovárek ukončena a prostory jsou dnes z části nevyužité a z části využívány jako archiv obce Rataje nad Sázavou.

Zámek

V roce 2003 bylo historické jádro Ratají nad Sázavou vyhlášeno městskou památkovou zónou. Od roku 2004 sídlila v zámku základní škola. V roce 2006 však vznikla snaha o opravu zámku a byla vytvořena první etapa rekonstrukce, jež se týkala oprav jihozápadního nároží zámku a úpravy bývalé školy na muzejní a přednáškové sály. V roce 2008 pak bylo v ratajském zámku otevřeno Muzeum středního Posázaví. Druhá etapa rekonstrukce zámku byla dokončena v roce 2011 a zabývala se vytvořením prohlídkového okruhu ve zbývajících částech západního křídla a západní části severního křídla. Během oprav byla objevena zámecká kaple sv. Mikuláše a zpřístupněna největší místnost zámku Rytířský sál. Třetí etapa rekonstrukce započala v roce 2014 a týkala se oprav severního křídla a přístupu na terasu z Rytířského sálu. V roce 2016 vznikl projekt na čtvrtou etapu rekonstrukce zámku, jež se týká oprav jižního křídla, které by mělo poskytovat prostory pro nové INFO centrum, vzdělávací středisko, kanceláře a archivy. Čtvrtá etapa nebyla dokončena.

Dnes se v zámku mimo muzeum Středního Posázaví nachází také stálá expozice o historii Ratají a okolí, expozice soukromé sbírky „Babiččiny kočárky“ a expozice výstavy „Kingdom Come Deliverance“. V půdních prostorech je ke shlédnutí soukromá sbírka na téma „Život na vesnickém dvorku“. V přízemí severního křídla zámku je přístupný tzv. Zámecký šenk, jenž je otevřen každý pátek ve večerních hodinách.

Legenda

hranice PZ	objekty
----- hranice PZ	ostatní
drobné objekty	■ národní kulturní památka
■ ostatní	■ kulturní památka
■ národní kulturní památka	■ návrh na prohlášení za KP
■ kulturní památka	■ spoluvytvářející charakter PZ
■ návrh na prohlášení za KP	■ rušící charakter PZ
■ spoluvytvářející charakter PZ	objekty zaniklé
významné stromy	■ objekty zaniklé
○ významné stromy	chráněné plochy
liniové objekty	■ národní kulturní památka
liniové objekty	■ kulturní památka
prostory (linie)	■ návrh na prohlášení za KP
— určující charakter PZ	části PZ
--- dotvářející charakter PZ	A - určující charakter PZ
..... k dostavbě	B - dotvářející charakter PZ
kompoziční osy	C - doplňující charakter PZ
--- kompoziční osy	vodní plochy
	■ vodní plochy

PAMÁTKOVÁ ZÓNA RATAJE NAD SÁZAVOU

(13967), okres Kutná Hora, Středočeský kraj

1:2 000

podle vyhlášky MK ČR č. 108/2003 Sb., částka 44, ze dne 1. dubna 2003
o prohlášení území s historickým prostředím ve vybraných městech
a obcích za památkové zóny a určení podmínek pro jejich ochranu
aprovat Návratní památkový ústav

25.11.2003

polohopisný obsah Český úřad geodetický a kartografický

Mapa památkové zóny - Rataje nad Sázavou

(zdroj: NPÚ, památkový katalog, 2024, kopie uložena u Ministerstva kultury, odborné organizace státní památkové péče, příslušných krajských úřadů a obecních úřadů s rozšířenou působností, a u dalších měst a obcí, poud se na jejich území zóny nacházejí)

konec 13. stol. - 1. polovina 14. stol.

- Rataje jako trhovářská ves

1. pol. 14. stol. - 2. pol. 14. stol.

- páni z Lipé
- přebudování Ratají na opevněné městečko a vznik obou hradů

2. pol. 14. stol. - 1. pol. 15. stol.

- páni z Pirkštejna
- dokončení městského opevnění

1528 - 1636

- páni Malešičtí z Černožic
- dojde k renesanční přestavbě horního hradu

1298/1291 - první zmínka o Ratajích
- Hroznata z Úžic

1346 - dělení rodového majetku
pánů z Lipé (existují již oba hrady)

1366 - vládne Jan (Ješek Ptáček)
z Pirkštejna a pojmenovává dolní
hrad Pirkštejn

1412 - vládne jeho syn Jan Ptáček
z Pirkštejna

1444 - umírá jeho syn Hynek Ptáček
z Pirkštejna

1528 - sídlo kupuje Ladislav Malešický
z Černožic

1579 - výstavba rodinné hrobky
v kostele sv. Matouše

1636 - 1712

- páni z Talmberka
- dojde k raně barokní přestavbě
horního zámku a části městečka

1712 - 1764

- rod Kinských
- zřízení farního benefícia a konec
zámku jako panského sídla

1764 - 1922

- rod Lichtenštejnů
- funkce jako sídlo správy panství
a byty úředníků

současnost

- horní zámek Rataje a jeho před-
zámčí ve vlastnictví státu
- dolní hrad Pirkštejn ve vlastnictví
církve, která komplex pronajímá
Ondřeji Kozbovi

1636 - sídlo kupuje František Maxmilián
z Talmberka

1675 - začátek raně barokní přestavby
zámku

1679 - barokní přestavba kostela
sv. Matouše

1712 - kupuje Václav Norbert Oktavián
Kinský z Vchynic a Tetova

1713 (spíše okolo 1724) - začátek
přestavby dolního hradu na faru
a proměna bergfritu na zvonici

1764 - kupuje Marie Terezie Savojská
z Lichtenštejna

1922 - Jan II. z Lichtenštejna
postoupí zámek ratajské obci (při
zemkové reformě)

60. léta 20. století - přestavba
předzámčí na kulturní dům

2003 - vyhlášení městské památkové
zóny

2006 - I. etapa rekonstrukce zámku

2009 - II. etapa rekonstrukce zámku

2011 - III. etapa rekonstrukce zámku

2016 - IV. etapa rekonstrukce zámku

Historické mapování

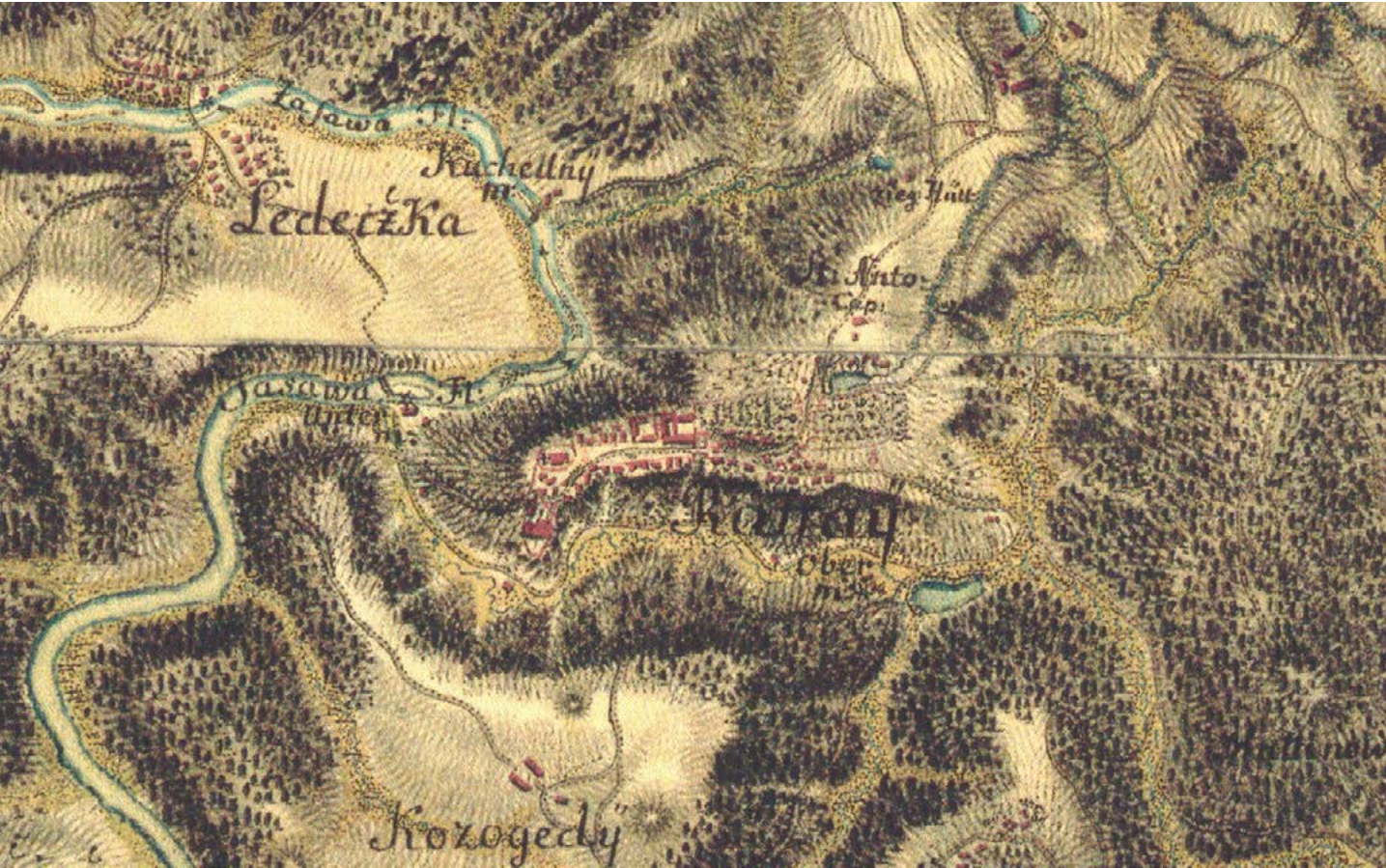
1720	Müllerova mapa Čech
1780 - 1783	I. vojenské (josefské) mapování (mapový list č. 144 a 162)
1841	Císařské povinné otisky stabilního katastru
1848	plán podle F. A. Hebera vycházející z mapy stabilního katastru
1850 - 1851	II. vojenské (Františkovo) mapování (mapový list O_10_IV)
1875	Reambulace císařských povinných otisků stabilního katastru
1877 - 1878	III. vojenské mapování (mapový list 4054_3)
1878	Indikační skica
1965 - 1968	Mapa evidence nemovitostí

Letecké snímkování

1938
1946
1952
1971
1992
2023

Müllerova mapa Čech, 1720 (zdroj: oldmaps.geolab.cz, 2024)

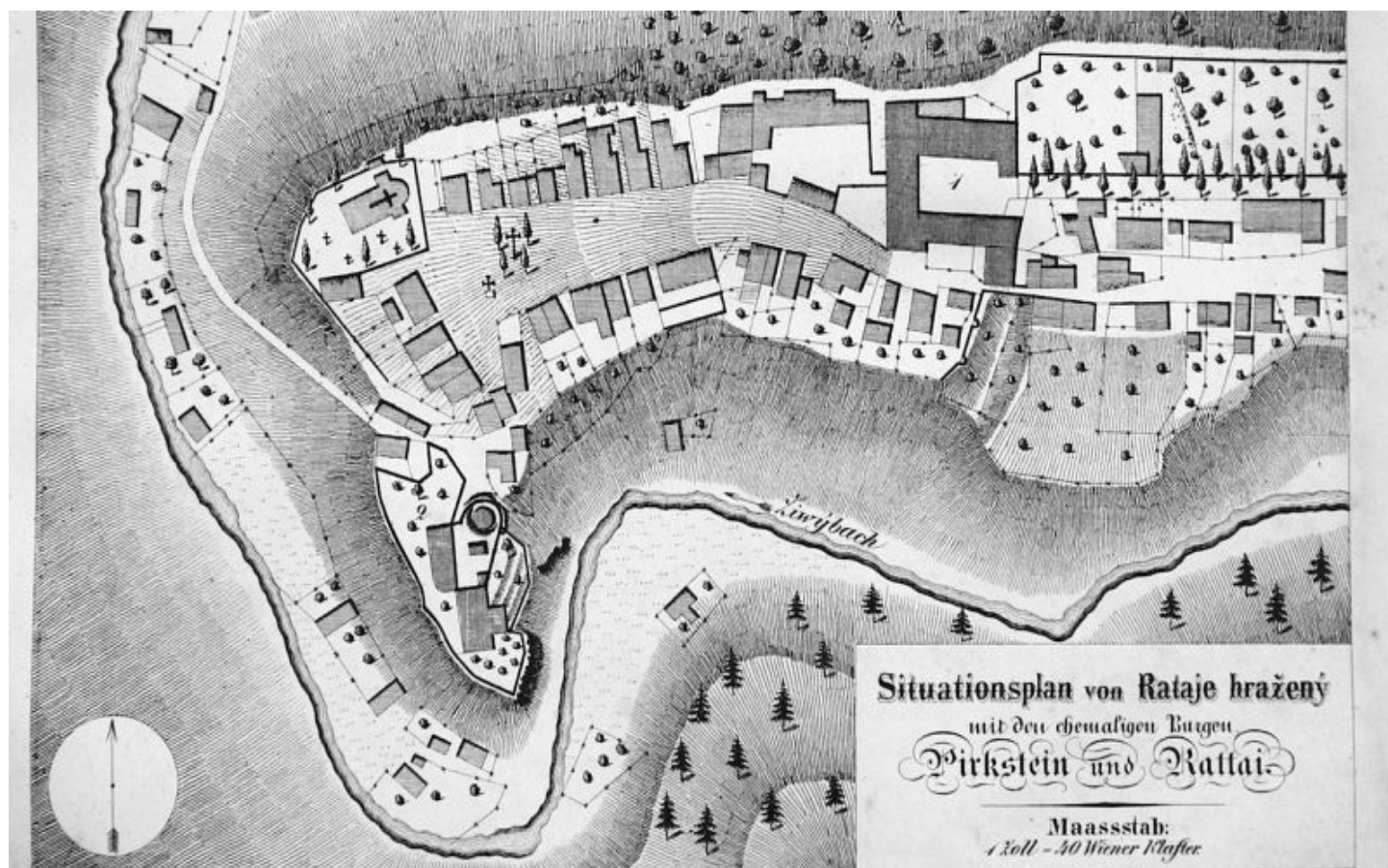
I. vojenské (josefské) mapování, 1780 - 1783 (zdroj: oldmaps.geolab.cz, 2024)

Císařské povinné otisky stabilního katastru, 1841 (zdroj: ČÚZK, 2024)

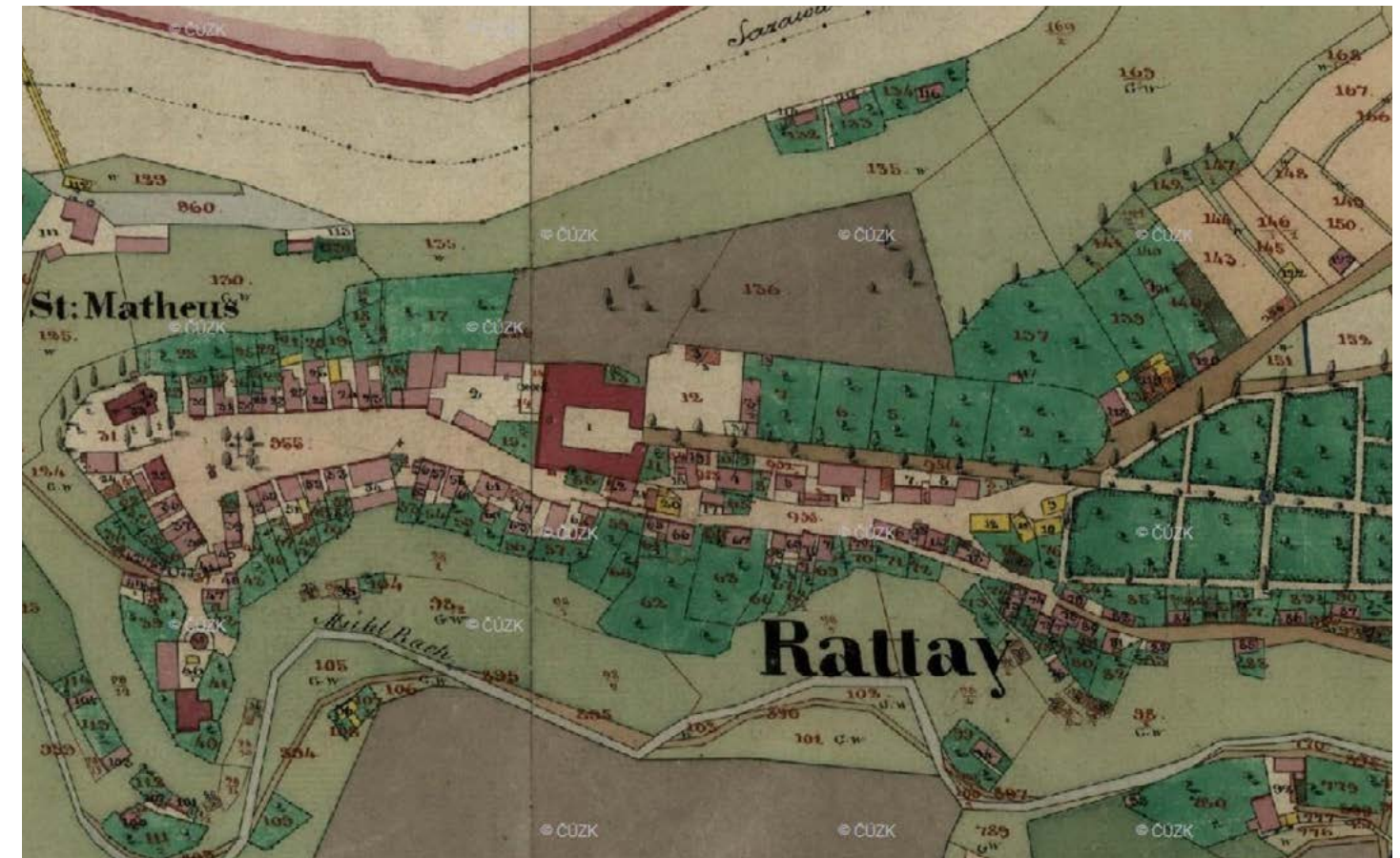
II. vojenské (Františkovo) mapování, 1850 - 1851 (zdroj: oldmaps.geolab.cz, 2024)

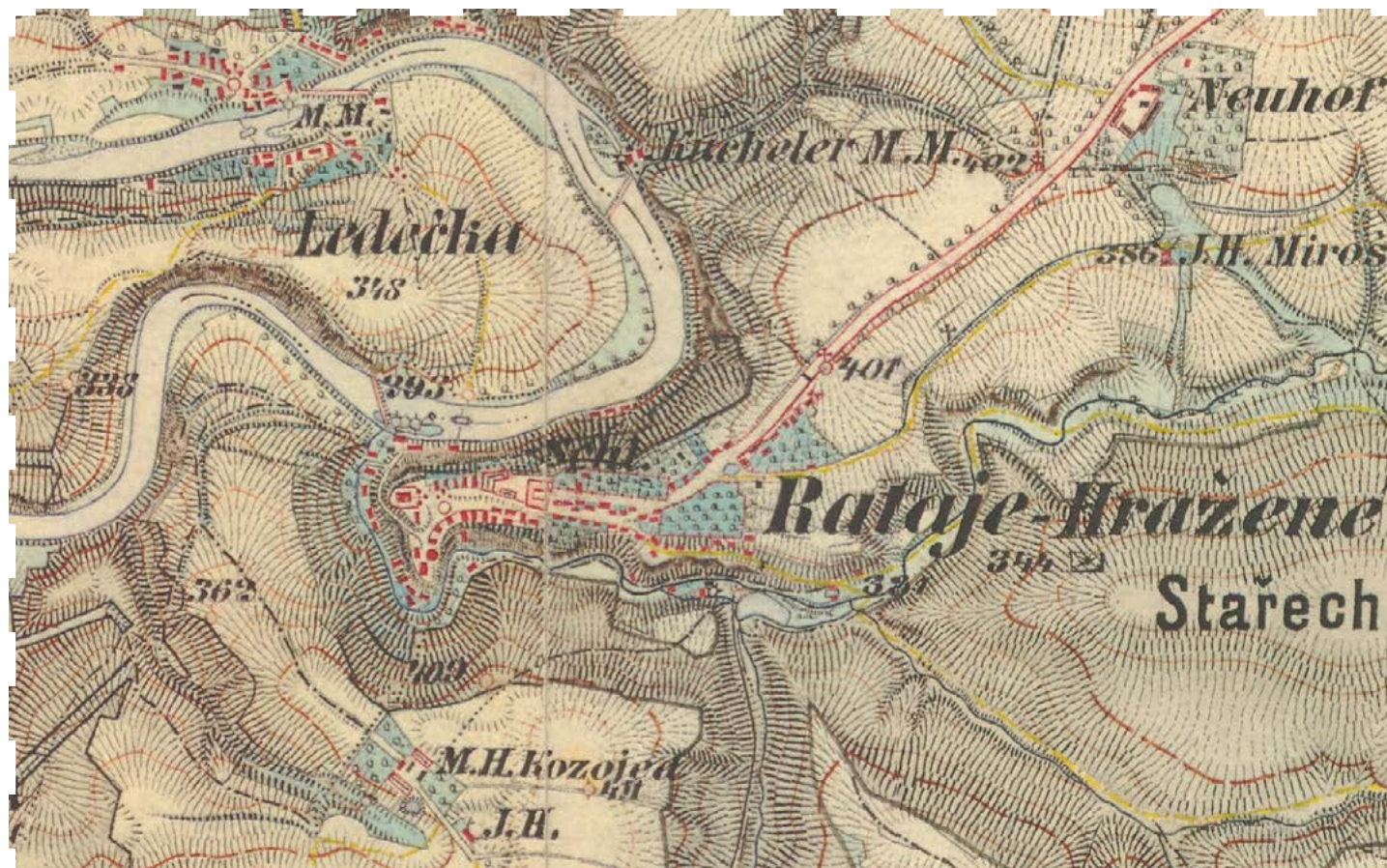
plán podle F. A. Hebera vycházející z mapy stabilního katastru, 1848 (zdroj: hrady-zrceniny.cz, 2024)

Reambulace císařských povinných otisků stabilního katastru, 1875 (zdroj: ČÚZK, 2024)

Indikační skica, 1878 (zdroj: ČÚZK, 2024)

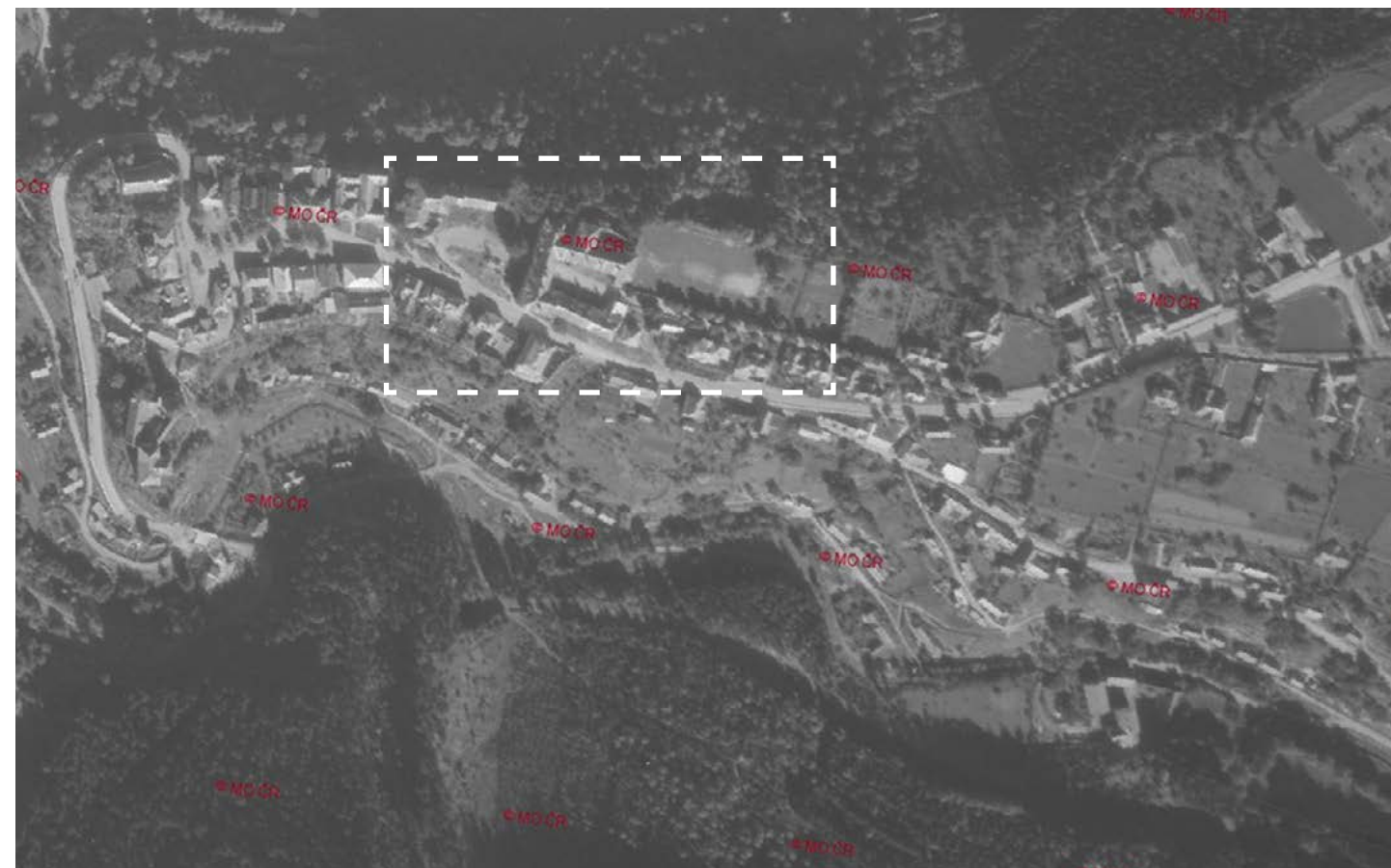
III. vojenské mapování, 1877 - 1878 (zdroj: oldmaps.geolab.cz, 2024)

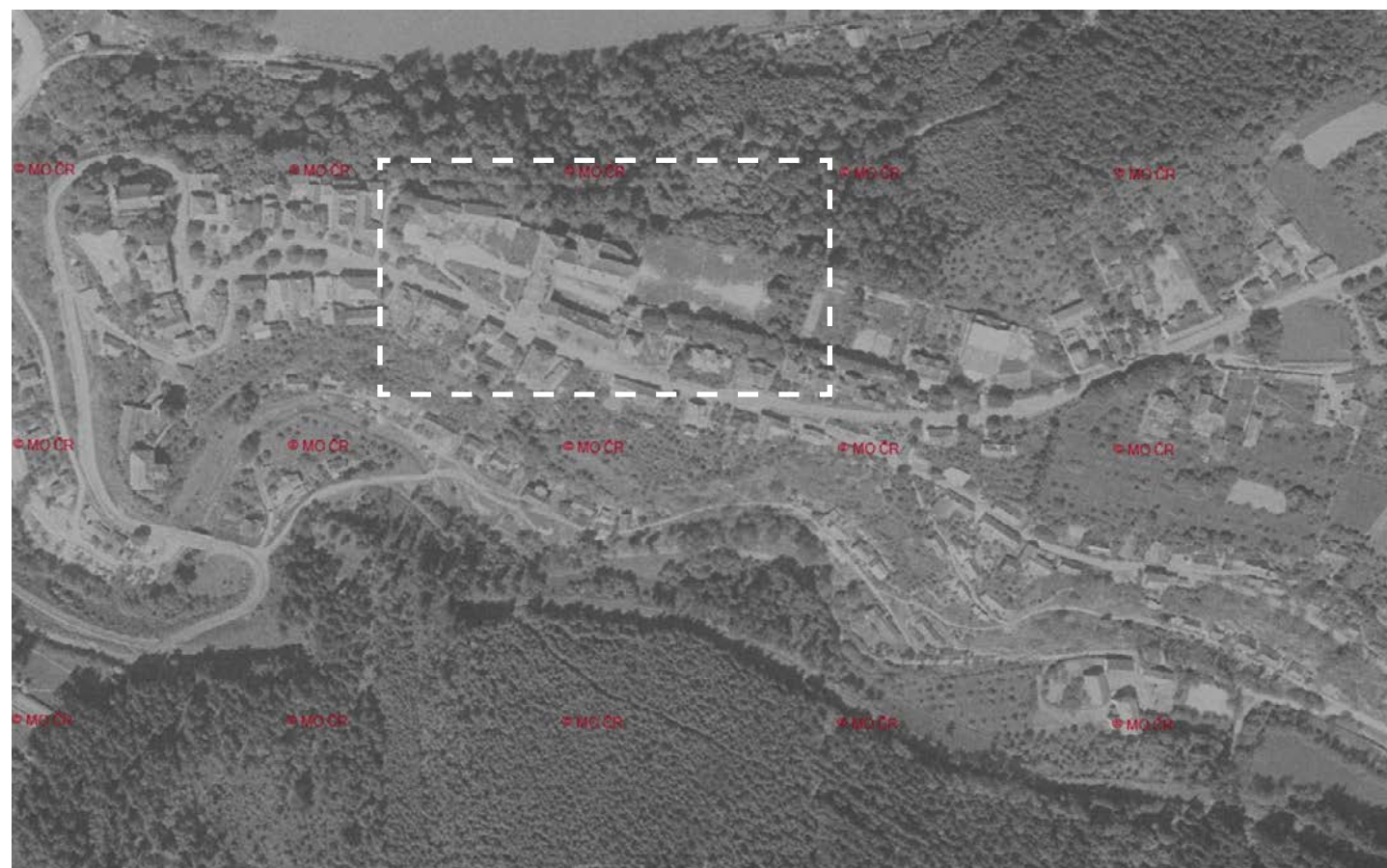
Mapa evidence nemovitostí, 1968 - 1968 (zdroj: ČÚZK, 2024)

Letecký snímek 1938 (zdroj: ČUZK, 2024)

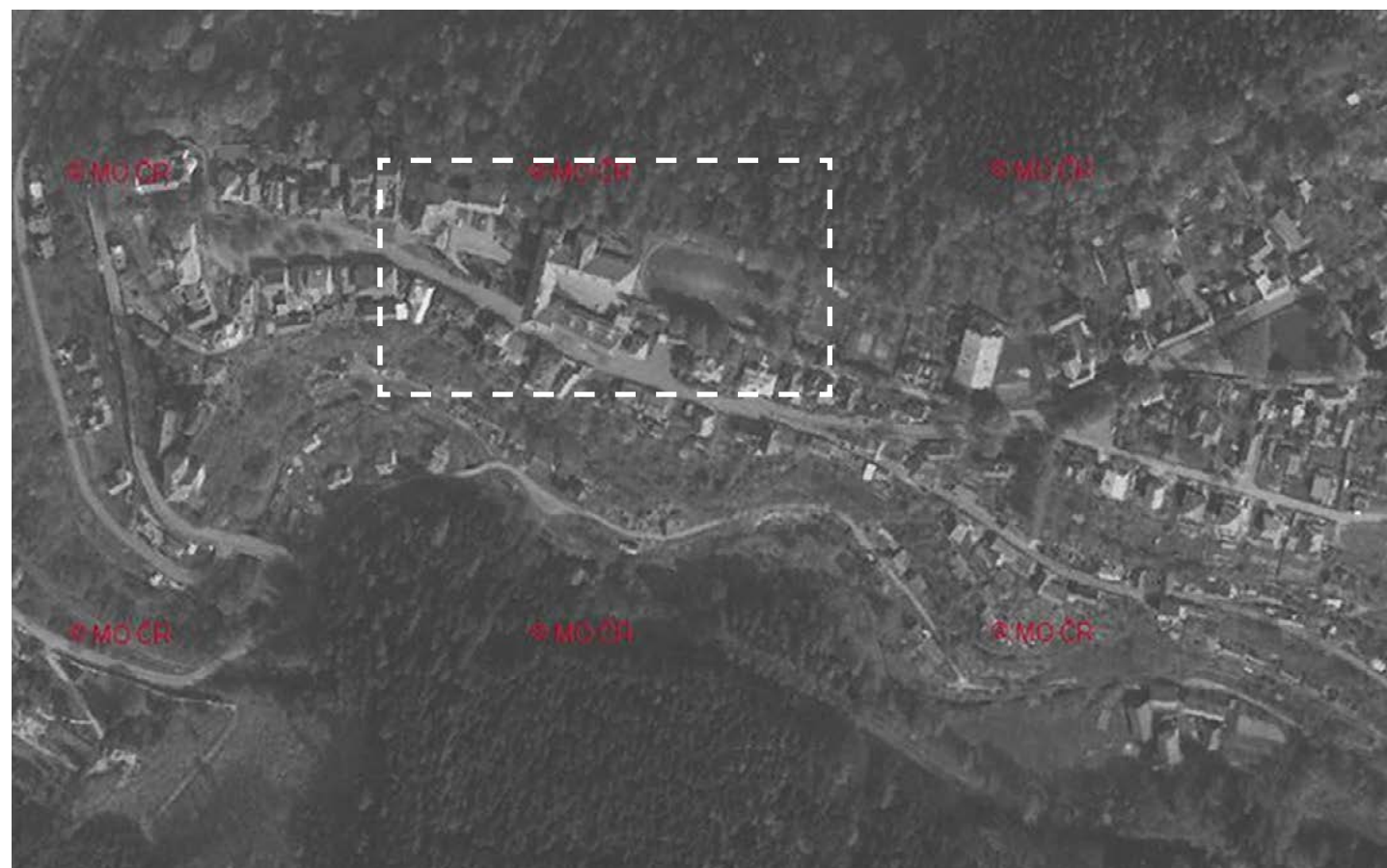
Letecký snímek 1946 (zdroj: ČUZK, 2024)

Letecký snímek 1959 (zdroj: ČUZK, 2024)

Letecký snímek 1971 (zdroj: ČUZK, 2024)

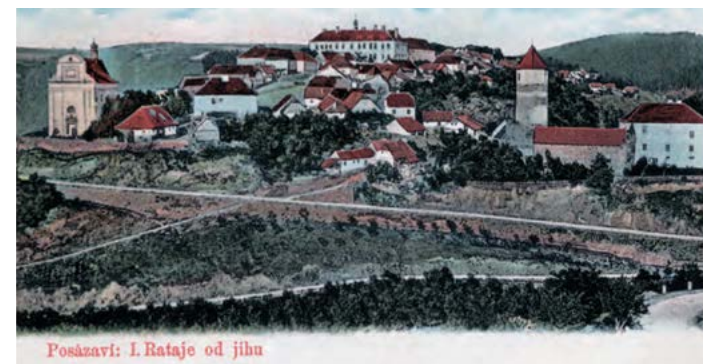
Letecký snímek 1992 (zdroj: ČUZK, 2024)

Letecký snímek 2023 (zdroj: ČUZK, 2024)

B1 Historie místa | v obraze a fotografiích

Dobové pohlednice a fotografie jsou přebrány z archivu investora studie Pivovárek - Rataje nad Sázavou, podklady poskytl Ing. arch. Petr Franta z PETR FRANTA ARCHITEKTI s.r.o.

Následující obrazová dokumentace je přebrána z online zdroje: Hrady na dobových obrazech: Rataje nad Sázavou a Pirkštejn. Online. In: Hrady v Čechách, na Moravě a ve Slezku. 2000-2025. Dostupné z: <https://www.hrady-zrizeniny.cz/s-rataje.htm>. [cit. 2025-03-07].

Pirkštejn (dobová pohlednice)

Rataje nad Sázavou - A. Pucherna (1804)

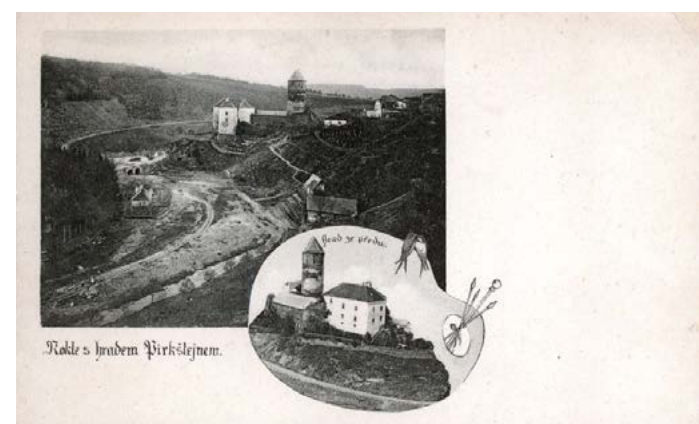
Rataje nad Sázavou - Johann Venuto podle A. Pucherny (1820)

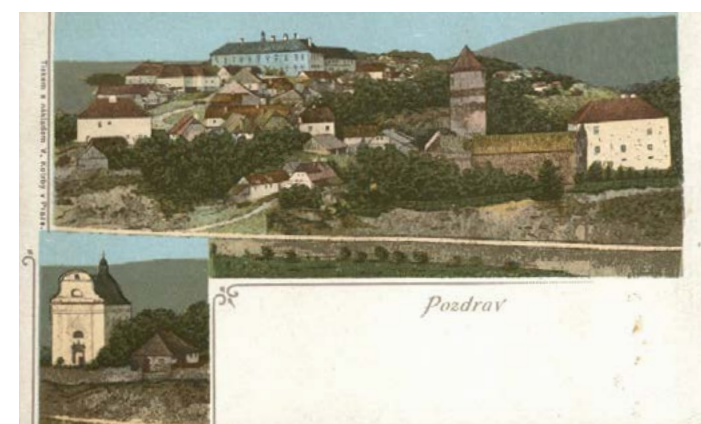
Pirkenštejn - J. Richter podle F. A. Hebera (1847)

Rataje nad Sázavou - J. Richter podle F. A. Hebera (1847)

Pirkštejn - pohlednice (1900)

Rataje nad Sázavou a Pirkštejn - pohlednice (1900)

Pirkenštejn - Lubomír Herc (dobový obraz)

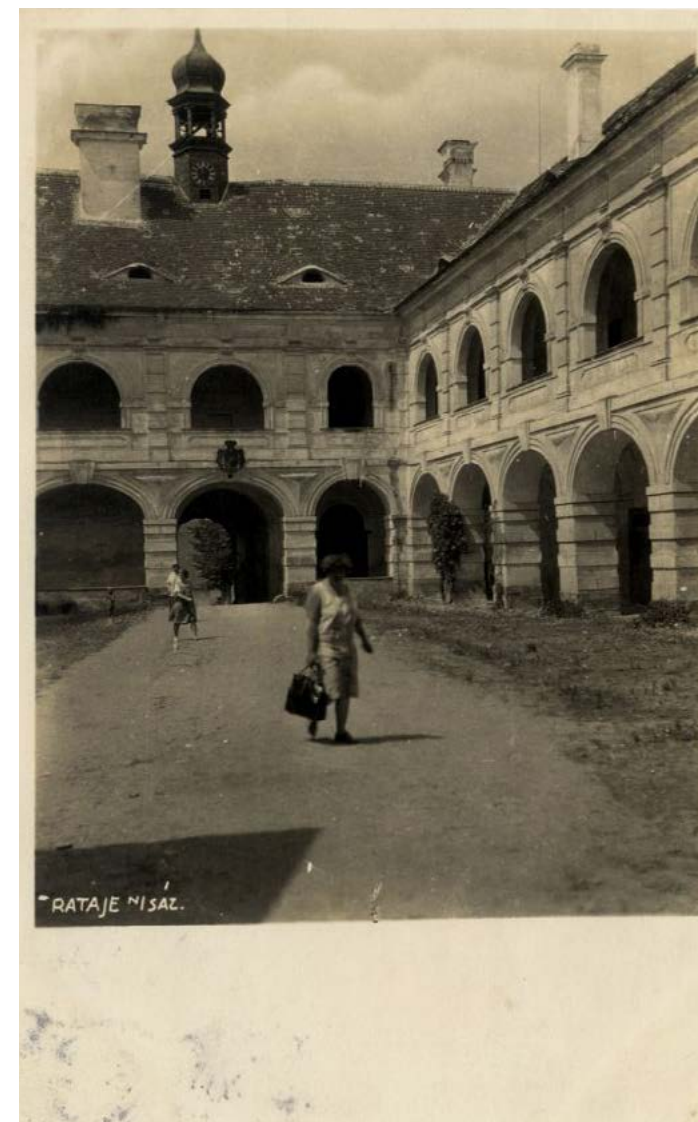
Pirkštejn - pohlednice (1921)

Pirkštejn - pohlednice (1922)

Rataje nad Sázavou - pohlednice (1928)

Rataje nad Sázavou - pohlednice (1929)

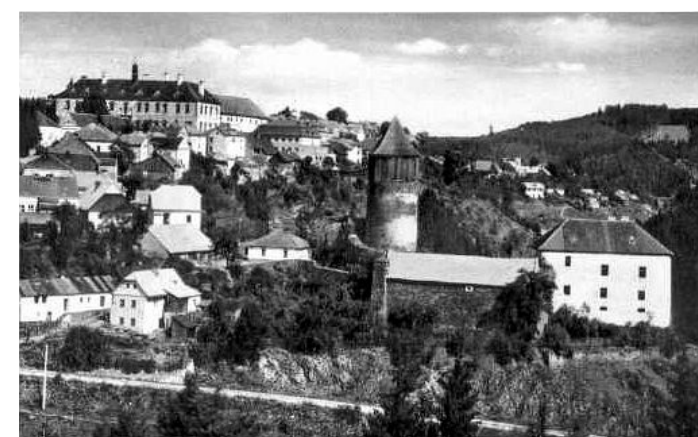
Rataje nad Sázavou a Pirkštejn (pohlednice ze 30. let 20. stol.)

Rataje nad Sázavou - pohlednice (1938)

Pirkštejn (pohlednice z roku 1939)

Pirkštejn (pohlednice z roku 1939)

GEOMORFOLOGICKÝ KONTEXT

Dolní Posázaví je členitá pahorkatina, jež v některých částech nabývá až charakteru vrchoviny. Rataje se nacházejí na Mladovožické pahorkatině, u předělu Středočeské pahorkatiny a Českomoravské vrchoviny. Krajina má poklidný ráz, s kterým výrazně kontrastuje dramatické údolí řeky Sázavy. V údolí řeky se nacházejí pedimenty a místy i akumulční říční terasy. Řeka zprvu teče mírným proudem a širokým údolím se proplétá četnými zaklesnutými meandry, jedním z nejvýraznějších je Přívlastá mušle u obce Samopše, která se nachází severovýchodně nad Ratajemi.

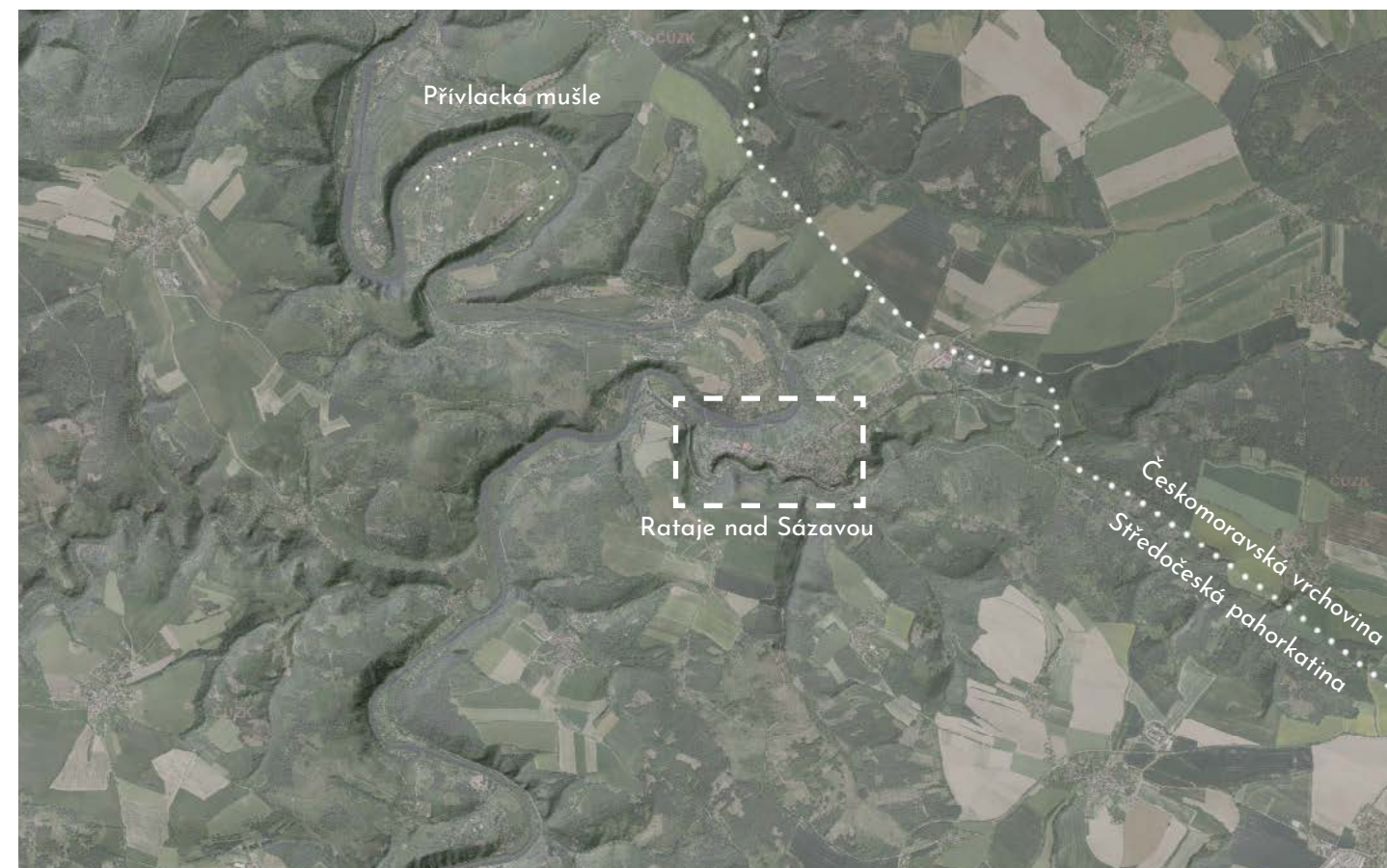
Samotné Rataje se rozkládají na jazykovitém výběžku ostrožny, jež je orientována ve směru východ-západ. Ostrožna je omezena ze severu řekou Sázavou, do které se vlévá Živý potok, který se zařezává do skály ostrožny z jihozápadu. Východní strana pak zajišťuje terénně rovinný přístup na ostrožnu.

GEOLOGIE A PŮDNÍ TYPY

Ostrožna je tvořena převážně krystalickou břidlicí - svory a amfibolity. Díky vodním tokům se zde výrazně uplatňuje fluvialní eroze a půda v údolí je tvořena sedimenty, písky a štěrky.

Geovědní mapa (zdroj: mapy.geology.cz, 2024, vlastní úprava)

morfologická mapa (zdroj: ČÚZK, 2024, vlastní úprava)

schwarzplan_1:3000

Nolliho plán_1:3000

URBANISTICKÉ OSY

- hlavní městská osa
- ... hlavní zámecká osa
- - - řeka
- - - železnice

VEŘEJNÉ PROSTORY

- 1-3 náměstí Míru
- 4 předzámčí
- 5 zámecké nádvoří
- 6 zámecká alej

DOMINANTY

- A hrad Pirkštejn s věží
- B kostel sv. Matouše
- C zámek Rataje nad Sázavou

Veřejný prostor - 3
Pohled na Mírové náměstí směrem k zámku.
(zdroj: vlastní snímek)

Veřejný prostor - 4
Pohled z ulice směrem k předzámčí.
(zdroj: vlastní snímek)

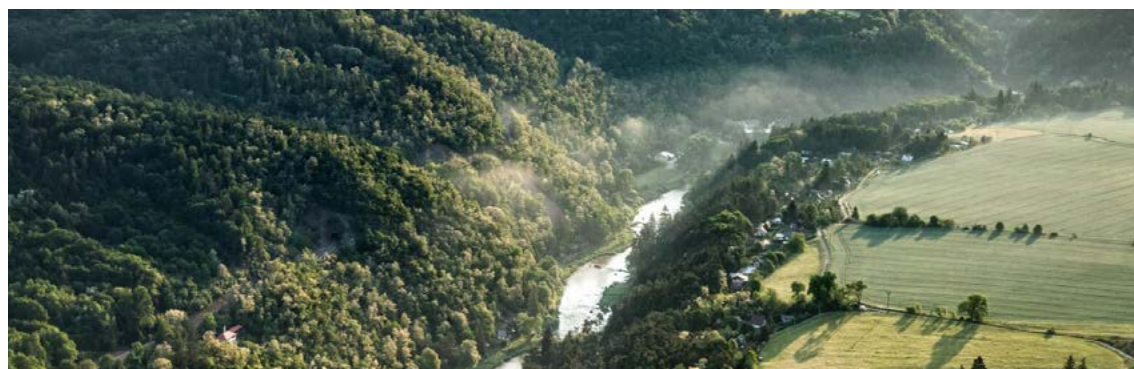
mapa urbanistického členění_1:3000

PŘÍRODNÍ, KRAJINNÝ A KULTURNÍ KONTEXT

Krajinný ráz oblasti Dolního Posázaví tvoří převážně pahorkatiny, do nichž výrazně vstupuje řeka Sázava, jež se svými přítoky meandruje stále hlouběji zaříznutým kaňonem. Oblast není příliš industrializovaná, je vesměs venkovského charakteru, jen s menšími městy. Značná část krajiny je pod ochranou přírodních parků Střed Čech a Hornopožárský les, v jejich hranicích je vytyčeno několik maloplošně chráněných území, jako národní přírodní památka Medník.

V nejbližším okolí Ratají se nachází severozápadním směrem rezervace Posázavské bučiny a jižním směrem přírodní památka Na stříbrné.

Krajina nabízí široké možnosti rekreačního, kulturního i sportovního využití. Okolí řeky i řeka samotná jsou hojně využívány především vodáky, trampy, cyklisty a pěšími turisty. Nejen krajina spojená s romantikou zapříčinila výrazný fenomén chatařství, jež je v této oblasti dodnes hojně rozšířeným jevem. Podél toku se nachází mnoho vyhlídek, přírodních zajímavostí a zákoutí. Posázaví se vyznačuje také mnohými stavebními památkami, jako jsou kostely, hrady, zámky a romantické zříceniny.

pohled na údolí Sázavy (zdroj: strednicechy.cz/oblasti/posazavi/, 2024)

mapa krajiny (zdroj: ČUZK, 2024, vlastní úprava)

1	kostel sv. Matouše s hřbitovem	8	sokolovna s venkovním sportovištěm
2	hrad Pirkštejn	9	pozůstatek brány do bývalé barokní zahrady
3	parčík s památným křížem na Náměstí Míru	10	les s tiristickými trasami
4	parčík se sochou sv. Jana Nepomuckého	11	návesní rybník s památníkem
5	zámek Rataje nsd Sázavou	12	hřbitov Rataje nad Sázavou
6	bývalá zámecká barokní zahrada	13	kaple sv. Antonína
7	jírovcová alej	14	řeka Sázava

9 - Pozůstatek brány do druhé části bývalé barokní zahrady. Dnes území zastavěné rodinnými domky. Pohled do ulice Lesní. (zdroj: vlastní snímek)

11 - Návesní rybník. Pohled z ulice Hlavní.
(zdroj: vlastní snímek)

mapa přírodních a kulturních podmínek (zdroj: ČUZK, 2024, vlastní úprava)

SILNIČNÍ DOPRAVA

Do městyse vedou pouze silnice III. třídy. Nájezd na dálnici D1 je dostupný ve vzdálenosti 15 km, s dojezdovým časem cca 15 minut. Trasa Praha - Rataje nad Sázavou, při automobilové dostupnosti, má vzdálenost 65 km s dojezdovým časem okolo 50 minut.

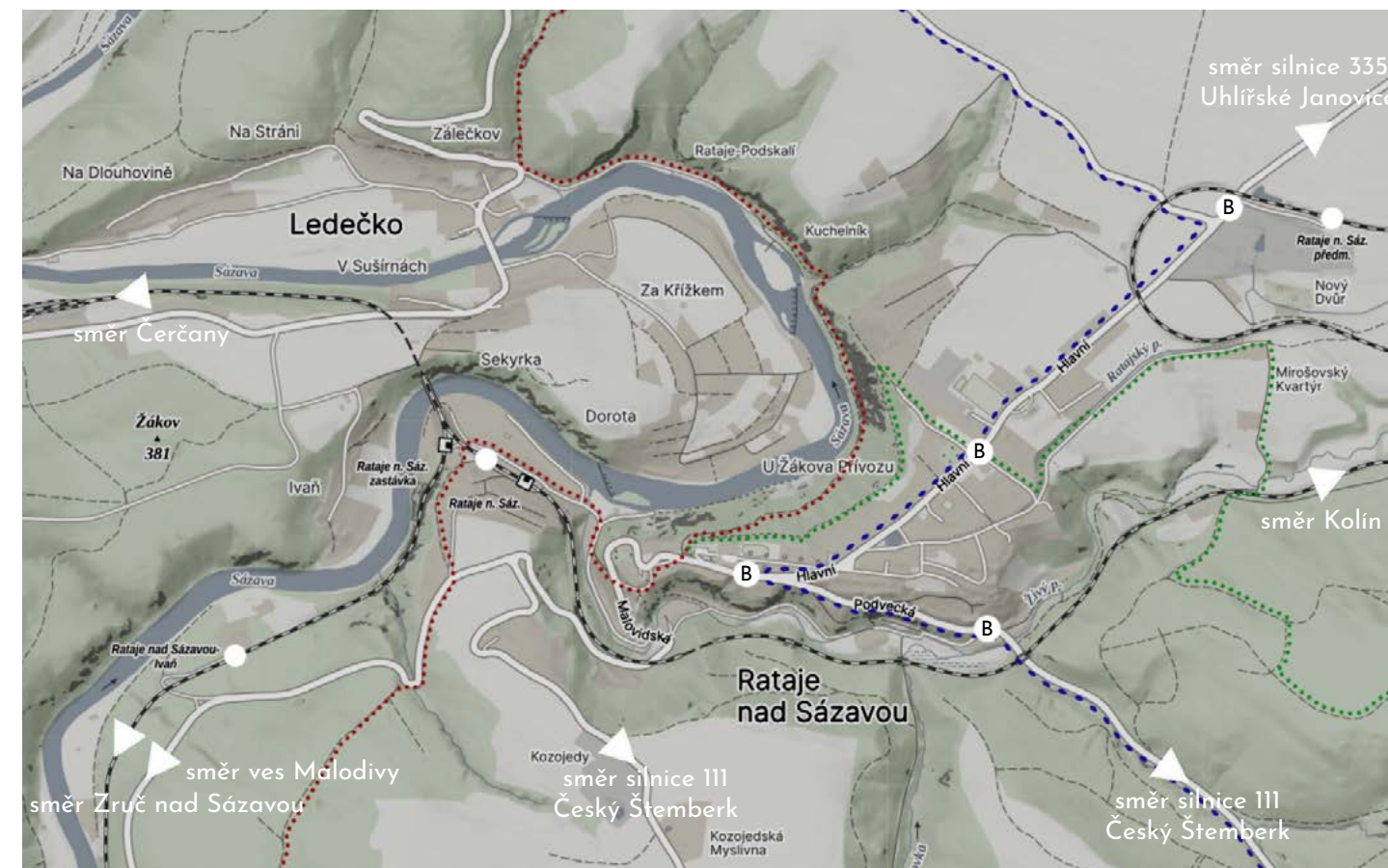
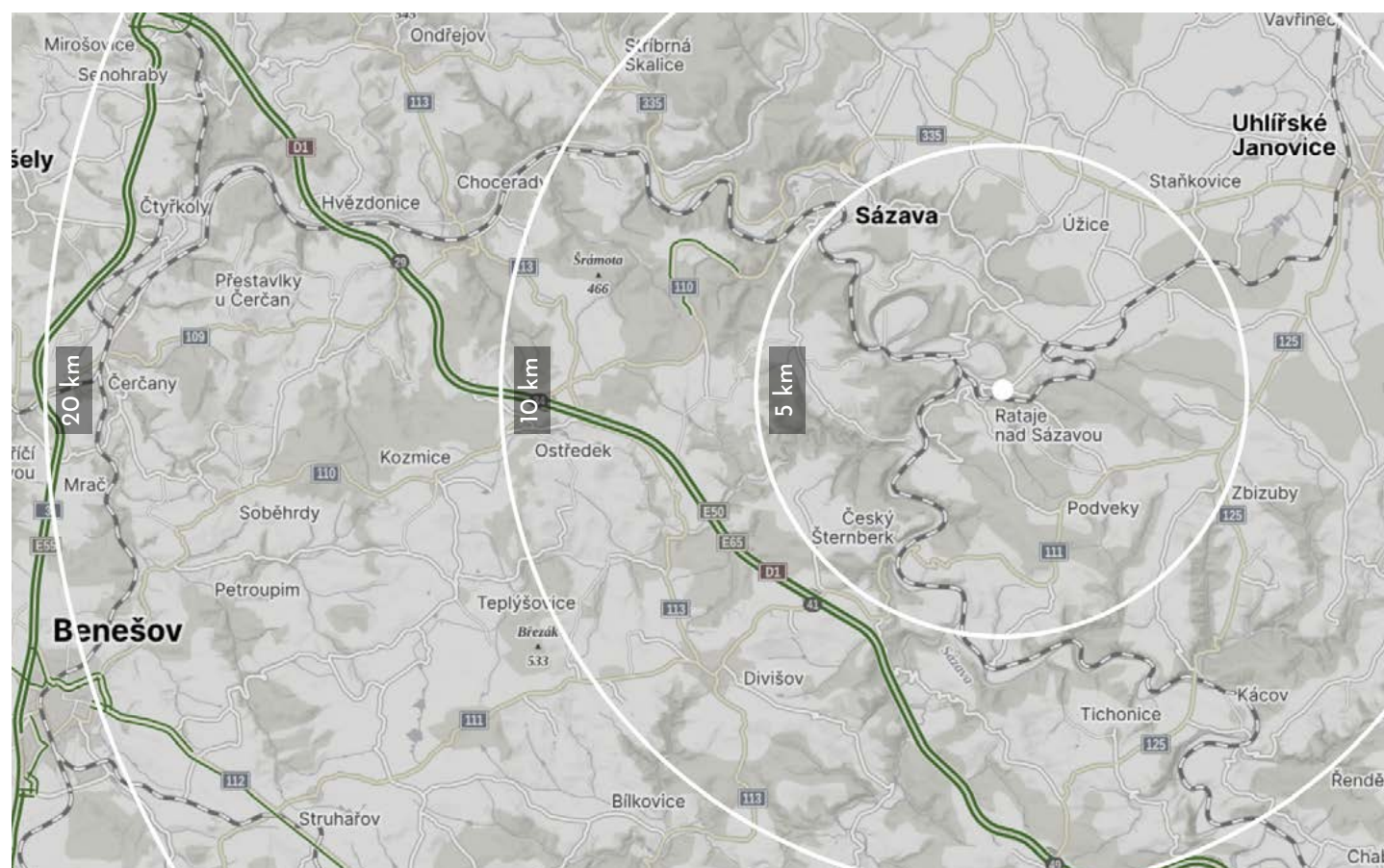
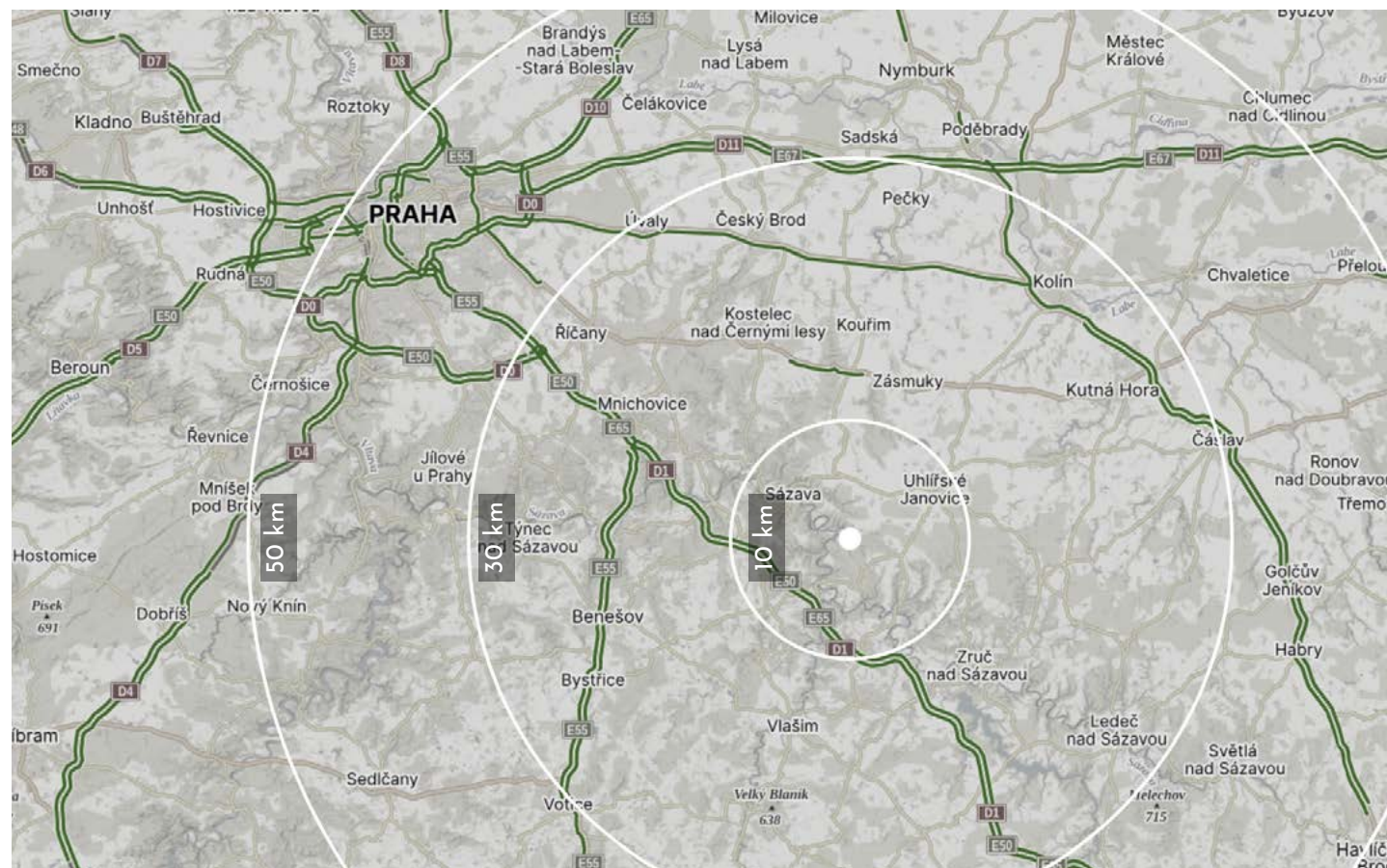
Do Ratají vedou dvě autobusové linky ve směru Uhlířské Janovice - Soběšín (linka 481) a Rataje nad Sázavou - Sázava (linka 771).

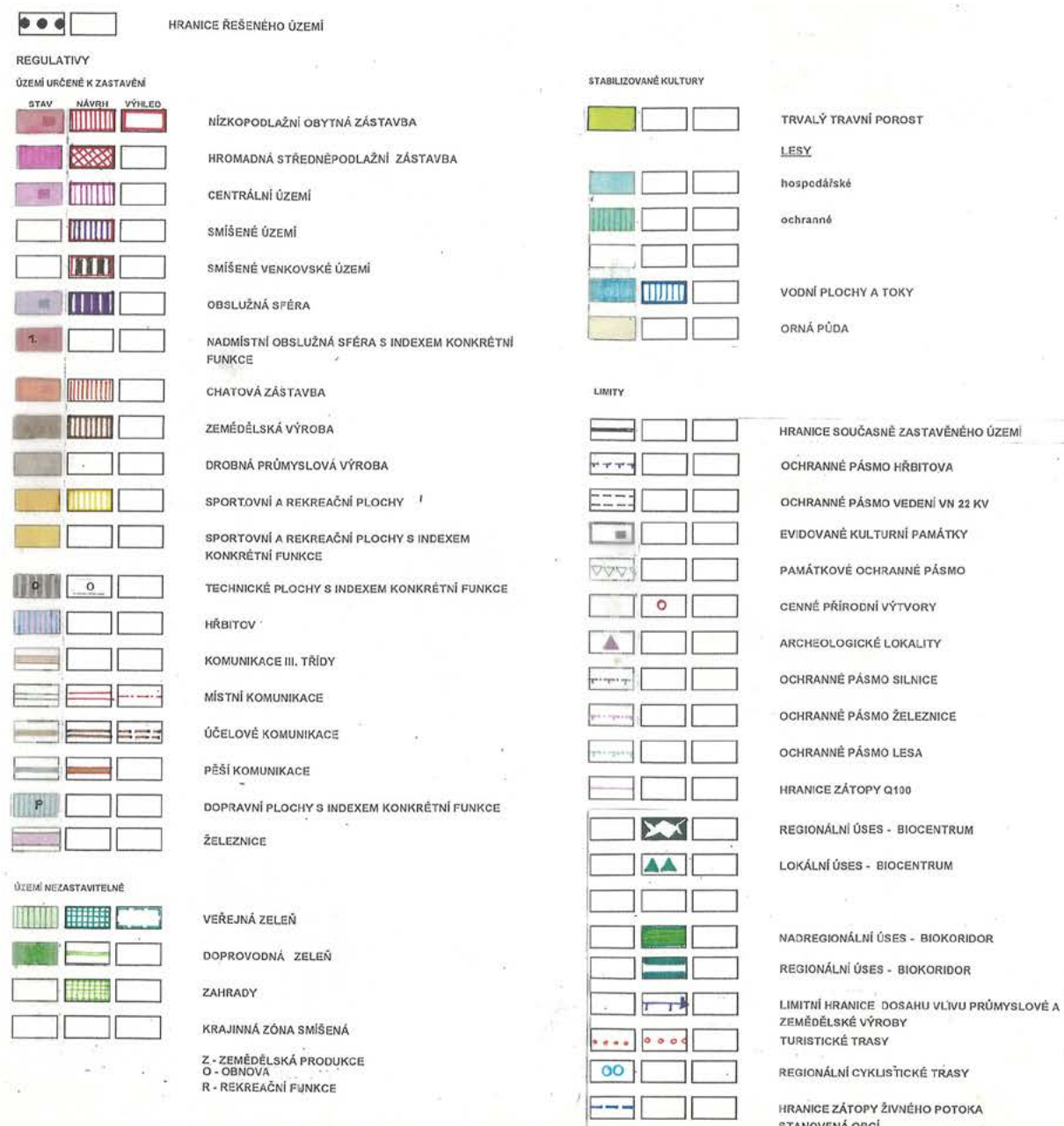
ŽELEZNIČNÍ DOPRAVA

Dolní a střední částí Posázaví prochází malebná železniční trať, známá jako Posázavský pacifik, která na toku Sázavy překonává terénní překážky několika tunely. Do Ratají vedou dvě regionální železniční tratě ve směru Kolín - Uhlířské Janovice - Ledebč (trať 014, linka S18) a Čerčany - Zruč nad Sázavou (trať 012, linka S80). Vlaková dostupnost na Trasa Praha - Rataje nad Sázavou, při vlakové dostupnosti, má vzdálenost 70 km s jedním přestupem a dojezdovým časem okolo 2 hodin.

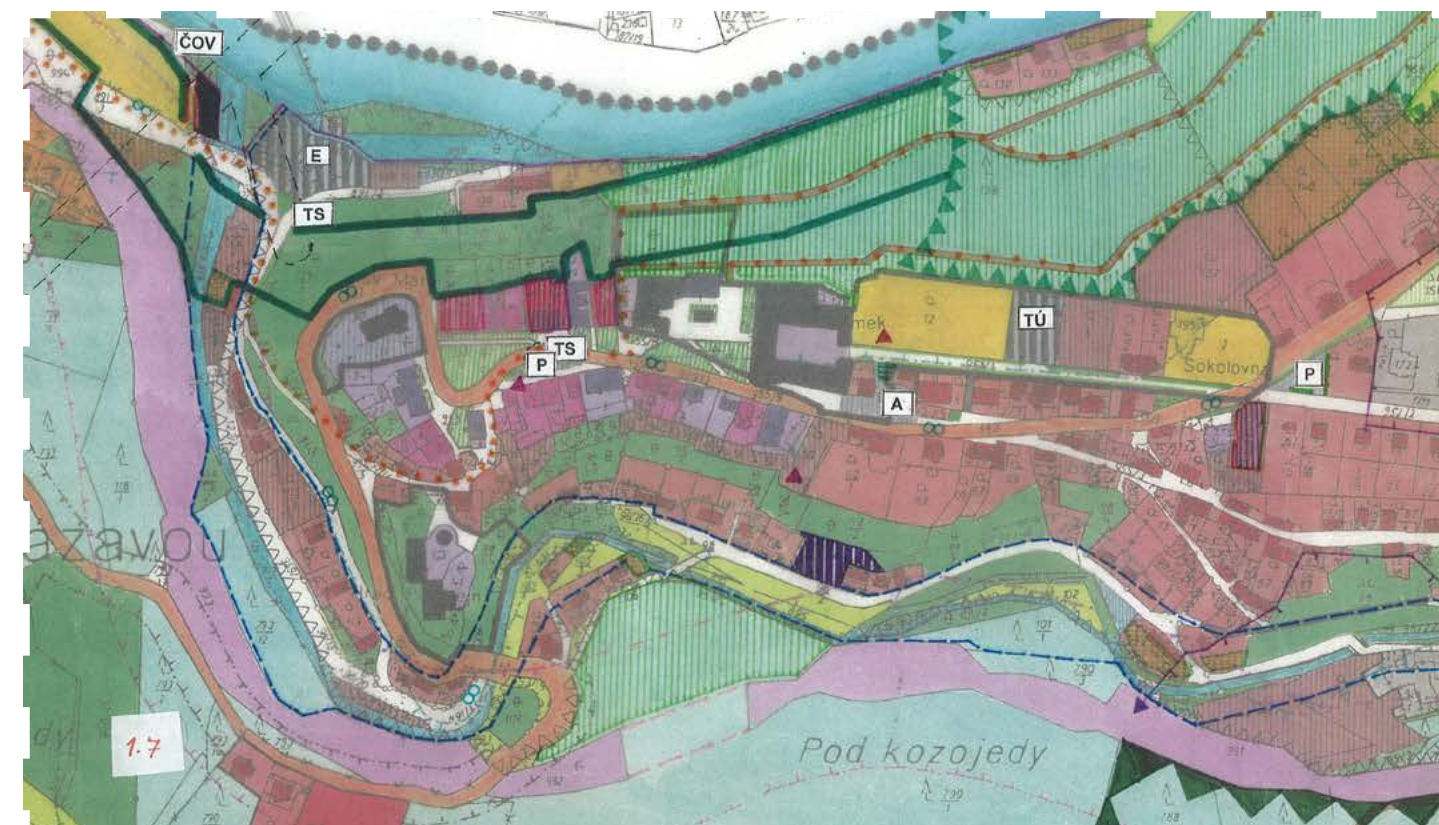
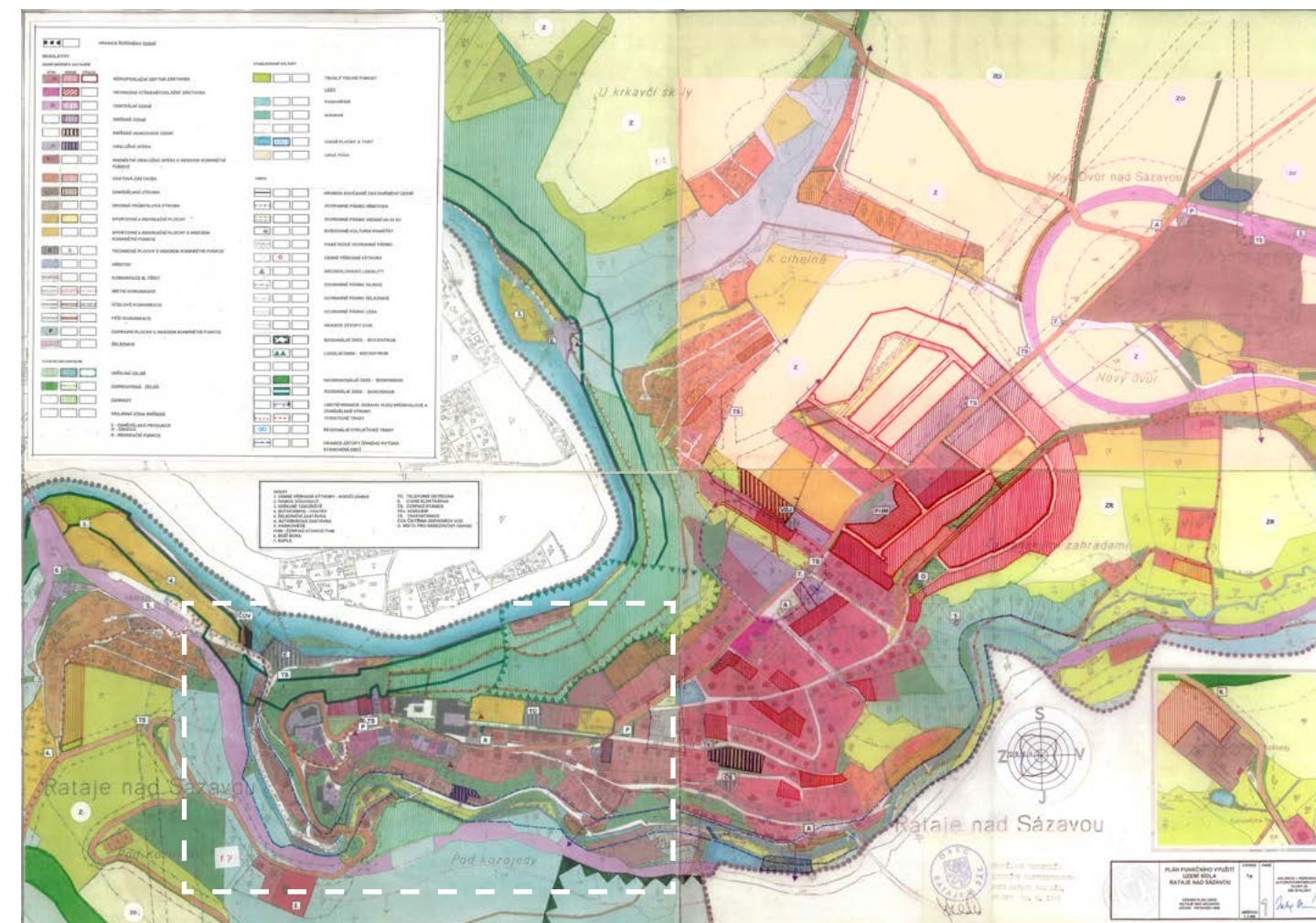
TURISTICKÉ TRASY

Ratajemi vede Posázavská cyklostrasa CT 19. Dále zelená turistická trasa, mezinárodní dálková stezka sv. Cyrila a Metoděje, Českomoravská stezka a poutní cesta Blaník - Říp.

legenda k mapě územního plánu (zdroj: obecataje.cz, 2024)

mapa územního plánu (zdroj: obecataje.cz, 2024)

OBČANSKÁ VYBAVENOST A TURISMUS

Rataje nad Sázavou disponují velmi základní občanskou vybaveností. Nachází se zde mateřská a základní škola, pobočka pošty, místní knihovna a sokolovna. V novější části obce je k dispozici obchod s potravinami.

Kulturní a společenský život v obci je soustředěn kolem historického centra s hradem a zámkem. Dnes v zámku sídlí Muzeum středního Posázaví s expozicemi o historii regionu, sbírkou historických kočárků a ukázkami venkovského života. Okolní krajina nabízí možnosti pro pěší turistiku a cykloturistiku podél řeky Sázavy a okolí. V obci se nachází jedna restaurace a čtyři penziony.

V poslední době výrazně vzrostla turistická atraktivita místa díky středověké hře Kingdom Come: Deliverance, která do Ratají láká fanoušky z celého světa. V Ratajích se pravidelně konají komunitní srazy fanoušků spojené s touto hrou, které zahrnují různé teamtické programy, rytířské turnaje, přednášky o vývoji hry a setkání s jejími tvůrci.

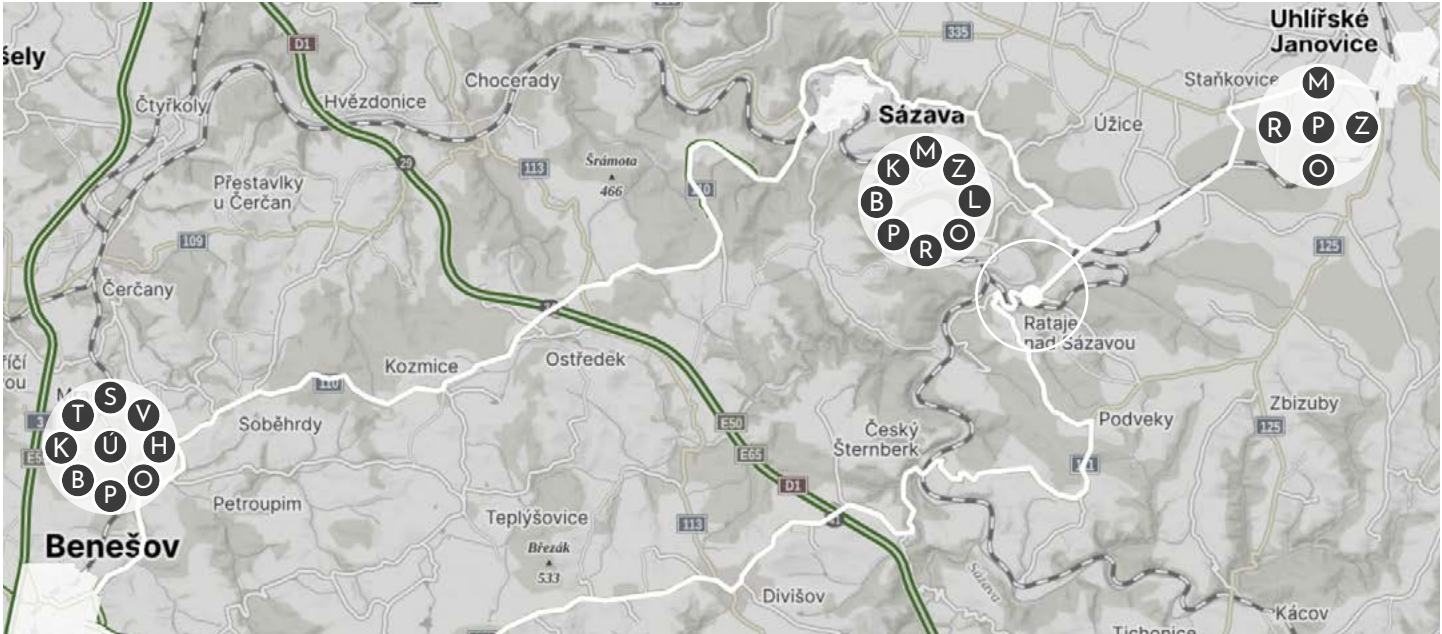
OBČANSKÁ VYBAVENOST V ŠIRŠÍM MĚŘÍTKU

Sázava (6 km)		Benešov (25 km)		Uhltřské Janovice (9 km)	
M	mateřská škola	S	střední škola	M	mateřská škola
Z	základní škola	V	VOŠ	Z	základní škola
L	lékárna	H	nemocnice	O	obchody
O	obchody	O	obchodní síť	R	restaurace
R	restaurace	P	pošta	P	pošta
P	pošta	B	banky		
B	banky	K	kulturní dům, kino		
K	kulturní dům	T	sportoviště		
		Ú	městský úřad		

mapa občanské vybavenosti_1:3000

ŠKOLSTVÍ	SLUŽBY	KULTURA	PAMÁTKY
M mateřská škola	R restaurace	S sokolovna	A hrad Pirkštejn s věží
Z základní škola	U ubytování	P pošta	B kostel sv. Matouše
	O obchod	K knihovna	C zámek Rataje nad Sázavou

mapa občanské vybavenosti v širším měřítku (zdroj: mapy.cz, 2024, vlastní úprava)

- S** silné stránky - historické jádro obce s čitelnými vrstvami vývoje
- zachovalé památkově chráněné objekty a zámecký areál
 - přírodní kontext malebné krajiny a řeky Sázavy
 - dobré vlakové spojení
 - napojení na turistické trasy a cyklotrasy
 - množství veřejného prostranství se zelení

- W** slabé stránky - nevyužívané nebo zanedbané stavby v historickém jádru
- nepřehledná veřejná prostranství
 - nevhodná řešení pro obslužnost a parkování v jádru obce
 - zastavěná a zanedbaná bývalá barokní zahrada u zámku
 - nevhodné novodobé úpravy v předzámčí
 - nevyužitý turistický potenciál místa

- O** příležitosti
- oživení lokality vytvořením atraktivního prostředí
 - rozvoj služeb a turistického zázemí
 - obnova areálu předzámčí pro nové funkce
 - obnova a využití barokní zahrady zámku
 - revitalizace náměstí a zpřehlednění veřejných prostranství
 - vytvoření nové naučné stezky podél bývalého vodovodu

- T** hrozby
- narušení autentičnosti místa
 - nedostatek finančních prostředků
 - nevhodný funkční program

● POTENCIÁLY MÍSTA

● autobusová zastávka - blízké spojení centra na dopravu

A6 možnost propojení náměstí

A7 napojení na turistickou trasu

A8 zámecká alej jako pěší zóna

B2 možnost využití chátrajícího prostoru předzámčí pro zázemí veřejné vybavenosti

C4 náměstí - možnost zpřehlednění veřejného prostoru, práce se stávající vzrostlou zelení

C5 předzámčí - možnost vytvoření funkčního veřejného prostoru vedle zámku

C6 nádvoří - možnost reprezentativní úpravy zámeckého nádvoří

C7 možnost obnovy bývalé barokní zahrady

● PROBLÉMY MÍSTA

▨ hodnotný chátrající objekt

A1 nedostatečné pěší propojení podél hlavní silnice, chodník se v kritickém místě zužuje

A2 chybějící pěší propojení od autobusové zastávky do centra města

A3 nebezpečné a nevhodné napojení na turistickou trasu

A4 možnost vjezdu automobilů do zámecké aleje a na zámecké nádvoří

B1 nevhodná přístavba v historickém jádru obce s ochranou památkové zóny

C1 zastavěný památkově hodnotný obecní pozemek bývalé barokní zahrady, nedostatečná péče o dochovanou zdobenou barokní zeď zahrady

C2 památkově hodnotný pozemek bývalé barokní zahrady mimo obecní majetek, který je zastaven rodinnými domy

● LIMITY MÍSTA

A5 silnice jako dopravní bariéra

C3 složitá terénní situace s prudkým svahem

1 Rozbor struktury zámku

- popis současného využití objektu
- vstupní výkresové podklady

2 Rozbor struktury předzámčí

- popis současného využití objektu
- vstupní výkresové podklady

3 Fotodokumentace současného stavu

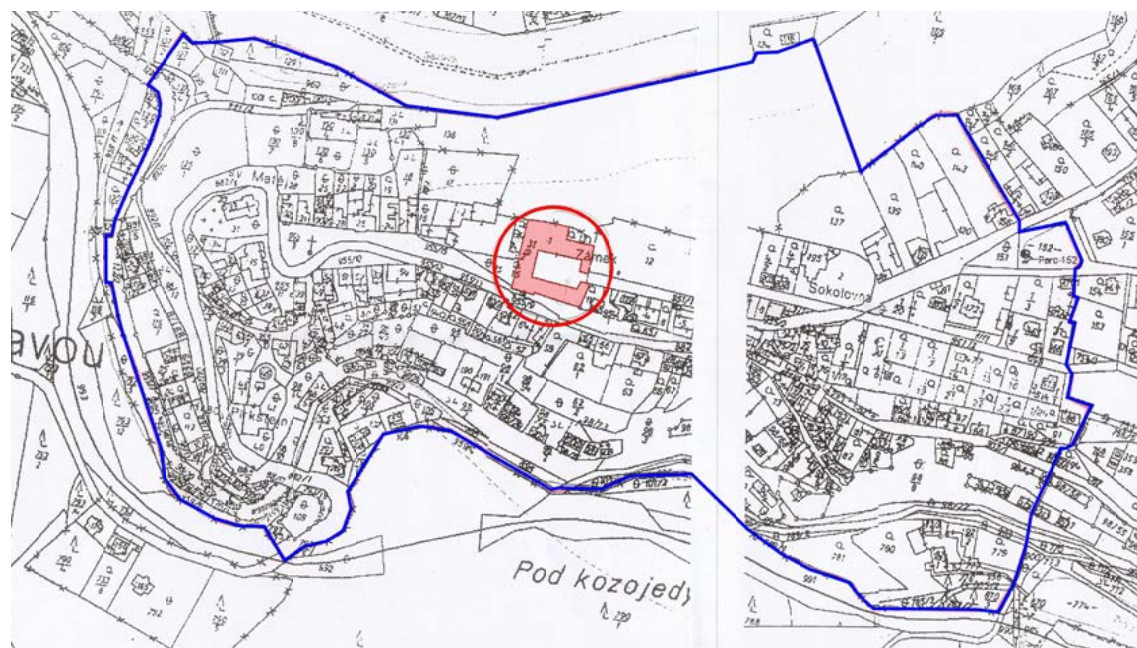

Vstupní podklady jsou přebrány z projektové dokumentace Zámek Rataje nad Sázavou - Obnova objektu - III. ETAPA a IV. ETAPA, podklady poskytl zpracovatelka projektu Ing. arch. Olga Kantov z KANT - Atelier s vlastní úpravou.

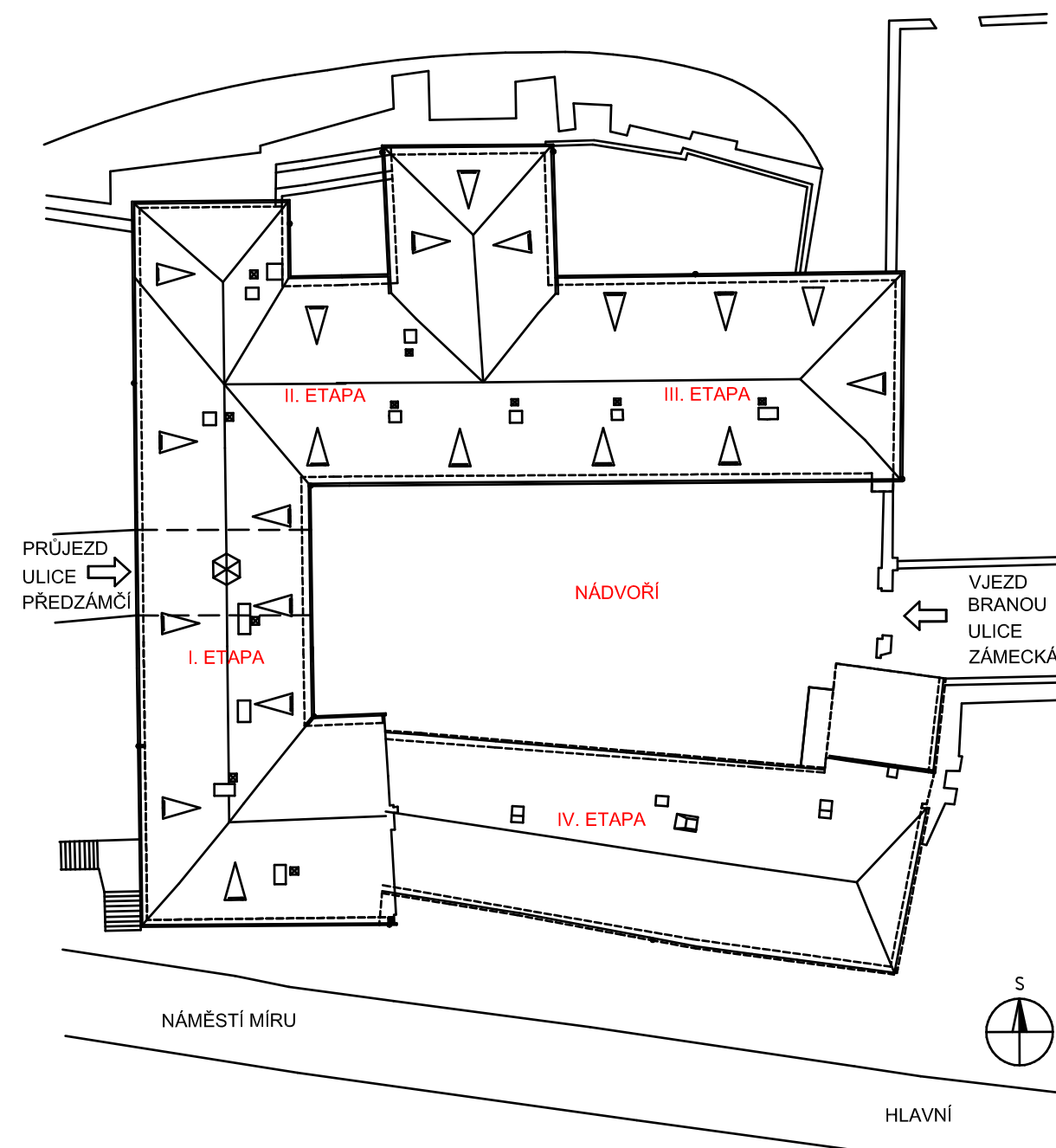
Zámek skýtá prostory pro vícero funkcí, v rámci obce je zde umístěna kancelář obecního úřadu, knihovna a pošta. Ve sklepení zámku je zbudována hasičská zbrojnice. V Rytířském sále či zámecké kapli lze organizovat svatební obřady. Dále se v zámku nacházejí muzejní prostory, prohlídkové okruhy, prostory pro přednáškové sály a zámecký šenk. Připravované jsou prostory pro info centrum, vzdělávací středisko, kanceláře a archivy. Celkem je pro zámek připraveno 5 etap oprav, z nichž jsou 3 etapy dokončené.

Při severozápadní straně zámku, severním směrem od Zámecké ulice s alejí se rozprostírá bývala barokní zahrada, kterou dnes připomíná pouze částečně dochovaná obvodová zeď se vstupní západní branou. Na obvodové zdi lze do dnes nalézt kamenné ozdoby a členění.

Situace širších vztahů

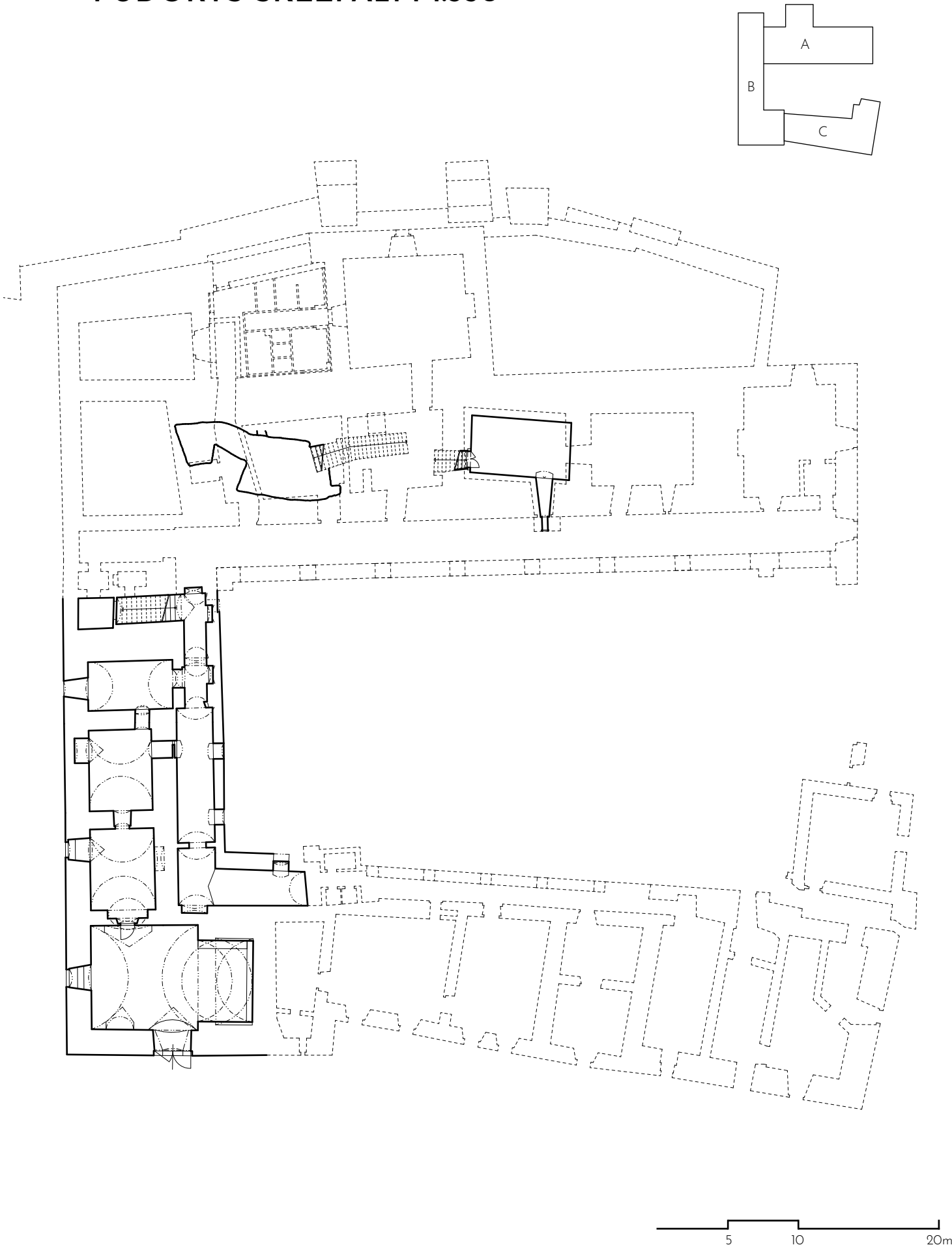

Situace_M 1:500

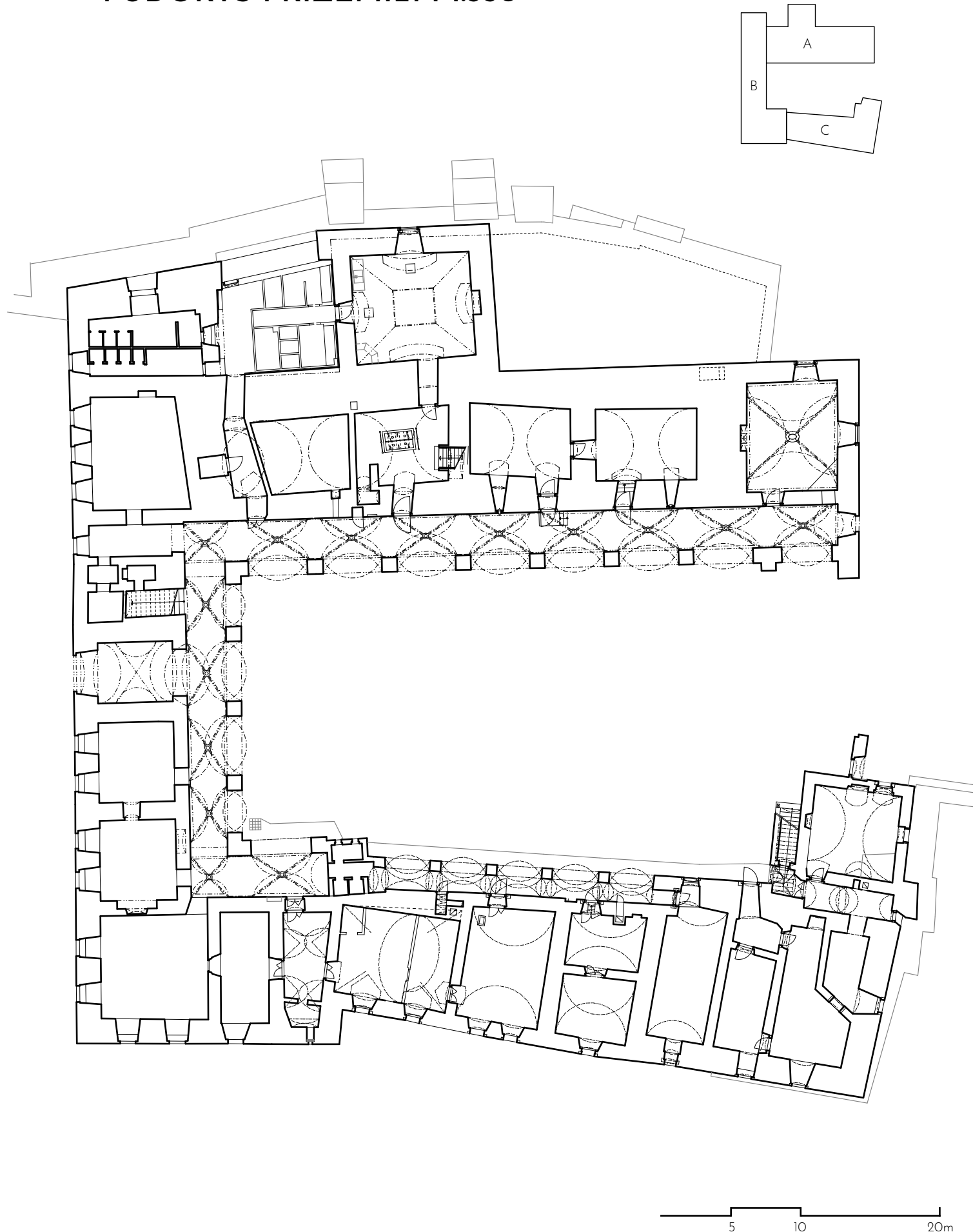

Západní vstup do nádvoří, přístupný pouze pěší cestou, vede z předzámčí skrze hlavní zámeckou bránu s průjezdem. Východní přístup umožňuje kromě pěší cesty také vjezd automobilům a lze jej uzavřít kovovou branou. Na nádvoří dnes můžeme nalézt parkující automobily, dřevěnou terasu s posezením, popelnice, základní mobiliář (odpadkové koše, lavičky umístěné převážně pod krytými arkádami) a minimální podíl zeleně, v sezóně podpořenou okrasnými květináči. Nádvoří je osvětleno jednou lampou veřejného osvětlení. Povrch tvoří zejména beton, místy ohraničený trávnikem.

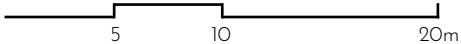
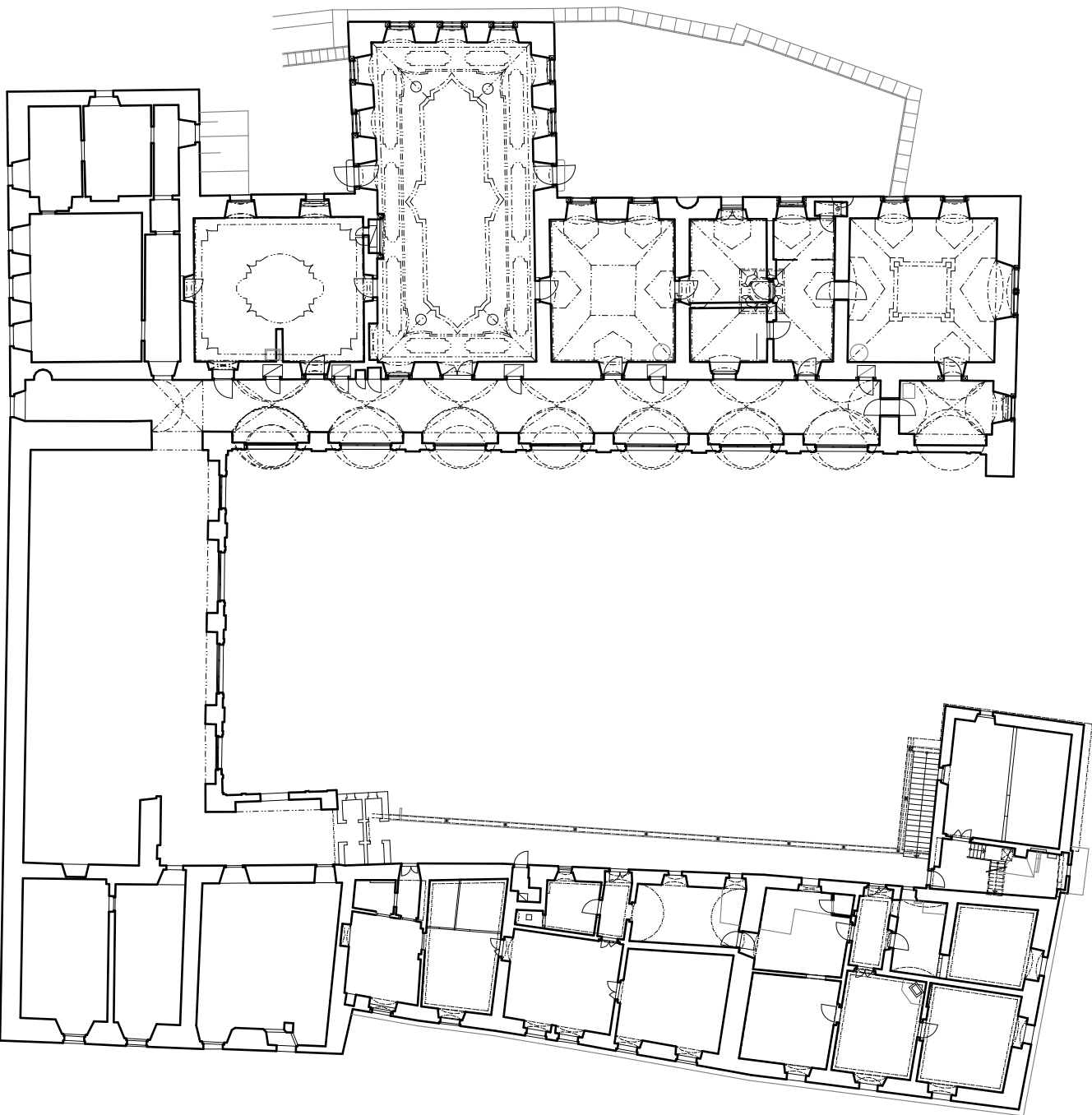
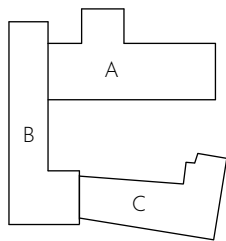
PŮDORYS SKLEPA_M 1:350

PŮDORYS PŘÍZEMÍ_M 1:350

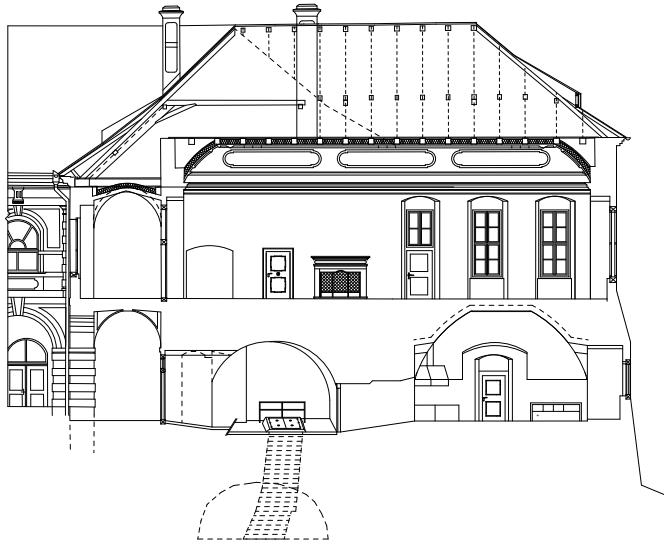
PŮDORYS PATRA_M 1:350

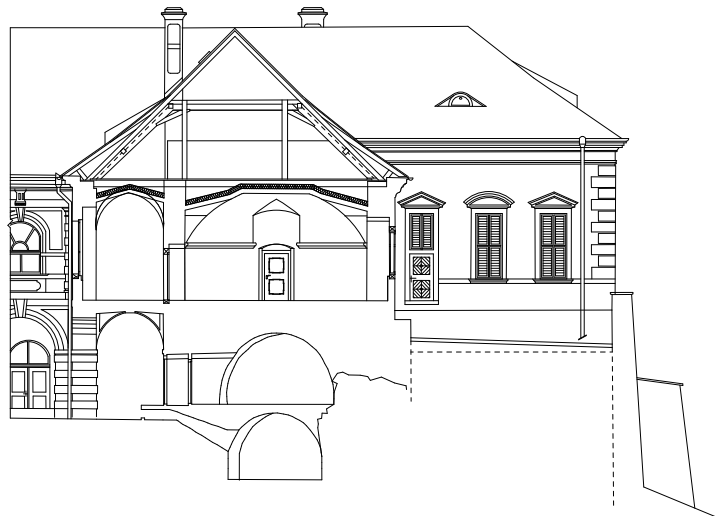
SEVERNÍ KŘÍDLO A
ŘEZ A1_M 1:350

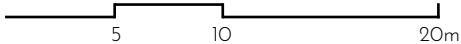
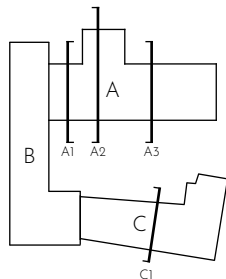
ŘEZ A2_M 1:350

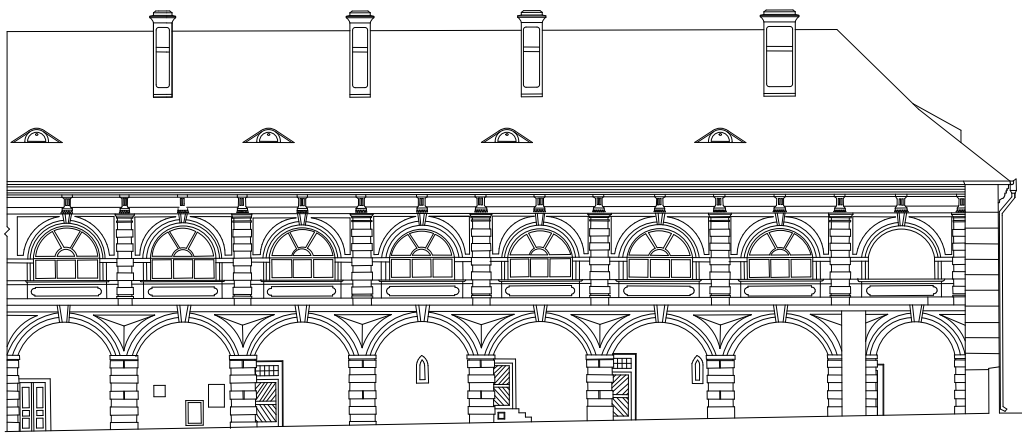
ŘEZ A3_M 1:350

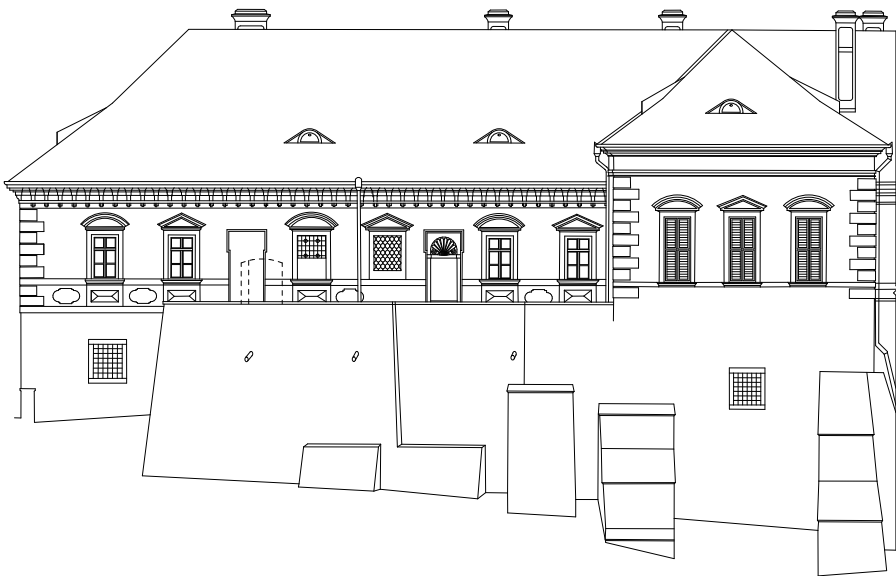
JIŽNÍ KŘÍDLO C
ŘEZ C1_M 1:350

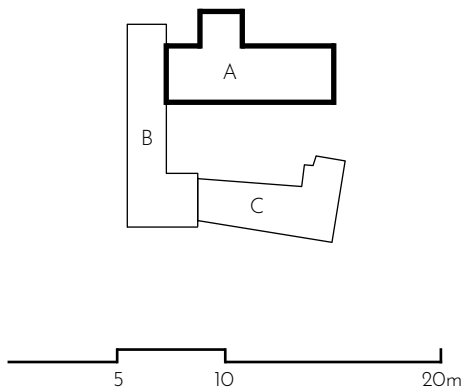
SEVERNÍ KŘÍDLO A
POHLED JIŽNÍ_M 1:350

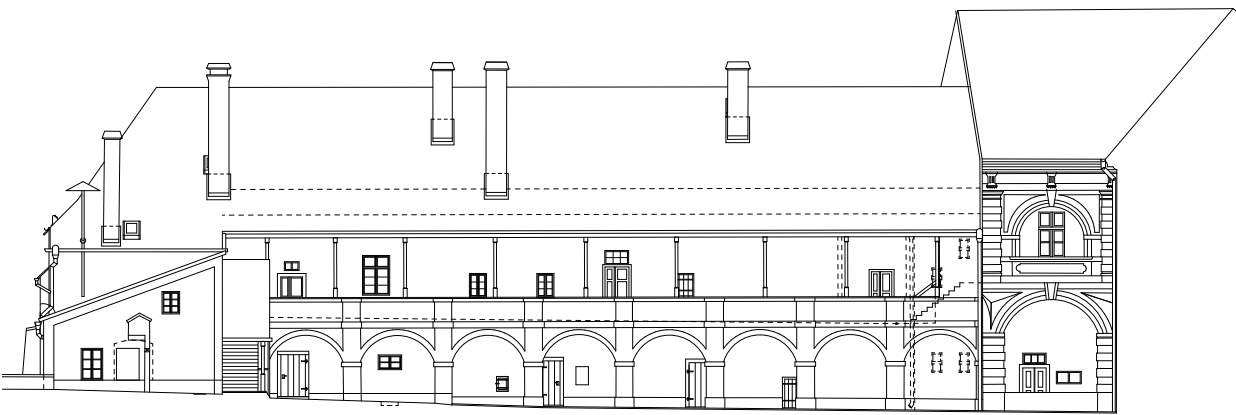
POHLED SEVERNÍ_M 1:350

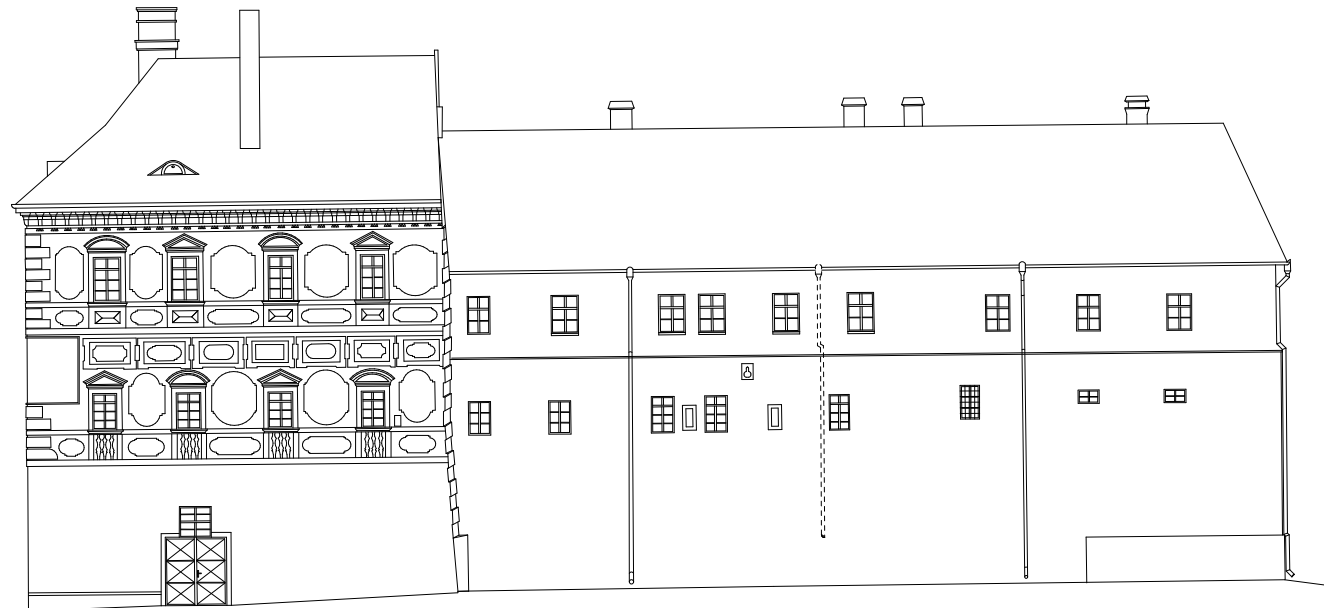
POHLED VÝCHODNÍ_M 1:350

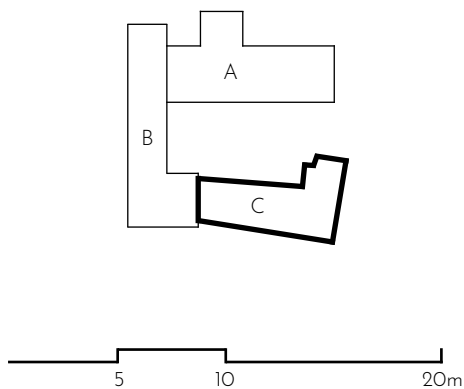
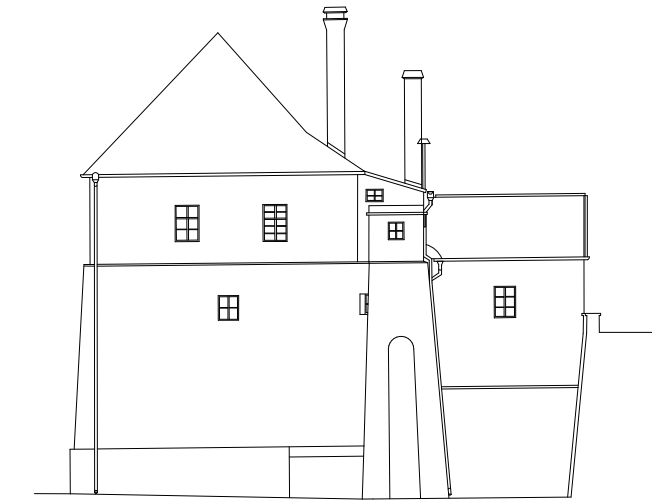
JIŽNÍ KŘÍDLO C
POHLED SEVERNÍ Z NÁDVOŘÍ_M 1:350

POHLED JIŽNÍ Z ULICE_M 1:350

POHLED VÝCHODNÍ_M 1:350

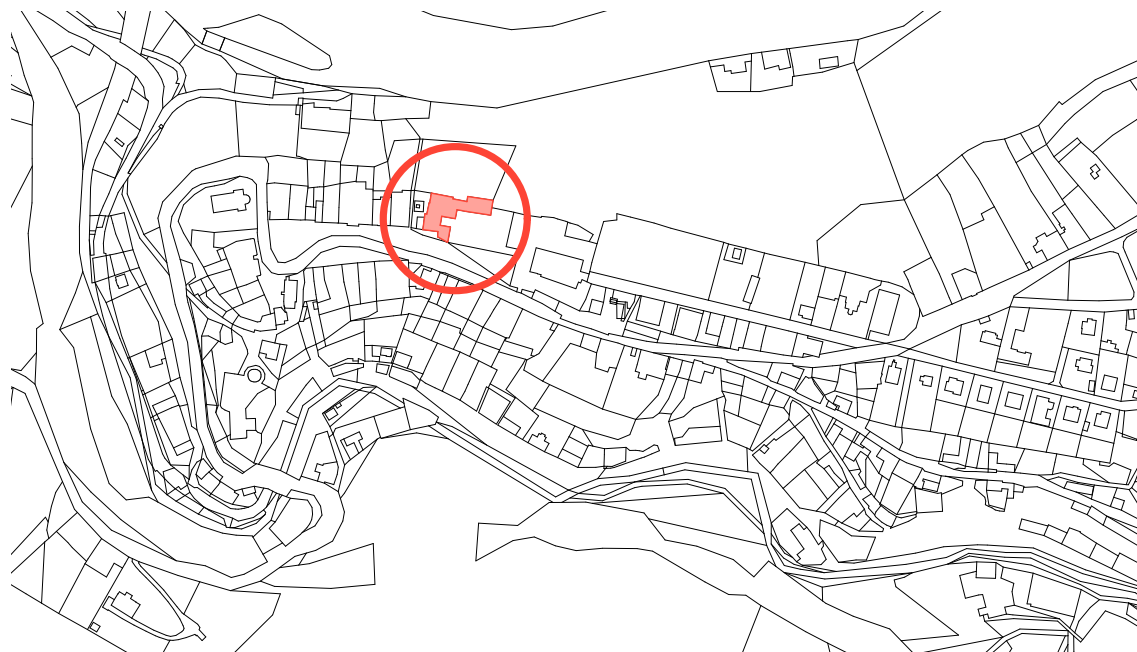

Vstupní podklady jsou přebrány z poskytnutého zaměření předzámčí pro studii Pivovárek - Rataje nad Sázavou, podklady poskytl Ing. arch. Petr Franta z PETR FRANTA ARCHITEKTI s.r.o. s vlastní úpravou.

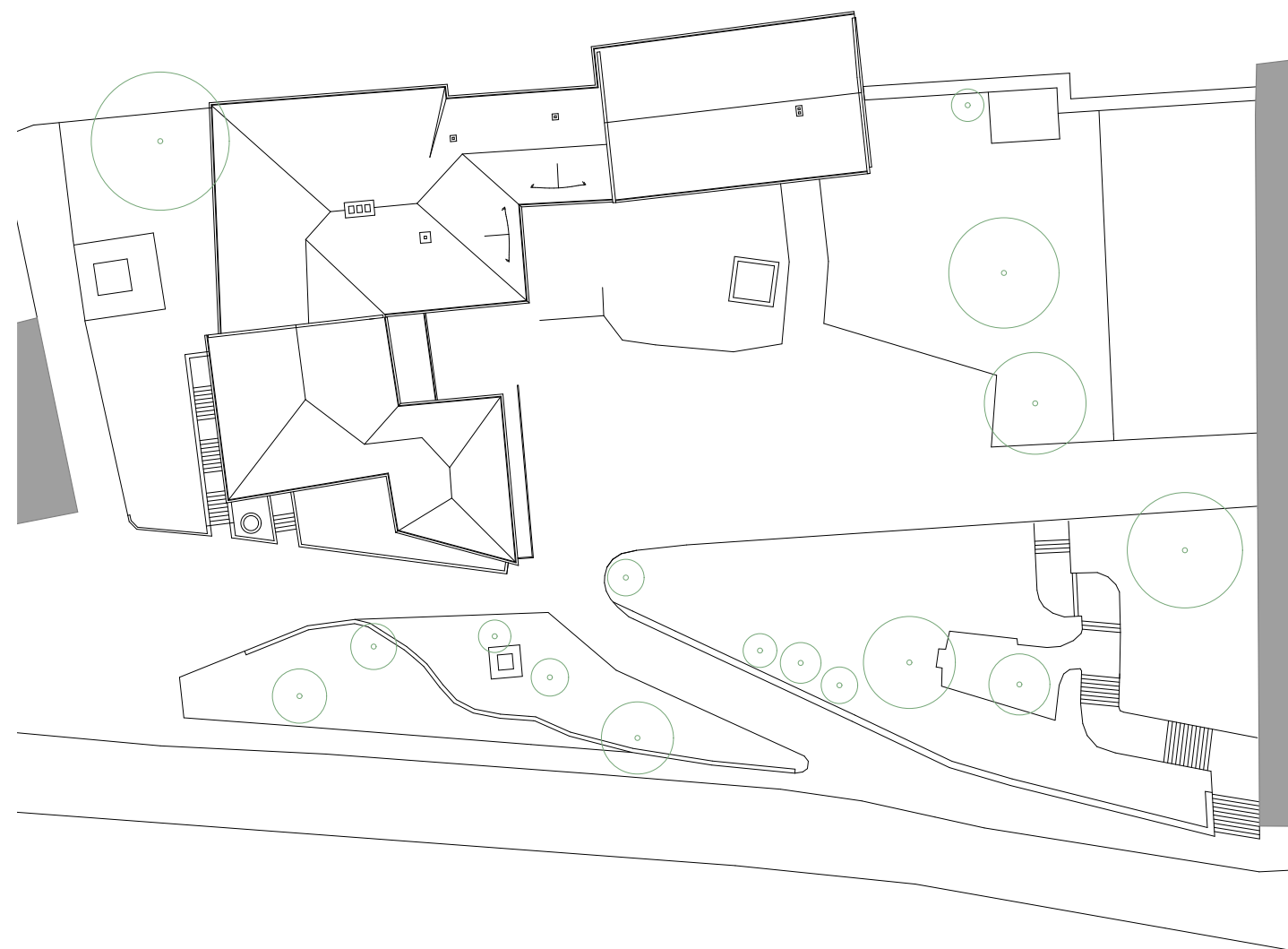
Nejstarší známé zaměření objektu je z roku 1959, jež bylo vytvořeno před velkou plánovanou rekonstrukcí původních hospodářských objektů. Rekonstrukce předzámčí měla rozdělit objekt na dva samostatné celky - turistickou noclehárnu a kulturní a osvětovou část s kinem, knihovnou, čítárnou, klubovnou a bytem správce. Projekt z roku 1960 nikdy nebyl zcela dokončen, zrealizovala se pouze kulturní část.

Poslední známá funkce nabízela předzámčí jako zázemí pro různé kulturní a společenské akce. V roce 2014 prošel objekt částečnou rekonstrukcí původního kinosálu s přilehlým barem a byly zde produkovány koncerty známých písničkářů a undergroundových kapel po dobu cca 10 let. Předzámčí je v současné době bez většího využití. Severovýchodní část objektu vykazuje výrazné známky nevhodných zásahů, které degradují historickou hodnotu objektu.

Situace širších vztahů

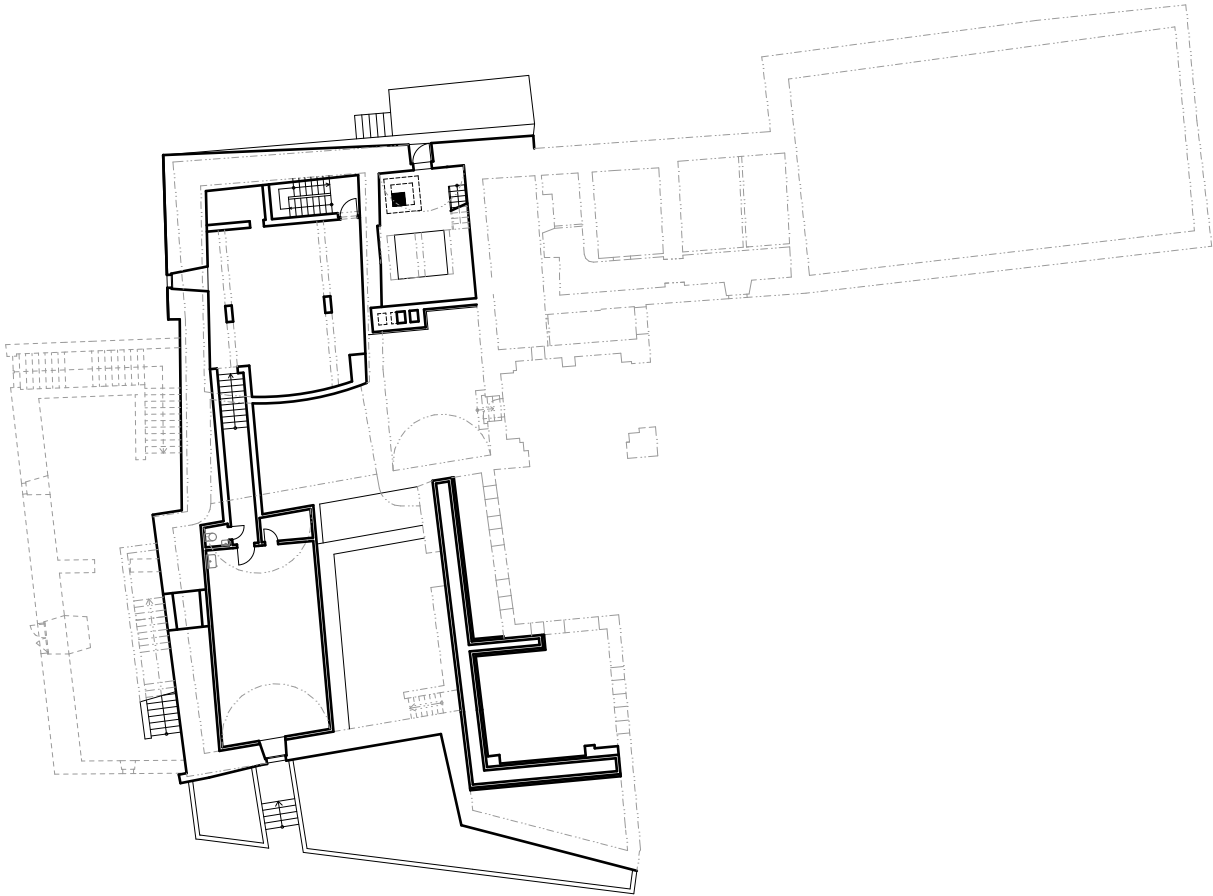
Situace_M 1:500

Veřejné prostranství nacházející se mezi areálem předzámčí a zámek tvoří významný kompoziční i funkční prvek celého památkově chráněného areálu. Jeho současný stav však zřetelně vykazuje dlouhodobou degradaci a absenci kvalitní údržby. Většina plochy je tvořena betonem či travnatou pochou. Chybí vymezení komunikací a ploch pro pěší a dochází tak k prostorové neurčitosti. Vybavenost veřejného prostoru tvoří mobiliář v podobě dvou laviček a dvou sad venkovního sezení. Prostranství je osvětleno jednou lampou veřejného osvětlení nacházející se u vstupu do zámku, jež není esteticky adekvátní k historickému prostředí.

Prostranství je napojeno na hlavní komunikaci terénními úpravami s výrazným podílem zapojení zeleně ze začátku 20. století. V jihozápadní části se nachází základy zřejmě starého kostelíka sv. Mikuláše. V jihovýchodní části je do terénu zasazena socha sv. Jana Nepomuckého. Na nádvoří se nachází kašna, jež jasně vymezuje trasu původního vodovodu, jež zásoboval zámek a původní pivovar.

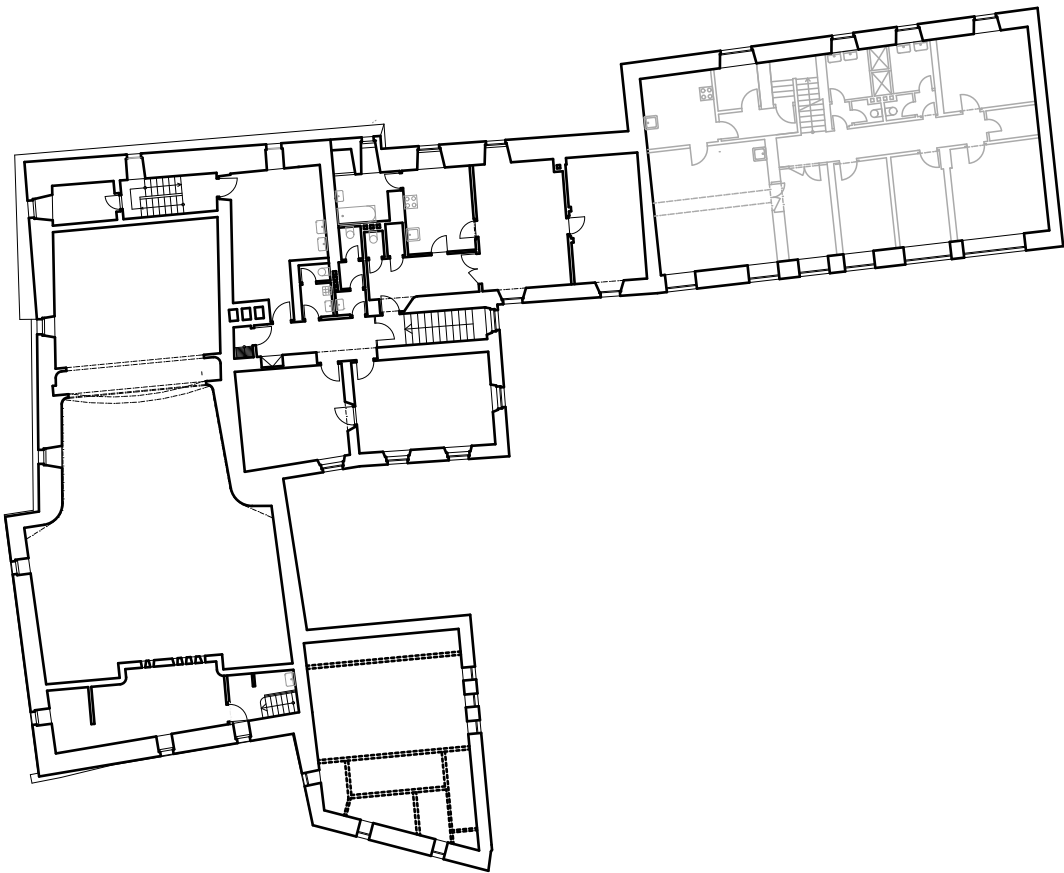
PŮDORYS SKLEPA_M 1:350

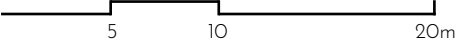
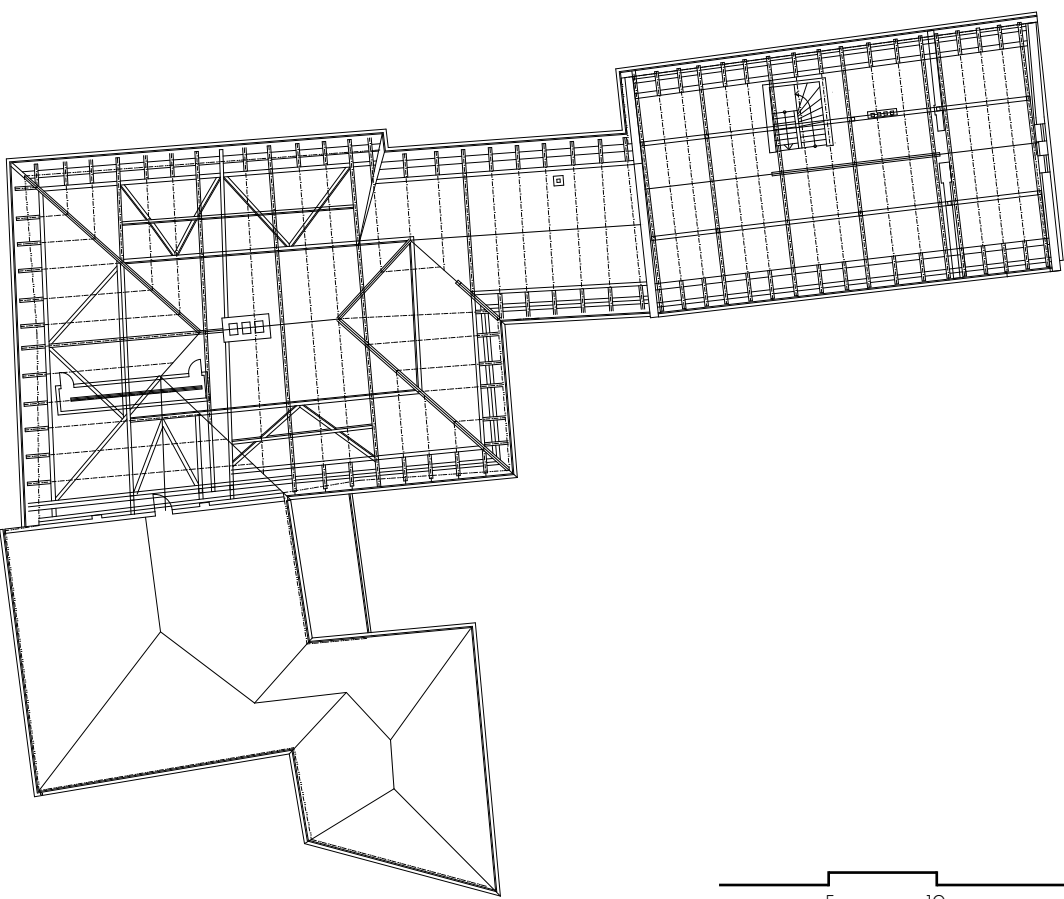
PŮDORYS PŘÍZEMÍ_M 1:350

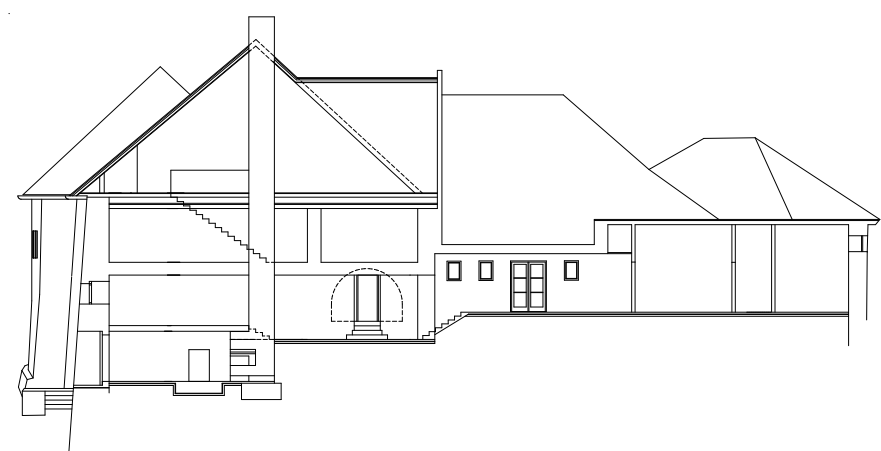
PŮDORYS 1. PATRA_M 1:350

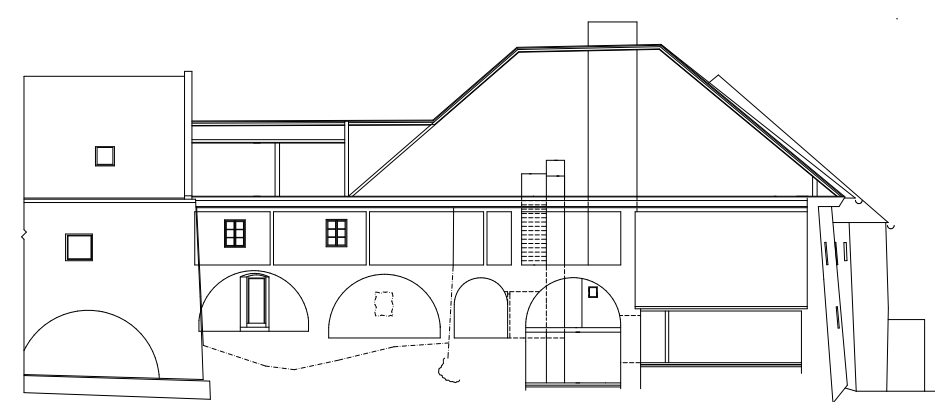
PŮDORYS 2. PATRA_M 1:350

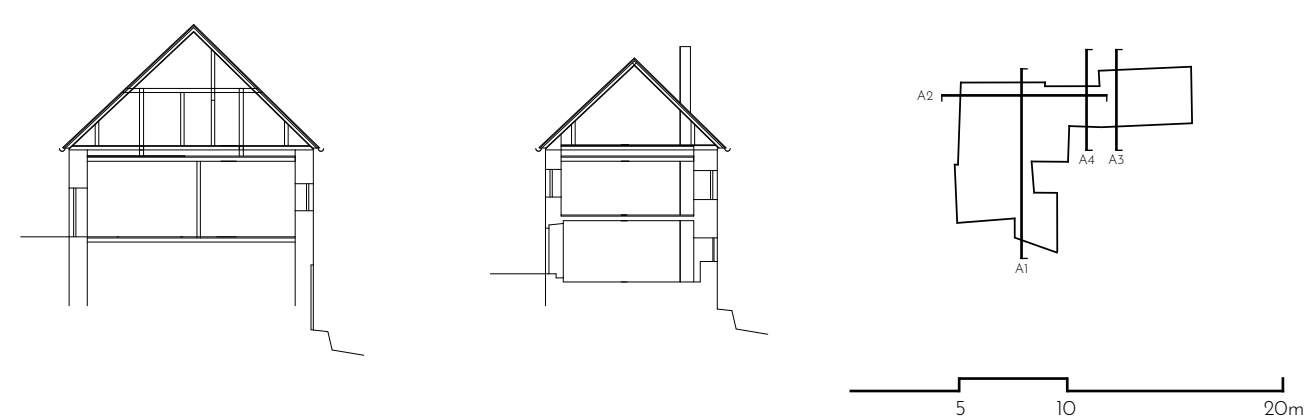
ŘEZ A1 PŘEDSÁLÍM_M 1:350

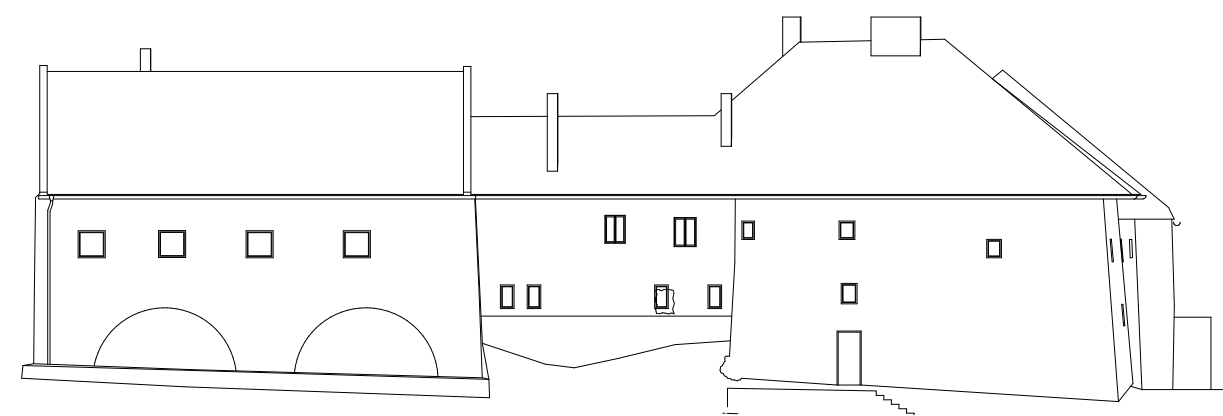
ŘEZ A2_M 1:350

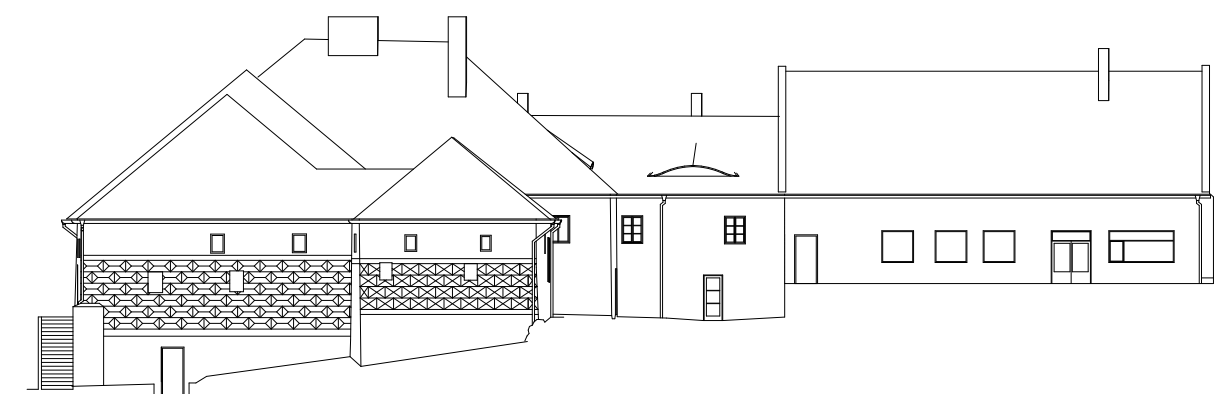
ŘEZ A3_M 1:350 ŘEZ A4_M 1:350

POHLED SEVERNÍ_M 1:350

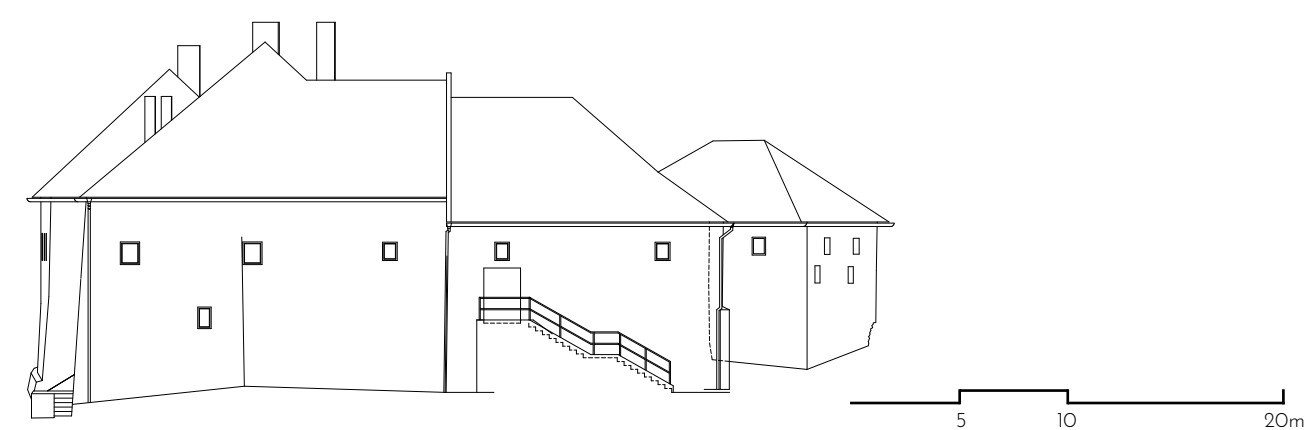
POHLED JIŽNÍ_M 1:350

POHLED VÝCHODNÍ_M 1:350

POHLED ZÁPADNÍ_M 1:350

Níže zveřejněná obrazová dokumentace je pořízena v rámci vlastních fotografií..

Autobusová zastávka umístěná pod zámeckou alejí.

Jírovcová zámecká alej vedoucí z východu do nádvoří zámku.

Návesní vodní nádrž, V směrem od zámku, místo, kudy protékal historický hradní vodovod.

Sokolovna postavena ve V části prvního úseku bývalé barokní zahrady.

V fasáda J renesančního křídla zámku, pohled do bývalého hradního příkopu.

Zámecké nádvoří, povrch nádvoří tvořen směsí betonu a travnatých úseků.

Dochovaná brána do druhého V úseku barokní zahrady, dnes poslední viditelný relikt této části.

Dochovaná brána do prvního Z úseku barokní zahrady, v pozadí obecní sokolovna.

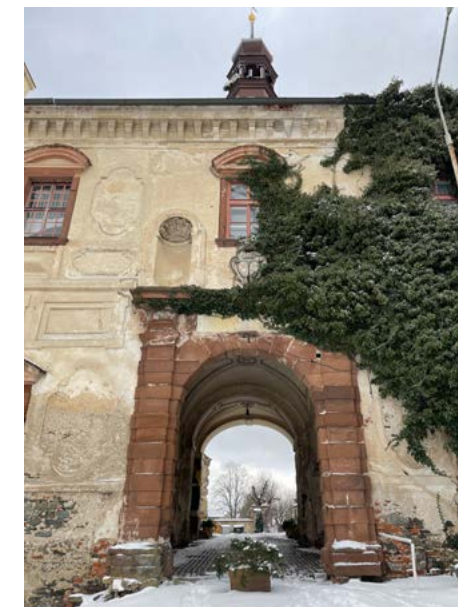
Detail obvodové zdi Z úseku barokní zahrady, která je ve velké míře zachovaná.

Sluneční hodiny na J fasádě S křídla Zámku s viditelným „šmorcem“ pro nikdy nerealizované napojení Z zdiva.

Průjezd od hlavní brány zámku do nádvoří na Z straně, podlaha průjezdu z dřevěných kostek.

Hlavní zámecká brána se vstupem do nádvoří, umístěná v Z křídle s propojením na areál předzámčí.

Detail sgrafita na dvorní fasádě J křídla zámku.

Dvorní fasáda J křídla zámku s renesančním sgrafitem, jediné křídlo, jež nebylo při barokní přestavbě přestavěno.

Pohled na Z fasádu zámku a rozmístění mobiliáře v areálu předzámčí.

S fasáda zámku se založením na středo-věkem zdivu.

Pohled na S fasádu, uprostřed zastavě-ná zámecká terasa.

V štít severní stodoly předzámčí a nez-pevněný přístup na S svah a turistickou trasu skrze předzámčí.

S strana stodoly předzámčí, ve fasádě je znatelné podsklepení objektu, dle dostupné dokumentace není sklepení využitelné.

S strana SZ křídla předzámčí s patrem, v Z části došlo v 60. letech k přestavbě ob-jektu na kinosál.

Stávající strom na SZ nároží předzámčí.

Dveře do sklepa v S fasádě předzámčí, vstup vede do bývalé kotelny.

Z fasáda předzámčí, část budovy býva-lého kina.

Detail na styk zdiva dvou původně od-dělených hospodářských objektů, později spojené a předělané na kinosál.

Z fasáda předzámčí s detailem na provedení elektroinstalační-ho zařízení, zadní část areálu.

Detail cyklostojanů a provedení elektroinstalačního zařízení u J hlavní přístupové cesty do předzámčí a zámku.

JZ nároží předzámčí se zadním vstupem do kinosálu.

Trojramenné schodiště vedoucí k zadnímu vstupu do bývalého kina.

J vstup do sklepních prostorů předzámčí, fasáda zdobena renesančním sgrafitem.

Veřejný prostor při vstupu z Hlavní ulice směrem na předzámčí.

Terénní prvorebublikové úpravy pod předzámčím, chodník u Hlavní ulice.

Socha sv. Jana Nepomuckého v části parkové úpravy pod předzámčím.

J fasáda předzámčí s přístupovými schodišti, foceno z hlavní přístupové cesty k zámku od historického jádra obce.

Detail dochovaného sgrafita na J fasádě Z objektu s detailem na původní okenní otvory zazděné při přestavbě v 60. letech,

Přístupová cesta na předzámčí a dále k zámku ze směru od historického jádra.

Detail sgrafita na J fasádě V objektu a jeho nároží.

Detail provedení elektroinstalačního zařízení u V fasády předzámčí.

Detail na dveře s kovovou mříží v J fasádě předzámčí, vedoucí do sklepa.

Hlavní přístupová cesta z historického jádra obce, terénní úpravy pochází z prvorobublikové doby.

Detail turistického a komerčního značení v přímé blízkosti předzámčí.

Pohled na V a J fasádu předzámčí, směrem od zámku, povrch nádvoří tvořen směsí betonu a travnatých úseků.

Veřejné wc umístěné v areálu předzámčí s posezením, vlevo nezpevněný přístup na S svah s turistickou trasou.

Detail na štít S stodoly předzámčí, objekt se nachází ve velmi špatném stavu.

Pohled na zadní S stranu novostavby veřejných záchodků, stavba zasazena do zámeckého opevnění.

Detail špaletového okna na J fasádě v patře předzámčí.

Vnitřního JV nároží se vstupem do patra předzámčí.

Detail vstupních dveří do patra.

Pohled na J fasádu předzámčí.

Detail okenních otvorů na V fasádě z přestavby v 60. letech.

Hlavní vstup do bývalého kina, uprostřed vestavba ze 60. let propojující hospodářské objekty.

Detail dveřního otvoru v J fasádě, částečně pod terénem, poukazuje na odlišnou podlažnost budov předzámčí.

Detail elektroinstalace v J fasádě předzámčí.

Otvor v J fasádě S stodoly, bet. terasa vyrovnávající odlišnou podlažnost.

Detail nápisu na V fasádě předzámčí.

Detail hlavních vstupních dveří do bývalého kina na V fasádě.

Detail kovových dveří na V fasádě objektu, v místě zazděného podloubí, možná bývalé kovárny.

Detail okenních a dveřních otvorů v J fasádě S stodoly, zřejmě z přestavby ze 60. let nebo pozdější úpravy. Řešení neodpovídá výkresové dokumentaci. Budova je ve špatném stavebním stavu.

Celkový pohled na J fasádu severní stodoly předzámčí.

Hradební zeď mezi předzámčím a zámek, průchod na S svah.

Bývalá záložna v JZ části náměstí.

Budova školy, původní škola z roku 1835, budova přestavěna v roce 1914, dnes stále v provozu jako mateřská a základní škola.

Historická kašna, úprava kašny v pozdějších letech z betonu a oceli. Její poloha, upomíná trasu historického hradního vodovodu.

Pohled z předzámčí na Z průčelí zámku s hlavní bránou.

Barokní kostel sv. Matouše.

Starý hřbitov u kostela.

Hrad Pirkštejn, pohled na bergfritovou věž přestavěnou na zvonici.

Náměstí Míru, uprostřed prostoru umístěné parkoviště pro automobily.

Pohled z náměstí směrem k zámku a předzámčí.

Historická kašna na náměstí, její poloha upomíná trasu historického hradního vodovodu.

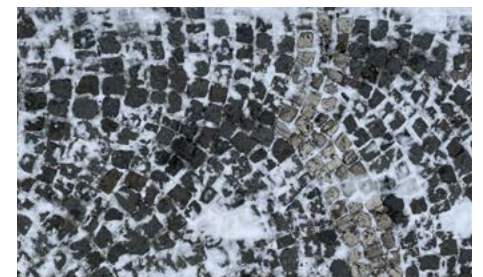
Dochovaná J brána u hradu Pirkštejn.

Povrchy veřejných prostranství.

Povrchy VP - žulová kostka pro silnici.

Povrchy VP - kamenná mozaika pro chodník.

LITOMYŠL

AP ateliér

Rekonstrukce zámeckého pivovaru

2004 - 2014

školící centrum s ubytováním

„Josef Pleskot považoval všechny dochované historické konstrukce za rovnocenné... všechny novodobé prvky použité v interiéru budou svou formou přiznávat dobu vzniku... dochované historické vrstvy se navzájem proplétají do malebně působícího celku a viditelné stopy stáří vyvolávají v divákovi nejasný pocit plynutí času.“

Revitalizace předzámčí

2013 - 2014

úprava ploch před zámeckým areálem

„...jeho úpravy jsou téměř neviditelné a působí, jako by zde byly odjakživa. Zdá se, jako kdyby se v prostoru předzámčí téměř nic nezměnilo, přesto zde došlo k mnoha zásadním úpravám... úpravy organicky navazují na původní situaci, a vytváří tak „neviditelný rám“, v jehož objetí vynikají historické budovy ve své důstojné monumentálnosti.“

HŠH architekti

Rekonstrukce zámecké kočárovny

2011 - 2014

kavárna

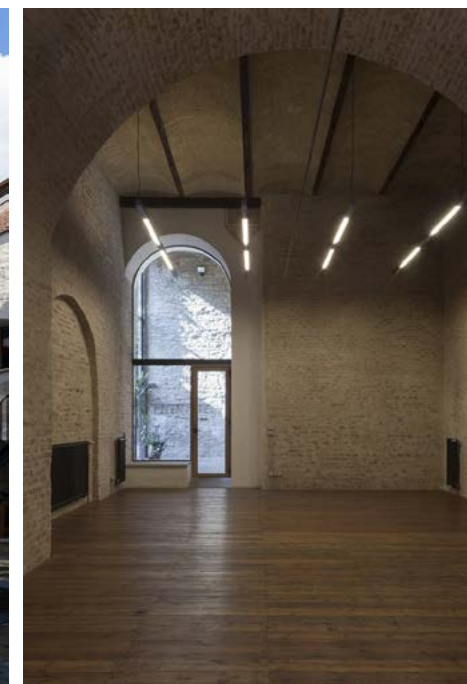
„...vzhledem k nehodnotným stavebním zásahům z předešlé přestavby bylo možné provést v interiéru poměrně razantní změny (s podmínkou zachování původních historických konstrukcí)... odstranili dodatečně vložené příčky i novodobé schodiště.“

Revitalizace zámecké jízdárny

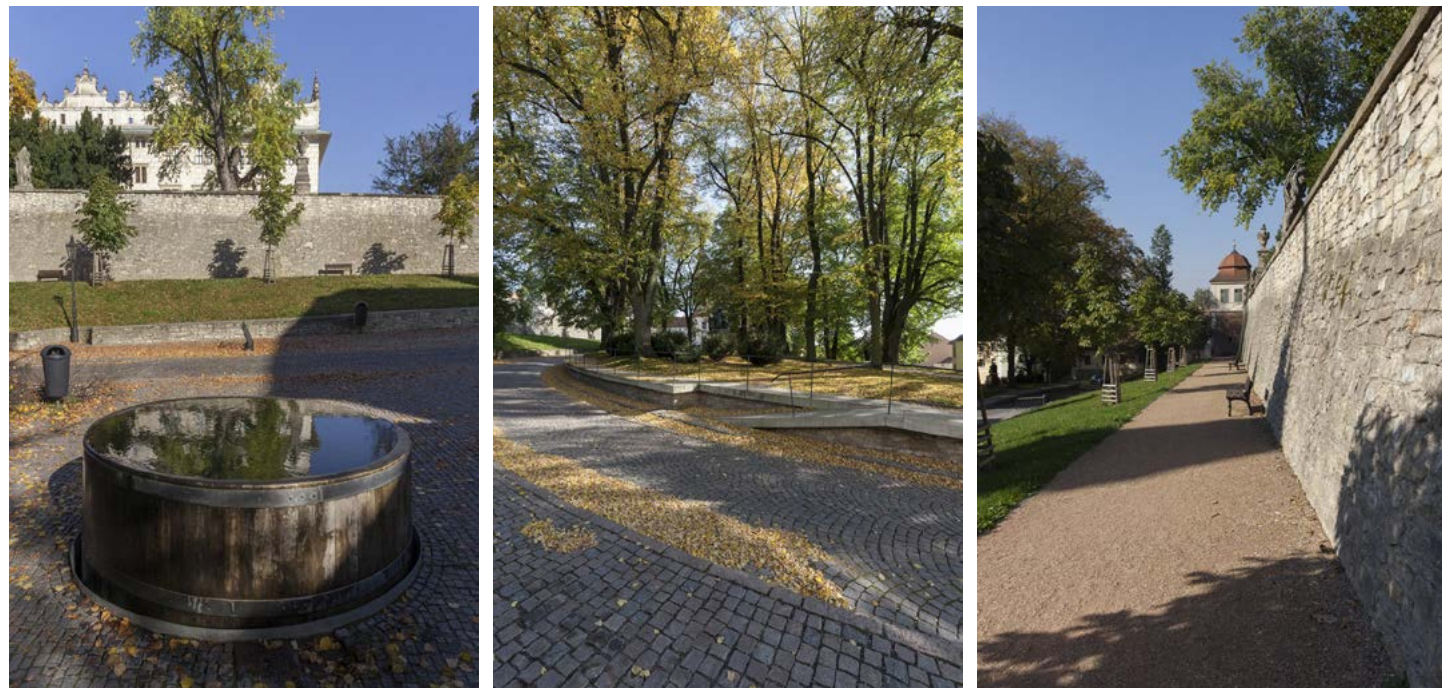
2007 - 2010

multifunkční variabilní sál

„...maximálně respektovat a minimálně narušovat zachované historické konstrukce a zároveň pojednat vložené novotvary v takových materiálech a formách, které se na první pohled budou jasně odlišovat od původních prvků... navrhli vložený posuvný objekt, který dle potřeby mění proporce sálu a tím i jeho zvukové vlastnosti.“

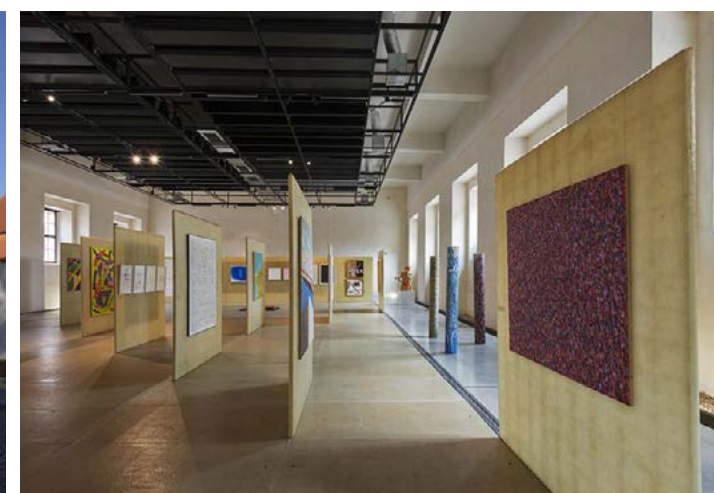
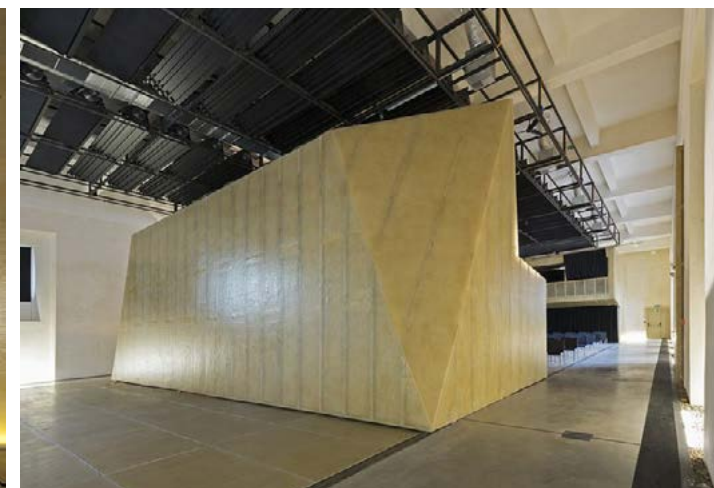
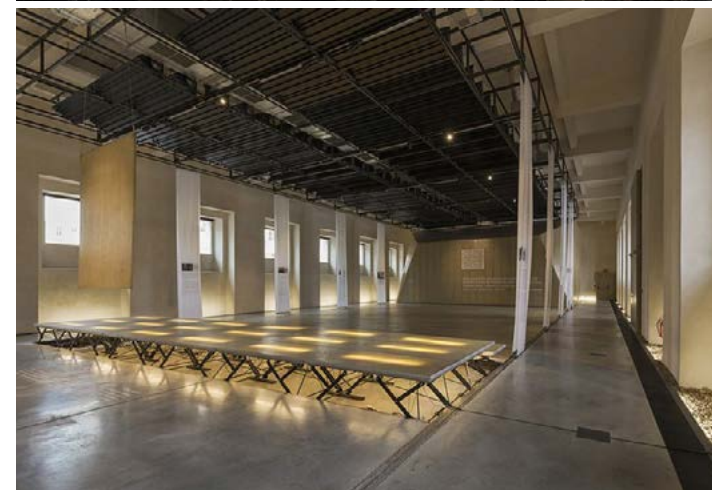
Rekonstrukce zámeckého pivovaru - AP ateliér - 2004/2014 - Litomyšl (zdroj: lam.litomysl.cz, 2024)

Revitalizace předzámčí - AP ateliér - 2003/2014 - Litomyšl (zdroj: lam.litomysl.cz, 2024)

Rekonstrukce zámecké kočárovny - HŠH architekti - 2011/2014 - Litomyšl (zdroj: lam.litomysl.cz, 2024)

Revitalizace zámecké jízdárny - HŠH architekti - 2007/2010 - Litomyšl (zdroj: lam.litomysl.cz, 2024)

Literatura

BABKA, Daniel. Talmberkové na Vlašimi. Bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2021.

DURDÍK, Tomáš. Encyklopedie českých hradů. 2. vyd. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-03-6 (brož.).

KOVÁŘ, Miroslav. Rataje nad Sázavou: hrad a zámek. Praha: Unicornis ve spolupráci s Vlastivědným klubem Šternberk a Muzeem středního Posázaví v Ratajích nad Sázavou, 2004. ISBN 80-865-6204-2.

KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, 2011. ISBN 80-859-8313-3.

KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, 2011. ISBN 80-859-8312-5.

LOUDA, Jiří a KOPAČKA, Ludvík. Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 6. Východní Čechy. Praha: Svoboda, 1989, 369-371, 411-413.

LUTRÝN, Jindřich. Rataje Hrozené nad Sázavou: příručka pro P.T. letní hosty, turisty a přátele Rataj. V Ratajích: Spolek pro okrášlení a povznesení domoviny, 1930.

LUTRÝN, Jindřich. Kniha o Ratajích, Rataje nad Sázavou: 1948.

MACEK, Petr; BIEGEL, Richard a BACHTÍK, Jakub. Barokní architektura v Čechách. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2736-6.

NAČERADSKÁ, Petra. Dějiny hradu Pirkštejn v Ratajích nad Sázavou. Kutná Hora, 2003.

RAZÍM, Vladislav. Středověká opevnění českých měst. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2022. ISBN 978-80-88339-03-8.

SEDLÁČEK, August. Hrad, zámky a tvrze Království českého. Svazek III. Bu-

dějovsko. Praha: František Šimáček, 1884. 378 s. Dostupné online. Kapitola Krumlov Hrad, Kapitola Rožemberk hrad, s. 1-59, s. 99-119.

SEDLÁČEK, August. Hrad, zámky a tvrze Království českého. Svazek XII. Čáslavsko. Praha: František Šimáček, 1900. 378 s. Dostupné online. Kapitola Rataje a Pirkštejn, s. 51-58, 62.

SEDLÁČEK, August, Z Talmberka, Ottův slovník naučný 25, Praha: 1906, s. 57-59

SCHALLER, Jaroslaus. Topographie des Königreichs Böhmen. Praha: Jan Nepomuk Ferdinand Schönfeld, 1785-1791.

SLAVÍK, František Augustin. Dějiny města Vlašimě a jeho statku. Brno: GARN, 2016.

SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen. Zwölfter Band. Kauřimer Kreis, Praha: Friedrich Ehrlich, 1844.

VLČEK, Pavel. Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. 2. vyd. Praha: Libri, 2001, s. 431-432. ISBN 80-727-7028-4.

VLČEK, Pavel. Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha: 2004, s. 534.

ZÁRUBA, František. Hradní kaple. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Praha: vydala Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-414-0.

Mapové podklady

- Archiv ČÚZK. Online. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>. [cit. 2024-12-01].
- Aplikace oldmaps. Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2001-2022. Online. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>. [cit. 2024-12-01].
- HEBER, František Alexandr. Pirkštejn a Rataje nad Sázavou - půdorys podle F. A. Hebera (1848). Online. In: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2000-2024. Dostupné z: https://www.hrad-zriceniny.cz/s-heber_5.htm. [cit. 2024-12-01].

Obrazová dokumentace

- 1 Pečeť Jindřicha z Lipé (rok 1316). Autor: neznámý. Volné dílo Online. In: 4 July 2008. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4320350>.
- 2 HEŘMAN, Jan. Rataje nad Sázavou - Horní hrad podle M. Kováře: Rataje nad Sázavou - kresby Jana Heřmana podle rekonstrukcí. Online. In: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2000-2024. Dostupné z: https://www.hrad-zriceniny.cz/s_-_rataje.htm. [cit. 2024-12-27].
- 3 J. Wolf. Roudnice nad Labem, pohled na vstupní průčelí. Rytina podle projektu A. Porty a F. Carattiho. 1701-125. Moravská zemská knihovna.

V projektu je třeba přistoupit k návrhu na úrovni několika měřítek. Větší měřítko má nabídnout zajištění přehlednosti veřejných prostranství, návrhu úpravy náměstí v historickém jádru města a vytvoření reperezentativního okolí zámku a předzámčí. Na základě analýz se nabízí alespoň částečná obnova barokní zahrady, jež neodmyslitelně patřila k zámku. Stejně tak vytvoření nové turistické trasy, jež připomíná historický vodovod. V rámci veřejného prostoru je však třeba jít i do detailnějšího měřítka a zaměřit se na sjednocení prostranství z hlediska povrchu, mobiliáře a zeleně.

V rámci návrhu náměstí dojde k navrácení shromažďovací funkce a vytvoření kompaktní plochy při severní části náměstí, přičemž silnice již nebude rozetínat náměstí na dvě části. Prvorepubliková úprava historického jádra však nese své kvality a není cílem návrhu zcela smazat tuto stopu. V rámci povrchové úpravy náměstí dojde ke sjednocení a přehlednému členění ploch s odkazem na historickou stopu řešení. Trasa bývalého vodovodu, jenž zásoboval hrady a městečko, bude upomenut v podobě historických kašen. Stávající zeleň bude upravena a doplněna tak, aby nedošlo k odstranění příjemného pobytového klimatu, ale zároveň došlo ke zpřehlednění veřejného prostranství. Dojde k regulaci parkovacích stání a dopravy.

Menší měřítko návrhu se zabývá obnovou budov předzámčí. Stavební program má za cíl podpořit turistický ruch, vytvořit nové centrum občanské vybavenosti a využít kulturně historický potenciál lokality. V rámci multifunkčnosti objektu bude vytvořen prostor pro krátkodobé a studijní ubytování, turistické zázemí, restauraci a kavárnu, které nabídnou nové kapacity nedostačující vybavenosti místa. Úzké napojení objektu na veřejné prostranství, podpoří jednotlivé části stavebního programu a potenciálně tak rozšíří prostory o venkovní prostranství.

Míra stavebních úprav musí naplňovat kritéria památkové obnovy, vizuální a funkční sjednocení veřejného prostoru, zachování genia loci místa a zpřístupnění areálu předzámčí a barokní zahrady pro veřejnost.

